

РОЗДІЛ 2

ЗАСОБИ І ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

2.1. Національно-патріотичне виховання

Процес розбудови демократичної держави вимагає від українських громадян набуття таких якостей, як патріотичність, демократичність, компетентність, толерантність, здатність розв'язувати життєві проблеми та брати активну участь у житті громадянського суспільства. Національно-патріотичне виховання повинно мати системний характер і зосередити свою вагу на пріоритетному завданні — створення сприятливих умов для формування та розвитку високопатріотичної, творчої, освіченої та активної особистості. Так, у всіх студентських групах є обов'язковими виховні години, на яких вивчаються символіка України, обереги України, основні закони нашої держави.

Рекомендована тематика: «Свою Україну любіть», «Моя Україна – червона калина», «Прапор, герб, гімн – ознаки держави», «День Конституції Української держави (28 червня)», «День незалежності України (24 серпня)», «День української мови й писемності», «Видатні Українці». Видатні борці за незалежність України (П. Сагайдачний,

Б. Хмельницький, П. Орлик та ін.); «Українські жінки – гордість народу України (Настя Лісовська, Маруся Богуславка, Маруся Чурай, Леся Українка) та ін.

Година спілкування:
«Українська держава та її національна символіка»

«...Можна все на світі вибрати, сину,
вибрати не можна тільки Батьківщину...»

В.Симоненко

Мета: виховувати почуття патріотизму, національної гордості, любові до рідного краю; формувати повагу до державних символів України. Виховувати шану до працелюбного, нескореного народу України, вікових традицій та звичаїв, рідної мови, віру в майбутнє своєї Батьківщини.

Вступне слово куратора. Тема зустрічі нашої – «Українська держава та її національна символіка». Ми переглянемо цікаві сторінки історії нашої країни, згадаємо державні і народні символи, щоб відчутти гордість за нашу Батьківщину, за народ наш, часточкою якого є ми з вами.

Україна! Ми народилися і живемо на такій чудовій, мальовничій землі. Тут жили наші предки, живуть батьки, тут корінь українського народу, що сягає сивої давнини. І де б ми не були, скрізь відчуваємо поклик рідної землі, хвилюємося аж до сліз, зачувши рідне слово.

Україна – це історія мужнього народу, який віками боровся за волю, за своє щастя. **Історія нашої державності складна і суперечлива, має свої злети і падіння.** Ми повинні завжди пам'ятати, що сила і міць українського народу в наших глибинних іменних

коріннях. Історія наводить безліч прикладів безмежної відданої любові до Батьківщини. З літописних джерел нам відомі імена далекоглядних і мудрих правителів: Олега, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Данила Галицького. Овіяні незвичним ореолом постаті славних дочок України: Ярославни, Роксолани, Марусі Чурай, Марусі Богуславки.

Наш народ споконвіку відзначався своєю волелюбністю, прагненням до створення незалежної держави. Вінцем цих прагнень стало утворення Запорозької Січі, єдиної в світі дійсно демократичної військової республіки, що виникла у XVI ст. і була центром визвольної боротьби українського народу. Першим її кошовим був Дмитро Вишневецький, прозваний Байдою. Під його керівництвом козаки на Хортиці збудували фортецю, яка була сіллю в оці татарським ханам. Байда загинув у 1584 році героїчною смертю.

Достойні люди жили і живуть в Україні! І в битвах волю здобували, і з чужини допомагали як могли, та є ще одна зброя у нас – це слово, гостре, як лезо. Поранити ним можна болючіше за будь-яку шаблю. Тарас Григорович Шевченко мав справжній дар володіти словом. Ім'я Великого Кобзаря для нас святе, воно об'єднує всіх українців! Ми вдячні Тарасові Григоровичу за безцінну культурну спадщину, яку він нам лишив у своїх поемах, полотнах та віршах. Тож не цурайтесь свого роду і свого народу, любіть свій край, бо ви сини і дочки нашої славної України!

Саме слово «Україна» походить від стародавнього слов'янського «Кра», що означає «державна», звідси «край», «крайна», «країна». Назва «Україна» вперше згадується 1187 року в Іпатіївському давньоруському літописі.

Виборовши, вистраждавши свою волю, Україна має свої державні символи: герб, прапор, гімн. Вони затверджені в статті 20 Конституції України, прийнятої в 1996 році.

Шлях державних символів був дуже довгим, губиться він у сивій давнині. Є така легенда:

«Жила собі жінка. Мала вона трьох синів. Сини зростали чесними, сміливими, дуже любили свою неньку і готові були віддати за неї своє життя. Виросли сини і розійшлися по світах, прославляючи свою матір. Найстаршому мати подарувала на згадку про себе золоту корону з трьома промінцями. Корона зігрівала людей, вела вперед. За цю трипроменеву корону люди дали першому сину ім'я Тризуб. Середньому сину мати дала в дорогу синьо-жовтий одяг. Сміливий і сильний був середній син, прославив він свою матір добрими вчинками. Люди запам'ятали його і назвали Прапором. Найменший син отримав у дарунок від матері голос соловейка. І де б він не був, усюди лунала його дзвінка урочиста пісня, за цей голос і величний спів дали йому ім'я Гімн. Так і донині по всьому світу золотий тризуб, синьо-жовтий прапор і урочистий гімн прославляють неньку – Україну».

Прапор – це державний символ;
Він є у кожної держави;
Це для всіх – ознака сили,
Це для всіх – ознака слави.

Наш прапор – полотнище з двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів. Такі кольори вперше з'явилися в 1410 році на корогвах Галицько-Волинського князівства: на синьому полі був зображений золотий лев. У запорозьких козаків мирним

був жовто-блакитний прапор, а під час бойових дій – малиновий. Ці кольори були на прапорах Української держави у 1918-1919 роках. «Синій, як море, як день золотий – з неба і сонця наш прапор ясний.»...

22 березня 1918 року Законом про Державний прапор Української Республіки було остаточно затверджено форму і кольори нашого прапора. Ініціатором цього Закону був перший український Президент Михайло Грушевський. А потім були довгі десятиліття боротьби нашого народу за те, щоб український стяг зайняв належне йому місце – замайорів над всією Україною.

У наш час вперше синьо-жовту стрічку, прикріплену до одягу, використали львів'яни під час мітингу 12 березня 1989 року. А згодом маленькі синьо-жовті прапорці затріпотіли в руках учасників «живого ланцюга» 22 січня 1990 року. Взявшись за руки в містах і селах, вздовж великих трас, наші земляки символічно об'єднали весь народ. Перший Національний прапор для Києва вишила львів'янка Наталя Кареліна-Лучко. Він був піднятий на щоглі біля будинку Київської міської ради 24 липня 1990 року. Синьо-жовтий прапор над Верховною Радою замайорів 4 вересня 1991 року, а 22 січня 1992 року Верховна Рада затвердила цей прапор як Державний.

У нас є **великий та малий Державні герби**. Герб символізує спорідненість поколінь, мир і творчу працю. Це – символ відродження Батьківщини, її традиції, продовження славних сторінок нашої історії. Малим Державним гербом є золотий тризуб на синьому щиті. Тризуб шанувався в Україні з давніх часів, як могутній магічний знак життєтворення. Золотий тризуб, як малий герб суверенної держави, був затверджений Верховною Радою 19 лютого 1992 року,

вважаючи його головним елементом Великого Гербу України.

У великому Державному гербі України міститься знак князівської держави Володимира Великого – князя київського, що правив у кінці X століття і запровадив християнство на Русі – золотий тризуб на блакитному тлі. Отже, нашому гербу більше тисячі літ. Є різноманітні пояснення цього знаку: скіпетр скіфських царів, схематичне зображення слова «воля», символ влади над трьома світами: небесним, земним та підземним – та інші.

До найбільших святинь будь-якого народу належить гімн. **Гімн – це урочиста пісня.** Вона є у кожного народу. Це ті слова та музика, які змушують кожного з нас підніматися при перших же акордах, з трепетом душі слухати ту мелодію, яка віднаходить найпотаємніші струни, кличе до високого і світлого. Національний гімн України написали більше століття тому поет В. Чубинський та композитор М. Вербицький. Слова Гімну надруковані вперше в 1863 році. 29 січня 1991 року в місті Борисполі твором Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна» було вшановано пам'ять цього письменника. А 16 січня 1992 року Верховна Рада затвердила цей музичний твір як Державний гімн України, трохи змінивши слова: «Ще не вмерла України ні слава, ні воля...».

Кожен народ мав **свої святині, свої символи, поетизовані образи дерев, квітів, птахів, тварин.** Вишня, калина, верба, тополя, дуб, чорнобривці, барвінок, червона рута – є улюблені символи, що віддавна уособлюють красу України, духовну міць її народу любов до рідної землі. Верба – одвічний символ України, символізує вірність, рідний край. Калину і до столу подавали, весільні короваї прикрашали, як символ

долі, щастя і краси. Тополя – символ рідної землі, Батьківщини. Вони стоять на сторожі наших поселень і людських доль. Найбільше шанували на Україні вишню. Не було такої хати коло якої вона не росла. Вишневий сад – окраса обійстя. При згадці про вишню на пам'ять приходять така близька і люба серцю, кожному знайома поезія Тараса Шевченка: «Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть...»

Хліб і сіль, рушник – гостинності ознака, теж культові й обрядові знаки. Кожен народ в своєму образі уособлює якогось птаха. Таким птахом для України є лелека – птах, що приносить щастя. І жито – також символ України. Це обрядова, культова рослина, Це знак добробуту і злагоди в сім'ї, довгого життя на цій землі. Народна мудрість стверджує: «Без жита людина не могла б на світі жити».

А зараз послухайте ще легенду про Україну:

«Якось Господь Бог вирішив наділити дітей світу талантами. Французи вибрали елегантність і красу, угорці – любов до господарювання, німці – дисципліну і порядок, діти Росії – владність, Польщі – здатність до торгівлі, італійці одержали хист до музики... Обдарувавши всіх, підвівся Господь Бог зі святого трону і раптом побачив у куточку дівчину. Вона була боса, одягнута у вишивану сорочку, руса коса переплетена стрічкою, а на голові багрянів вінок з червоної калини.

– Хто ти? Чого плачеш? – запитав Господь.

– Я – Україна, а плачу, бо стогне моя земля від пролитої крові і пожеж. Сини мої на чужині, на чужій роботі, вороги знущаються з удів та сиріт, у своїй хаті нема правди й волі.

– Чого ж ти не підійшла до мене скоріш? Я всі таланти вже пороздавав. Як же зарадити твоєму горю?

Дівчина хотіла вже йти, та Господь Бог, піднявши правицю, зупинив її:

– Є у мене найцінніший дар, який уславить тебе на цілий світ. **Це – пісня.** Узяла дівчина-Україна дарунок і міцно притиснула його до серця. Поклонилася низенько Всевишньому і з ясним обличчям і вірою понесла пісню в народ.

Рідна мати і рідна Україна – два крила любові, два крила несуть українську душу через віки і не в'януть у вічному польоті, бо тримає їх на світі материнська любов.

Літературний матеріал на допомогу куратору

Вірш «До українців»

Я запитую в себе, питаю у вас, у людей.

Я питаю в книжок, роззираюсь на кожній сторінці -
Де той рік, де той місяць, той проклятий тиждень і день,
Коли ми перестали гордитись, що ми - українці?

І що є в нас душа, повна власних чесноті щедрот,

І що є у нас думка, яка ще од Байди нам в'ється,

І що ми в Україні - таки ж український народ,

А не просто населення, як це у звітах дається.

І що хміль наш - у пісні, а не у барилах вина,

І що щедрість — в серцях, а не лиш у крамничних вітринах,

І що є у нас мова, і що українська вона,

Без якої наш край - територія, а не Вкраїна.

Я до себе кажу і до кожного з нас: - Говори!

Говорімо усі, хоч ми й добре навчилиось мовчати.

Запитаймо у себе: відколи, з якої пори

Почали українці себе у собі забувати?

Українці мої! То українці ми з вами, чи як?
Чи в «моголах» і вмерти судилось нам ще від Тараса?
Чи в могили й забрати судилось нам наш переляк,
Що гнітив нашу гідність до рівня вторинної раси?
Українці мої! Як гірчать мені власні слова...
Добре знаю, що вам вони теж не солодкі гостинці.
Але бачу, як любо себе зневажають українці.
І тоді в мене нис крамоли осколок тупий,
Мене думка одна обсїдає, і спитаю у вас нелукаво:
Ради кого Шевченкові йти було в орські степи,
Ради кого ховати свій біль за солдатську халяву?
То хїба ж не впаде, не закотиться наша зоря,
І хїба не зотліє на тлін українство між нами,
Коли навіть на згарищі долі й зорі Кобзаря
Ми і досі спокійно себе почуваеть хохлами?
Українці мої! Дай вам, Боже, і щастя, і сил.
Можна жити хохлом. І не згїркне від того хлібина,
Тїльки хто ж колись небо прихилить до ваших могил,
Як не зраджена вами, зневажена вами Україна...
Віктор Баранов.

«Україні»

Яка ж красива ти -
Уквітчана весною,
Провїщана ключами журавлів,
Розбуджена бурхливою грозою
І пориванням річок до морів.
Яка ж красива ти -
Розгониста степами,
Висока горами -
Аж в синю височїнь,
Скрїзь явори стоять багатирями
Понад дорогами столїть і поколїнь.

Яка ж красива ти -
В гостинності одверта
Із усміхом назустріч доброті,
Яка ж ти мужня, сильна і уперта,
Як недруг стане на твоїй путі.
М. Нагнибіда

Моя ти рідна, Україно!

Дороги іншої не треба.
Поки горить Чумацький Шлях.
Я йду до тебе, до тебе
По золотих твоїх стежках.
Мені не можна не любити,
Тобі не можна не цвісти,
Лише доти варто в світі жити,
Поки живеш і квітнеш ти.
Україно, Україно,
Після далечі доріг
Вірне серце твого сина
Я кладу тобі до ніг.
Бо ми кохаєм до нестями
І ще не скоро наш кінець.
Ще, може, нашими серцями
Розпалим тисячі сердець.
Ще свічка наша не згоріла,
Ще наша молодість при нас.
А те, чи варте наше діло,
То скажуть люди, скаже час.

Т. Петриненко

Є щось святе в словах - мій рідний край!

Для мене - це матусі пісня ніжна,
І рідний сад, від квіту білосніжний,
І той калиновий у світлім лузі гай.

Може, десь земля є краща й вища,
А над нею небо золоте.
Та мені найкраща та, де вишня,
Та, де вишня мамина цвіте.
Буває, часом спіпну від краси.
Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, -
Оці степи, це небо, море це,
Усе так гарно, чисто, незрадливо.
Усе як є - дорога, явори,
Усе моє, все зветься Україна.
Така краса висока та нетлінна,
Що хоч спинись і з Богом говори...
Н.Забіла

Я — українець

Я - українець вірою і кров'ю.
Моє коріння тут по всій землі.
Воно моє і відчиняється з любов'ю,
А я страждаю болями її.
Я - українець, син народу того,
Що відвикає нині від ярма.
Я не скорюся, я молюся Богу
І вірю в те, що все це не дарма.
Я - українець, смутком оповите
моє кохання, як гірке вино.
Моя рідня розкидана по світу,
Як буйним вітром золоте зерно.
Я - українець. Цього не відняти,
В моїй душі співають солов'ї,
Бо ви такі, мої ви мамо й тато,
Й такими будуть правнуки мої.

**Любіть Україну, як сонце любіть,
Як вітер, і трави, і води.**

В годину щасливу і в радісну мить,
Любіть у годину негоди.
Любіть Україну у сні й наяву,
Вишневу свою Україну,
Красу її вічно живу і нову,
І мову її солов'їну
На білому світі є різні країни,
Де ріки, ліси і лани,
Та тільки одна на землі Україна,
А ми її доньки й сини.
Усюди є небо, і зорі скрізь сяють,
І квіти усюди ростуть...
Та тільки одну Батьківщину
Ми маєм... її Україною звать.

Довідковий матеріал для куратора:
« Гімн України - історія урочистої пісні»

1) Що таке гімн

Гімн – урочистий музичний твір на вірш програмного характеру... Літературною основою гімну є звичайно вірш, сповнений символікою і високим публіцистичним пафосом. Розрахований на масове сприйняття й виконання, гімн відзначається широкою урочистою мелодією розміреного (частіше маршового) характеру. Поняття «гімн» змінювалося історично. Як жанр музики гімн веде свій початок із дуже давніх часів (Єгипет, Месопотамія, Стародавня Греція) У Стародавній Греції гімнами називали культові пісні на честь богів і переможців: культові гімни чи військові гімни.

Київській Русі відомі героїчно-прославні сольні пісні на честь князів та народних героїв. Після прийняття християнства розвинулись релігійні гімни у західноєвропейських країнах (у Київській Русі – так звані кондаки). В середні віки були поширені релігійні гімни і духовні гімни, пов'язані з антифеодальними народними рухами. Окремо слід виділити протестантські гімни, які виникали в умовах, коли класова боротьба селян і плебеїв набирала релігійних форм.

В умовах розвитку капіталізму і утвердження націй та національних держав виникають державні національні гімни як символ державної єдності, як своєрідні поетично-музичні емблеми окремих держав. З початку XVIII ст. в Росії набули поширення привітальні канти (віватні канти) як форма офіційного урочистого гімну. У XVIII-XIX ст. з'являються державні гімни – своєрідні музичні емблеми окремих держав. Перші революційні гімни народилися в епоху французької буржуазної революції кінця XVIII ст. («гімн Свободі», «гімн Людству», «гімн Братерству», «гімн Розуму», в т.ч. «Марсельса», яка стала державним гімном Франції...). У періоди визвольної боротьби гімни виконують роль бойових, закличних пісень... Офіційні гімни інших імперіалістичних держав прославляють колоніальне панування просякнуті духом шовінізму («Німеччина понад усе»), ідеями світового панування тощо...

Гімни мають велике громадсько-політичне значення як важливий засіб політичної агітації, як втілення високих патріотичних ідей. Відповідно до цього розроблена і своєрідна поетика гімнів: урочиста лексика, величні й прості мелодії, монументальність поетичних образів і музичної фактури. Існують гімни

державні, революційні, військові, релігійні, на честь видатних подій, героїв тощо. У жанрі гімну написано фінальний хор 9-ї симфонії Л. Бетховена, фінальний хор «Слався» (з опери «Іван Сусанін» М. Глинки), «Вічний революціонер» М. Лисенка... Отже, пісня-гімн прославляє і вшановує народ, державу, організацію, високу ідею, агітує за цю ідею, згуртовує навколо неї.

2) З історії перших українських пісень-гімнів

А коли ж вони, ці твори, з'явилися в Україні? Скільки їх було? Хто є авторами **славильних пісень**?

Славильні канти, засвідчує історія музичної культури, прийшла на Русь разом із хрещенням. Згодом, коли почали діяти навчальні церковні заклади, майбутні релігійні служки вправлялися у складанні похвальних віршів та вистав на честь визначних подій, вельможних осіб. Цей звичай широко побутував в українських бурсах, у стінах Києво-Могилянської академії.

В Україні народ мав багато спокус для здобуття волі. Перед очима він бачив вільний стан, що складався з його ж братії, по сусідству розкинулись дніпрові острови, куди можна було втекти від тяжкої влади. Спливали роки. І символ вольниці південно-руського, тобто українського народу – Запорозька Січ – була знищена. Ліквідація Запорозької Січі означала втрату цілим народом його мрії та надії. Тим-то й просякнутий увесь фольклор українців темою козаччини, тобто темою народної мрії. Перша українська народна опера – «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського присвячена козаччині. Центральне місце посідає вона в творчості Тараса Шевченка й Миколи Гоголя.

А поява «Кобзаря», «Тараса Бульби», «Запорожця за Дунаєм» були знаменними віхами у культурному житті всіх прогресивних сил царської

Росії, а відтак, ставали віхами українського національного руху, програму якого сформували учасники Кирило-Мефодіївського братства.

Так сталося, що злетом своїм український національний рух мусить багато в чому завдячувати насамперед Галичині. Згадаймо. Тут набагато раніше, ніж у Росії, було скасоване кріпацтво (відповідно раніше, ніж на Лівобережній Україні). Після того як з'явився на світ горезвісний закон про те, що українська мова «не існувала, не існує і не може існувати», центр українського громадського поступу надовго розташувався у Львові, де такої заборони не було. Тоді ж тут виникло Наукове товариство імені Т.Г. Шевченка, яке згуртувало всі прогресивні українські і наукові, і політичні, і культурницькі сили. Саме цим і пояснюється, що переважна більшість пісень-гімнів народилася саме в Західній Україні.

Першим українським гімном, який народився у революційному 1848 році й уособив для українців їхнє прагнення, як і всіх націй Європи, до свободи, був твір Івана Гушалевича (1823-1903, мелодію пізніше аранжував Денис Січинський) «Мир вам, браття». Найвідомішим твором Гушалевича є мелодрама «Підгіряни» з музикою Михайла Вербицького (1815-1870) – одного з перших професійних композиторів Західної України. Завдяки музиці, відзначали театральні рецензенти, ця п'єса десятки років трималася в репертуарі українських труп, та найбільшої слави зажив автор саме за пісню, що стала гімном. Іван Франко вказав, що поет, «опинившись серед бурі 1848 року, оказався навіть віщуном», бо створив, хоч і недосконалий, проте щирий вірш, який закликав українців до єднання й борні за високу мету.

Геній Івана Франка (1856-1916) ще на зламі століть передрікав, що у боротьбі за волю і свободу виникатимуть непорозуміння між окремими групами населення України і закликав до єдності. Він назвав гімном свій вірш «Вічний революціонер» (на муз. поклали М. Лисенко, С. Людкевич).

Декларативно близький до гімну «Не пора» інший твір поета Гаврила Гордого (1881-1917) та композитора Йосипа (Осипа) Кишакевича (1872-1953) «Не плакати нам». Той же заклик боротися за вільну Україну... Осип Кишакевич – галицький український композитор та диригент, був одним із засновників співочого товариства «Боян», що діяло в багатьох містах Західної України. Крім кантат на вшанування пам'яті Тараса Шевченка та Лесі Українки, він створив чимало церковних наспівів.

Осібю стоять пісні-гімни Олександра Духновича (1803-1865) «Я русин був». Музику емігрантських пісень-гімнів «За тебе, Україно», а також і «Для України живем», скомпанував один із патріархів нашої музики, чию творчість, здається, вивчають і пропагують недостатньо Станіслав Людкевич (1879-1979). На жаль, про автора поезії «Для України живем» не знайшлося у довідниках жодного рядка. Твір «За тебе, Україно» написав Василь Щурат (1871-1948) – уродженець Львівщини, вихованець Віденського університету, котрий тривалий час проживав на Тернопільщині і довго працював за межами України

Осібю серед пісень-гімнів стоїть ораторія-гімн Юрія Федьковича (музика Остапа Нижанківського) «Нова Січ». Січ тут є символом вільної квітучої України, народ якої знає всю правду про свою історію – і позитивні, і негативні її сторони, – тому він твердо

стоїть на землі. Адже лише правда дає народові силу для нового злету.

3) *Передісторія написання твору Павла Чубинського (1839-1884) та Михайла Вербицького (1815-1870) «Ще не вмерла Україна»*

Перш ніж стати соборним всеукраїнським твором, музичним гербом духовного відродження нації, пісня «Ще не вмерла Україна» пройшла разом із ним довгий тернистий шлях. Спочатку було слово, точніше – вірш, який, щойно народившись, залунав на мотив сербської пісні, задзвенів єднальним кличем до боротьби проти імперського насильства. Не дивуймося, що на мотив сербської пісні. Не один гімн світу з'являвся, переймаючи чужу музику чи ідею, чи слова. Гімн належить до таких жанрів, які, щойно з'явившись, мусять пройняти душі найбільшого числа людей.

Пісня «Ще не вмерла Україна» в першому своєму виконанні звучала істинно інтернаціональним гімном боротьби народу проти імперських посягань. Адже співали її українці й серби, поляки й болгари, євреї і росіяни. А було це, як згадує приятель Чубинського Леонід Білецький, так: київська громада дружила з сербами й болгарами, що виховувались в університеті й духовній академії, і запрошувала їх часом до себе на вечірки. На одній з таких вечірок «громадян» та сербів у тому домі, де квартирував і Павло Платонович, співали хорову сербську пісню, в якій були слова: «серце Біє і крєв ліє за свою свободу». Чубинському дуже сподобалась ця пісня. Він раптом щез, а згодом вийшов зі своєї кімнати з написаною ним піснею «Ще не вмерла України і слава, і воля» на мотив сербської пісні. Тут же під керівництвом Павла Платоновича хор розучив цю нову пісню в спільному запалі, і вона пішла по світу...

Година спілкування:

**«День Незалежності та День Республіки
в країнах світу»**

Мета заходу: вивчення історії та виховання поваги до національно-культурних цінностей, історичних пам'яток інших народів.

Рекомендації: дати завдання студентам підготувати повідомлення про святкування Дня Незалежності та Дня Республіки в інших країнах.

Вступне слово куратора. 24 серпня наша країна святкує **День Незалежності**. Ця подія є важливою датою для кожного громадянина України. А як же святкують День Незалежності в інших країнах?

Довідковий матеріал для куратора:

День Незалежності та День Республіки

В Індійському календарі є обидві дати, і святкують їх завжди великими народними гуляннями. **День Незалежності святкується 15 серпня.** У цей день 1947 року Індія проголосила Акт про прийняття

незалежності від Великої Британії. У День Незалежності відбувається традиційна церемонія підняття національного прапора. Вона проходить по всій країні, в кожному маленькому містечку і селі. З нагоди святкування губернатори штатів влаштовують урочисті прийоми. Потім проводяться різні святкові заходи.

А от **День Республіки** був проголошений **26 січня** 1950 року. У цей день Індія офіційно стала незалежною і прийняла республіканський державний устрій. Це свято стало найулюбленішим серед індійців. Його святкують усі верстви населення, засвідчуючи свою національну єдність. Святкування починаються військовим парадом і урочистою церемонією прибуття Президента і Прем'єр міністра Індії. Також демонструється воєнний потенціал країни. Далі починається цікава процесія, що йде по центральному проспекту Радж Патх від Президентського палацу до Воріт Індії. У процесії беруть участь школярі, танцювальні колективи, оркестри. Найкраще вбрані учасники нагороджуються призами. Як і в День Незалежності, в День Республіки влаштовують урочисті прийоми в столиці кожного штату. Цікавим епілогом до свята є церемонія «Сигнал Відбою», що проходить у столиці Індії – Делі. Захід відбувається на другий день після Дня Незалежності на площі Віджай-Чоук у присутності керівництва країни і почесних гостей. У ньому беруть участь гвардійці президентської охорони, вбрані в мундири зразка наполеонівських війн. На заході сонця воєнні оркестри грають патріотичні марші й ліричні пісні. Церемонія була започаткована в Середньовіччі, коли воєнні операції припинялися і сурмили відбій. З останніми променями сонця музика стихає і потемніле небо осяють фєсєрверки. День Республіки – офіційний вихідний. Люди

заповнюють вулиці не зважаючи на холодну погоду. Жарти та веселий сміх компенсують нестачу теплих променів сонця.

Народні гуляння з використанням новітніх технологій

12 червня наш східний сусід Російська Федерація відзначає **День Росії**. У цей день у 1990 році була прийнята Декларація про суверенітет держави, а 12 червня 1991 року відбулися перші в історії вибори президента Росії. Також була прийнята нова назва держави – Російська Федерація, Конституція, державні прапор, герб і гімн. Масштаби святкування були гігантськими. По всій країні пройшли масові паради з пронесенням державного прапора дуже великих розмірів. Головні святкування пройшли в Москві. День Росії перетворив Красну площу на грандіозний концертний майданчик, на сцені якого пройшли яскраві шоу з нестандартними творчими і технічними рішеннями. Ведучі концерту пересувалися з використанням новітніх транспортних засобів. Організатори святкового дійства здивували московську публіку появою кінного караулу і колонами автомобілів на сцені.

Ще одним важливим за ходом у цей день є традиційне вручення державної премії в галузі науки і культури президентом РФ. Церемонія відбувалася в стінах Кремля і закінчилася урочистим прийомом. Кандидатур для вручення премій обирав особисто президент Дмитро Медведєв.

Феєрверки та поїдання сосисок у тісті

Сполучені Штати Америки святкують **День Незалежності 4 липня**. 2 липня 1776 року була

прийнята Декларація про незалежність від Великої Британії. Через два дні американський Конгрес доповнив її і віддав наказ про розповсюдження документу серед населення. 4 липня вважають «днем народження» Америки. В цей день, як і завжди, пройдуть масові гуляння в усіх куточках США. Традиційними заходами є урочисті паради і феєрверки. Най-масштабніше піротехнічне шоу проходить у Нью-Йорку на західній частині Манхетена.

Традиційним заходом до Дня Незалежності є конкурс на швидкісне поїдання ход-догів. В 2009 році змагання виграв 25-річний мешканець Каліфорнії Джоуї Честнат на прізвисько «Залізна Щелепа». Хлопець побив свій власний минулорічний рекорд (66 булочок за 10 хвилин), з'ївши 68 булочок за 10 хвилин. Джоуї отримав 20 тисяч доларів і омріяний «Гірчичний пояс» – найпочеснішу нагороду за визнання його «таленту». Переможець славиться своєю здатністю швидко їсти. Він побив світові рекорди, з'ївши 5 кг макаронів за 7 хвилин і 188 перців халапеньйо (найгостріший різновид чілі) за 10 хвилин.

Найулюбленіше свято

Аналогом дня Незалежності у **Франції** є **День захвату Бастилії**. 14 липня 1789 року парижани захопили фортецю-тюрму Бастилію, що була символом королівського деспотизму, і звільнили сімох в'язнів. Ця подія вважається початком Великої французької революції. День захвату Бастилії – державне свято Франції, яке відзначається як одне з найважливіших подій в історії людства усього світу. Свято стало символом політичного визволення революційним шляхом.

Офіційна програма свята включає в себе серію урочистих балів: бали пожежників, Великий бал, що проходить 13 липня в саду Тююрі. Святкування починається урочистим військовим парадом на Єлісейських полях. Він стартує о 10 годині ранку від Етуаль та рухається в напрямку Дувра. Приймає парад президент Франції. На площі Конкорд, навпроти відомої Тріумфальної арки змонтовані глядацькі трибуни. Свято закінчується салютом і феєрверками біля Ейфелевої вежі та на Марсових полях. Піротехнічне шоу починається о 10 годині вечора.

Соціологічне опитування показало, що кожен третій француз вважає День захвату Бастилії своїм найулюбленішим святом.

Незалежність, на яку чекали понад тисячоліття

Ізраїль проголосив свою **незалежність 14 травня 1948 року** (5 іяря 5708 року згідно з єврейським календарем). Прелюдією до цього була майже двотисячолітня боротьба єврейського народу за власну державу. Із закінченням Другої світової війни Велика Британія наклала обмеження на в'їзд євреїв на територію тодішньої Палестини. У відповідь на дії Великої Британії був створений «Єврейський рух опору». Силами цього руху було перевезено 85000 людей на територію Палестини. Англія не могла самотужки тримати ситуацію під контролем, тому передала справу до Організації Об'єднаних Націй. 29 листопада 1947 року Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію про поділ Палестини на дві держави. Євреї сприйняли рішення з великою радістю. А от араби не погодилися з таким розвитком подій, тому почали війну проти новоутвореної держави. Воєнні дії тривали 15 місяців. Та євреям вдалося відстояти свою

незалежність. 14 травня була проголошена Декларація про Незалежність держави, що отримала офіційну назву Мединат Ісраель (Держава Ізраїль).

В Ізраїлі свято Незалежності (Йом а-Ацмут) відзначається урочистими прийомами, іноді військовими парадами. Особливістю свята є те, що військові бази Ізраїлю відкриті для огляду усіх охочих. Влаштовуються повітряні паради, демонструється потенціал воєнно-морського флоту. Напередодні свята проходить вручення державної премії в галузі літератури, мистецтва і науки. Релігійні євреї в День Незалежності читають особливі молитви і обов'язково молитву «а-Лель». Вона символізує національне відродження Ізраїлю. В усіх містах та селах країни проводяться масові гуляння. Усюди звучить музика, на імпровізованих сценах виступають танцювальні колективи, хори та музичні ансамблі. За традицією свято закінчується яскравим феєрверком.

Шлейф у вигляді національного прапора

В Італії День Республіки святкується 2 червня. У цей день у 1946 році громадяни країни проголосували на всенародному референдумі за ліквідацію монархії і прийняття республіканського устрою. За традицією вранці святкового дня президент проходить під звуки італійського гімну вздовж колони почесної варти і покладає вінки на могилу Невідомого солдата. Могила з Вічним вогнем знаходиться в центрі Риму, на Венеціанській площі, неподалік мармурового палацу «Віттар Батьківщини» та пам'ятника першому королю Італії Віктору Емануїлу II. Під час церемонії урочистого вознесення вінків до «Віттаря Батьківщини» в небі пролітають винишувачі. Вони розпилюють

зелений, білий та червоний кольори, утворюючи шлейф у вигляді національного прапора Італії.

Після цього на головному проспекті Риму Форі проходить урочистий військовий парад. Починається він від Колізею та закінчується святковим мітингом біля Капіталійського пагорба. У параді беруть участь всі види військ Італії, а в небі над проспектом пролітають військові літаки. За дійством спостерігають президент, члени уряду, гості з інших держав і багатотисячний натовп мешканців міста. Впродовж дня в країні проходять урочисті заходи. День Республіки – одне з найулюбленіших свят італійців.

Свято квітів і фонтанів

Найголовніше свято в Китаї – **день створення Китайської Народної Республіки (КНР)**. Воно святкується **1 жовтня**. Раніше, у 50-ті роки, обов'язковим заходом були паради на площі Тяньаньмень у Пекіні. Після 1959 року було прийнято рішення проводити паради тільки по «круглих» датах. А після розпочатої «культурної революції» їх взагалі відмінили. Тільки в 1984 році традицію проводити паради було відновлено.

Особливістю свята є прикрашені величезними композиціями з квітів головні вулиці та центральні площі Пекіна. Дуже гарно оформлюється площа Тяньаньмень. На ній споруджуються величезні фонтани і басейни. Посеред них встановлюють цікаві споруди, що сплетені з гілок дерев та квітів. Найпопулярнішими композиціями серед туристів є Велика китайська стіна, подвійна альтанка в місті Яньань та човен, на якому проходив I з'їзд Комуністичної партії Китаю. Святкування Дня Незалежності триває 5 днів. У

центральних парках столиці проводяться народні гуляння. Ввечері влаштовуються грандіозні феєрверки.

Отже, День Незалежності – одне з найважливіших свят у кожній країні світу. Цей день є символом свободи і суверенітету народів та їх країн. Тож святкуймо День Незалежності України, шануючи і поважаючи історію нашого народу та гордо усвідомлюючи: **«Я - українець!»**.

Тематична бесіда :
«21 лютого — Міжнародний день рідної мови»

«Зі слова починається людина.

Із мови починається мій рід..».

Мета: виховувати бажання найдосконаліше знати свою рідну мову, як найбільший скарб народу. Це саме той інструмент, який єднає людей однієї нації, робить їх єдиним цілим.

Рекомендації до проведення заходу: завдання студентам: знайти вірші, вислови про рідну мову та прочитати перед аудиторією (примірний перелік в кінці тексту).

Вступне слово куратора. *Мова – духовний скарб нації.* Це не просто засіб людського спілкування, це те, що живе в наших серцях. Змалечку, виховуючи в собі справжню людину, кожен із нас повинен передусім створити в своїй душі світлицю, в якій зберігається найцінніший скарб – **МОВА**.

Люди говорять різними мовами, їх нараховується орієнтовно 6 тисяч. На жаль, філологи застерігають, в ХХІ столітті щонайменше 40% цих мов вимруть. А це

страшенна втрата для людства, бо кожна мова – це геніальний прояв людського духу, унікальне бачення нашого світу. 95% тих шести тисяч мов охоплюють дуже малу частину населення світу. За даними ЮНЕСКО, ними розмовляють всього 4% людства. Дейвід Кристал, один зі світових експертів з питань мов, автор книги «Мовна смерть», вважає, що **мовна різноманітність – це унікальна річ, і втрата кожної мови збіднює наш світ.**

Мовна різноманітність – це еквівалент людської різноманітності. Людство зазнало такого успіху на цій планеті завдяки тому, що воно спроможне пристосуватися до найрозманітніших обставин. Мова – це **інтелектуальний еквівалент** наших біологічних можливостей. Дуже важливо, щоб наш розум весь час працював, і один шлях, яким можна це здійснити через мову, – це подивитися, як кожна мова по-різному охоплює бачення світу. Щоразу, коли втрачаємо якусь мову, ми втрачаємо унікальне бачення світу.

Це відносно молоде свято – до календарів усього світу воно ввійшло тільки в 1999 році. За недовгий час свого існування воно вже стало традиційним, адже це один з тих днів, коли кожен має змогу відчути себе частиною свого великого народу.

І в Україні воно також лише почало писати свою історію, хоча сама проблема української мови на українських землях нараховує кілька століть.

Довідковий матеріал для куратора:

Де і коли народилася традиція Міжнародного дня рідної мови?

Історія свята, на жаль, має дуже трагічне начало. Сьогодні, святкуємо ми цей день з присмаком гіркоти. 21 лютого 1952 року в Бангладеші влада жорстоко придушила демонстрацію протесту проти урядової заборони на використання в країні бенгальської мови. Відтоді цей день у Бангладеші став днем полеглих за рідну мову. Минуло багато років. Аж у жовтні 1999 року на Тридцятій сесії Генеральної: конференції ЮНЕСКО було запроваджено Міжнародний день рідної мови, а починаючи з 21 лютого 2000 року цей день відзначають і в Україні. Привернення уваги світової громадськості до цієї теми – серйозний крок до визнання необхідності захистити різноманітність культур.

Мова – одне з найцінніших надбань, які створили й залишили нам наші попередники. **Мова є душою нації, її генетичним кодом**, у її глибинах народилося багато з того, чим може пишатися наш народ. Як море починається з річки, так українське слово – з писемності. Наше слово набирало сили на пергаментях Нестора-Літописця, шліфувалося у творах Григорія Сковороди.

Протягом кількох століть жорстоко знищувалася культура українського народу, особливої наруги зазнала наша мова. Проте тоді, коли ерудовані ідеологи та монархи уже й збиралися справляти панахиду над українським словом, залунала «перша ластівка» «Енеїда» Івана Котляревського у 1798 році. Над Україною сходить велика зірка українського відродження, яка освітила не одне покоління і поглиблювалася під пером, особливо Тараса Шевченка, удосконалювалася пізніше Іваном Нечуєм-Левицьким, Панасом Мирним, Михайлом Коцюбинським, Марко Вовчком, Іваном Франко, Лесею Українкою та багатьма

іншими видатними українцями. Своїми талантами вони розкрили невичерпні багатства народної мови і відчули чарівну музику українського слова.

Українська мова – одна з наймелодійніших мов світу. У результаті всесвітнього конкурсу мов, який було проведено у Парижі (1928 р.), українська мова посіла 3 місце серед 4 мов-переможниць, поступившись французькій та італійській. Прекрасна, багата, мелодійна, дзвінкотюча, дивна, радісна, співуча, лагідна, жива, казкова українська мова. Ряд епітетів можна було б продовжувати і продовжувати

Кожному народові дорога його мова. А людині рідна мова дорога як саме життя. Без мови не може існувати народ, його культура. Слово в людському житті ставлять поряд із хлібом. Мова є одним із найдивовижніших скарбів, які людина створила за свою історію.

Сучасний світ знає, що державність мови є універсальною формою об'єднання людей в одне ціле, в один народ. Це важливий чинник самовизначення нації, надійна основа розвитку країни. Мова стосується кожної людини, адже науково доведено, що від мови залежить і мислення. У країнах світу люди різняться за своїм менталітетом та світоглядом не тільки через традиції та релігійні переконання, а й значною мірою завдяки мові, якою вони розмовляють, а відповідно, і думають. У народі кажуть: **«Скільки ти знаєш мов - стільки разів ти людина».**

Давайте побажаємо один одному чемно ставитися до рідної мови, особливо якщо це мова власного народу, і ніколи не забувати рідної мови, адже чим більше на землі буде мов, тим різноманітнішим буде й життя на нашій планеті!

Про красу рідної мови, рідного слова писало і пише багато письменників.

Це вірші:

«Рідна мова» Сидора Воробкевича;

«Рідна мова» Леоніда Забашти;

«Рідна мова в рідній школі» Олександра Олеся;

«Мова» Максима Рильського;

«Українська мова» Володимира Самійленка;

«Ти зрікся мови рідної» Дмитра Павличка;

«Шануймо рідну мову» Володимира Семеновського;

«О рідне слово, що без тебе я» Дмитра Павличка;

«Чари барвінкові» Дмитра Білоуса;

гуморески Павла Глазового: «Артист», «Заморські гості», «Серед темної ночі», «Турок», та ін.

До перлин української мови належать прислів'я та приказки. Віками їх складав народ, вони навчали людей мудрості. Пригадаємо їх:

Вислови про мову

Ну що б, здавалося, слова..

Слова та голос - більш нічого.

А серце б'ється - ожива,

Як їх почує!..

(Т. Шевченко)

«Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати повагу до себе».

«Той, хто не знає рідної мови, або цурається її, засуджує себе на злиденність душі».

(В. Сухомлинський)

« І чужому наuczайтесь й свого не цурайтесь...»

(Т. Шевченко)

«Любов до Батьківщини неможлива без любові до рідного слова».

(Ю. Яновський)

«Та в мене є надія, що наша літературна мова, як молоде вино, очиститься з часом од шумовиння і стане прозорою і міцною».

(М. Коцюбинський)

«Любіть Україну у сні й наяву,
Вишневу свою Україну,
Красу її вічно живу і нову,
І мову її солов'їну.

(В. Сосюра)

«Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, у яку народ складає і своє життя, і свої сподівання, розум, досвід, почування».

(Панас Мирний)

Приказки та прислів'я про рідну мову.

1. Птицю пізнають по пір'ю, а людину – по мові.
2. Будь господарем своєму слову.
3. Від меча рана гоїться, а від лихого слова – ніколи.
4. Від теплого слова і лід розмерзається.
5. Добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не ввійдеш.
6. Удар забувається, а слово пам'ятається
7. Хто своєї мови цурається, той сам себе стидається
8. Шабля ранить тіло, а слово – душу.
9. Ласкаве слово, що весняний день
10. Кого не б'є слово, тому й палиця не pomoже
11. Скільки ти знаєш мов, стільки разів ти людина.

12. Мова - то серце народу:
гине мова - гине народ.
13. Мова - душа народу.
14. Доброму слову - ціни нема.
15. Слово старше, ніж гроші.
16. Добре слово варте завдатку.
17. І від солодких слів буває гірко.
18. Не говори, що знаєш,
а знай, що говориш.
19. Поки живе мова й пісня материна,
поки Дніпро плине - не згине Україна.

Тематична бесіда:

«23 лютого - День захисника Вітчизни»

Мета: формування психологічної та фізичної готовності молоді до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави, підвищення престижу і розвиток мотивації молоді до державної та військової служби.

Вступне слово куратора. У цього свята було кілька назв: День Радянської Армії; День народження Червоної армії; День народження Збройних сил та Військово-Морського Флоту. Зараз це свято називається Днем захисника Вітчизни. 23 лютого вітають батьків, дідусів, братів, усіх тих, хто служив у лавах Радянської армії. Вітають і тих, хто несе службу в Українській армії зараз – адже це день захисників Вітчизни, тому у наших солдатів та офіцерів два свята - **День Української армії і День Захисника Вітчизни**. Чому ж саме 23-є лютого вважається Днем захисника Вітчизни, а не будь-яка інша дата?

Довідковий матеріал для куратора:

Історія свята

Одразу після перемоги збройного повстання в Петрограді 24-25 жовтня (7-8 листопада за новим стилем) 1917 року на молоду республіку Рад обвалились контрреволюційні виступи, і Радянській владі довелося вести з ними активну боротьбу. На той момент Збройними силами Радянської влади були загони Червоної гвардії революційних солдатів і матросів.

Радянський уряд з метою захисту Радянської держави від кайзерівської Німеччини приступив до організації регулярних військових сил. 28 січня 1918 року голова Ради Народних Комісарів В. І. Ульянов (Ленін) підписав декрет «Про організацію Робітничо-Селянської Червоної Армії (РСЧА), а 11 лютого – декрет «Про організацію Робітничо-Селянського Червоного Флоту» (РСЧФ).

18 лютого 1918 року австрійсько-німецькі і турецькі війська, порушивши перемир'я, яке було укладено 15 грудня 1917 року, вторглися в Радянську Росію та приступили до окупації України, Білорусії і Прибалтики. 21 лютого німецькі війська захопили Мінськ. Того дня Радянський уряд звернувся до народу з лозунгом «Соціалістична Вітчизна в небезпеці!».

23 лютого 1919 р. в Петрограді було проведено день Червоної Армії під лозунгом захисту соціалістичної Вітчизни від «кайзерівських військ» (у документах того часу не вживався «німецькі» війська, а лише «кайзерівські»). На засіданні Петроградської Ради робочих і червоно-армійських депутатів, присвяченому річниці заснування РСЧА, з привітальною промовою виступив Голова ЗЦВК (Загальноросійського Центрального Виконавчого Комітету) Я. М. Свердлов,

який підкреслив, що Червона Армія була заснована передусім проти іноземного ворога.

Згодом ЗЦВК вирішив поєднати річницю Червоної Армії ще з одним агітаційним заходом – з так званим «Днем Червоного подарунка». Незабаром «Правда» сповістила трудящих: «Влаштування дня «Червоного подарунка» по всій Росії перенесено на 23 лютого. В цей день по містах і на фронті буде організовано святкування річниці заснування Червоної Армії...». Але все-таки на початку 23 лютого святкувалося, як день народження Червоної Армії на честь перемоги під Нарвою і Псковом над німецькими військами. День першої перемоги став днем народження армії. Це ніби визначило на майбутнє її долю. Почавши з перемоги, вона відтоді не раз знищувала ворогів Батьківщини. Не було жодного загарбника, що не відчув би на собі силу її зброї. Армія почала називатися Радянською, а 23 лютого щороку відзначалося в СРСР як всенародне свято – День Радянської Армії та Військово-Морського Флоту.

Після розпаду СРСР свято 23 лютого було перейменовано на День захисника Вітчизни. Традиційно це свято чоловіків, що присвятили себе справі захисту Вітчизни, сивочолих ветеранів, юнаків, які відслужили в армії. Але ХХІ століття і життя вносить свої корективи в усе, що нас і оточує.

Ми завжди повинні берегти пам'ять про всіх, хто відстояв державу в тій страшній Великій Вітчизняній війні. На жаль, не тільки на рідній землі гинули наші воїни. Майже 10 років тривала війна в Афганістані. У постійній тривозі жили батьки і матері тих юнаків, яких називали «афганцями». Скільки їх полягло на рідній землі, у чужих державах, щоб відстояти мир та чисте небо

Україна сьогодні – незалежна держава. Українські Збройні сили покликані охороняти кордони України, спокій нашого народу, створювати атмосферу миру і дружби з народами інших держав. Збройні сили України своїми славними традиціями зобов'язані козацтву. Як колись для козака почесним обов'язком була служба в Запорозькій Січі, так і сьогодні захищати Батьківщину – це почесний обов'язок для наших юнаків.

2.2 Громадянсько-правове виховання

Становлення української державності, інтеграція у європейське і світове співтовариство, відмова від тоталітарних методів управління державою і побудова громадянського суспільства передбачають орієнтацію на людину, яка здатна працювати на процес державотворення, на становлення народу України як політичної нації. Тому головною метою є виховання громадянина як члена правового суспільства, демократичної держави; виховання здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності;

Рекомендується провести цілий ряд заходів, таких як бесіди «Ми і право», «Політична культура молоді людини», виховні години «Права та обов'язки громадянина Української держави». «Бути громадянином – це значить поважати Конституцію, закони Української держави», диспути «Чи задоволений я рівнем громадянськості», зустрічі з представниками правоохоронних органів.

Виховна година на правову тематику: «Аспекти формування правомірної поведінки особистості»

Мета заходу: розкрити теоретичні положення про право та його духовні засади, прослідкувати історичний шлях зародження формального права в Україні, визначити проблеми формування правової культури на засадах духовності, зокрема формування правомірної поведінки, вирішення конфліктних ситуацій тощо.

Довідковий матеріал для куратора:

1) З історії права в Україні

Щоб зрозуміти внутрішній смисл і ритм нашого суспільного розвитку, потрібно звернутися до історії, зокрема до історії формального права в Україні. Історія Стародавньої Русі переконує, що на Русі було видано багато законодавчих актів, які регулювали суспільне життя держави, регламентували поведінку всіх станів населення Київської Русі.

У часи княжої України-Русі найважливішою пам'яткою, що зберегла давні норми звичаєвого права, була **«Руська правда»** (термін «правда» означає «закон»). Оригінал документу не зберігся, до наших днів дійшли його численні списки (близько 300). Крім звичаєвого права, у «Руській правді» були зібрані і «Княжі устави». Серед документів можна також назвати княжі договори. Вони мали форму писаного закону і вважаються найдавнішими. Договори, що дійшли до нас, можна поділити на міжнародні договори, договори князів між собою і договори князів із народом.

За Литовсько-Руської доби найбільш суттєвим законом, який був систематизований як юридичний акт

в єдиний документ і за яким жила держава, стала третя редакція Литовського статуту. Виданням Литовського статуту завершено процес уніфікації правових систем руських земель та литовського права. Замість розрізнених законів уперше було створено загальне право, єдине для всієї Литовсько-Руської держави. Проте актами державно-конституційного характеру можна вважати лише **договори доби становлення Гетьманської держави**.

Богдан Хмельницький мав широку програму становлення української державності. З перших років гетьманування він порушує проблеми врегулювання стосунків із сусідніми державами та контролю на Чорному морі. Одним із найважливіших питань зовнішньої політики Козацької держави залишалися взаємини з Польським королівством. За **Зборівською угодою** 1649 р. козаки здійснювали управління на території трьох воєводств – Київського, Брацлавського, Чернігівського. **Це сприяло закладенню фундаменту української автономії**.

Історія українсько-російського договору бере початок із Переяслава. Головні принципи документа закладено під час розмов гетьмана й старшини з московським посольством Бутурліна. Основні умови деталізовано під час нарад Хмельницького із старшиною в Корсуні і Чигирині та дістали остаточну редакцію в 23 статтях за підписом гетьмана. Згодом у Москві, за наказом царя Олексія Михайловича і за участю думного дяка Алмаза Іванова, сформовано 11 статей і передано послам Богдановичеві і Тетері. Крім того, підготовлені жалувані грамоти Б. Хмельницькому й Війську Запорозькому. Обидва документи написано в Москві «білоруським письмом» і 27 березня 1654 року вручено козацьким послам. Таким чином, вони склали

повний текст договору 1654 року. Документ забезпечував Війську Запорозькому такі права: самостійність у діяльності адміністрації та судочинстві, стосунках з іноземними державами, збиранні податків українського скарбу, утриманні 60-тисячного війська. Як засвідчила історія, даний договір не заважав Україні проводити незалежну політику й надалі, особливо в останні роки гетьманування Б. Хмельницького. Аналізуючи історичні перипетії цього періоду, можна зробити висновок про номінальну васальну залежність від Москви, яку юридично встановлював договір 1654 р. і яка фактично ніколи не існувала.

Після смерті Б. Хмельницького Іван Виговський продовжив державницьку політику щодо відновлення Великого князівства Руського. Початок такої діяльності покладено трактатом із Швецією, а згодом закріплено в Галицьких угодах. Одним із теоретиків цього договору був Юрко Немирич. Він обґрунтував ідею союзу трьох держав: Королівства Польського, Великого Князівства Литовського та Війська Запорозького. Але ця програма так і не була реалізована. **Ідея самостійності України не полишала українських державних діячів.** Особливо це стосується Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Пилипа Орлика.

«Пакти й Конституція», написані гетьманом Війська Запорозького Пилипом Орликом та його однодумцями, прийняті 5 квітня 1710 р., є першою європейською конституцією в сучасному її розумінні. Конституція складалася з преамбули та 16 параграфів, де сформульовані головні принципи побудови держави. У преамбулі схематично викладено історію Війська Запорозького – всього малоросійського народу. У першому параграфі «Конституції» розглянуто питання віри, заявлено про православ'я як панівну релігію в

державі, а також відновлення автокефалії. Другий параграф чітко означив кордони держави, визначені Зборівською угодою 1649 р. Гетьман був зобов'язаний оберігати територіальну цілісність країни. Принциповий характер має шостий параграф, де закладено принципи управління та діяльності органів державної влади. Конституція певною мірою ґрунтувалася на ідеї розподілу законодавчої, виконавчої та судової влад. Законодавча влада належала Раді. Всі важливі державні справи гетьман мав попередньо узгоджувати, «на власний розсуд нічого не повинен ні починати, ні вирішувати, ні здійснювати». Суд також мав діяти незалежно, оскільки гетьман «не повинен карати сам... із власної ініціативи і помсти». Конституція Пилипа Орлика діяла на Правобережній Україні до 1714 року. Текст був складений латинською і руською мовами.

Дев'ятнадцяте та початок двадцятого століття характерні діяннями багатьох політичних народницьких організацій. Важливу роль у цей період у розвитку української суспільно-політичної думки відіграло Кирило-Мефодіївське товариство (1846-1847 рр.) Один із його членів, Георгій Андрузький, розробив «Начерки Конституції Республіки». За цим документом українська держава мала об'єднати 7 автономних штатів зі своїми президентами.

Українська політико-правова платформа дістала розвиток у працях Михайла Драгоманова в останній чверті XIX ст. Він розробив конституційний проект перетворення Російської імперії на децентралізовану федеративну державу – «Проект основаній устава украинского общества «Вольний союз» – «Вільна спілка» (1884 р.) Адміністративний устрій тут нагадує федеративні республіки США, Швейцарії.

Спадкоємцем попередніх ідей став Михайло Грушевський. У травні 1905 р. він виклав проект майбутнього конституційного ладу в Російській імперії в статті «Конституційне питання і українство в Росії». У вересні 1905 р. націонал-радикальне крило українського руху запропонувало свій варіант конституційного проекту. Основний закон «Самостійної України» Спілки народу українського надруковано у першому номері часопису Української народної партії «Самостійна Україна». Цей закон створено під впливом ідей Михайла Драгоманова. Пропонувалося створення президентської республіки, де законодавчу владу обіймає рада представників та сенат, виконавчу владу – президент Всеукраїнської спілки, який обирається всім народом через плебісцит на 6 років. Судова влада належить судам і суддям.

17 березня 1917 р. в Україні створено **Центральну Раду.** З цього ж часу починається процес розбудови інститутів української державності. Першим актом законодавчого характеру є Універсал, який проголосив необхідність вироблення власних законів і самостійного порядкування на своїх землях. З цією метою створено Генеральний Секретаріат як уряд автономної України. Така діяльність занепокоїла тимчасовий уряд Росії. Результатом дискусії між тимчасовим Урядом і Центральною Радою стало прийняття II Універсалу, де зазначалося, що Україна визнає Всеросійські Установчі збори, які мають схвалити автономію України. Тимчасовим урядом була видана «Тимчасова інструкція для Генерального Секретаріату» від 17 серпня 1917 р., яка значно обмежувала права автономії. Цей документ став конституційним законом, що репрезентував діяльність вищих органів влади України. 20 липня 1917 р. був

прийнятий III Універсал, що став першим актом конституційного характеру Української держави.

Після проголошення III Універсалу виникла необхідність прискорення вироблення власної конституції. Михайло Грушевський сформував основи документа, які були опубліковані в газеті «Народна воля» 20 листопада 1918 року.

Подальший розвиток історичних подій зумовили прийняття IV Універсалу. Саме ним 22 січня 1918 року проголошено самостійність і незалежність України: цей документ став законодавчою основою нової держави. Прийняття Конституції відклали на кращі часи. **У IV Універсалі йшлося про самостійність України.** Парламентська комісія Центральної Ради в цей час підготувала новий проект Конституції, який враховував реалії самостійницького статуту України. 29 квітня 1918 року на останньому засіданні Центральної Ради заслухано і ухвалено проект Конституції або «Статусу про державний устрій, права і вольності УНР». Але часу на оголошення цього закону не вистачало. Тому він не набрав правової чинності і залишився як важливий історико-правовий документ доби Української держави 1917-1918 рр. 12 листопада 1920 року С. Петлюра затвердив «Закон про тимчасове верховне правління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» і «Закон про Державну Народну Раду».

Радянська влада, що встановилася на українських землях, прагнула юридично підтвердити свою прихильність до державної незалежності. З цією метою почалося обговорення української Конституції. Відповідно до III з'їзду КП(б) V проект першої Конституції Української РСР розроблено Центральним Виконавчим Комітетом і Радою Народних Комісарів

України та ухвалено ЦК Компартії України. В основу проекту покладено Конституцію РСФСР.

10 березня 1919 року XXI Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові прийняв першу Конституцію Всеукраїнської Соціалістичної Радянської республіки. Цей закон був більш політичним, ніж правовим документом. Зауважимо, що офіційний проект та остаточна редакція Конституції УРСР написані російською мовою.

Подальший перебіг політичних та історичних подій зумовив зміни і доповнення до Конституції. Так, у зв'язку з утворенням першої Конституції Радянської Союзу (січень 1924 р.) внесені відповідні зміни до Конституції України. 15 травня 1929 року XI Всеукраїнський з'їзд Рад затвердив нову Конституцію УРСР, що внесла зміни щодо адміністративного територіального устрою (до складу УРСР – з 1.10.1924 р. до 2.08.1940 р. – увійшла Молдавська Автономна Соціалістична Радянська Республіка).

Зміна політичних орієнтирів Комуністичною партією зумовила відповідне правове забезпечення. Прийняття програмної тези про перемогу соціалізму в країні Рад стало передумовою нового основного закону, Слідом за Конституцією СРСР 1936 року XIV Всеукраїнський з'їзд Рад затвердив Конституцію УРСР. Четверту Конституцію УРСР прийнято 29 червня 1978 року позачергово сьомою сесією Верховної Ради республіки.

Усі чотири Конституції Радянської України були документами політичними і розроблялися в ідеологічних відділах ЦК КПРС. Враховуючи це – дані конституційні акти з великим застереженням можна віднести до групи основних законів держави.

Державно-конституційна ідея продовжувала існувати і в часи Радянської України. У 90-ті роки потреба в новій конституції України стала ще гострішою. З проголошенням незалежності Україна ставала самостійною державою і для подальшого розвитку необхідна була нова Конституція. **28 червня 1996 року проект Конституції України**, винесений на розгляд сесії Верховної Ради тимчасовою спеціальною комісією, був прийнятий 315 голосами.

Прийняття Основного Закону нашої держави – це визначна подія і в історії, і в житті її народу. Завершився тривалий і надзвичайно складний конституційний процес і розпочався якісно новий етап у розвитку нашого суспільства і держави.

2) З історії прав людини

Історія становлення прав людини складна і багатогранна. **Поняття «права людини» виникло як окрема категорія в епоху Просвіти XVIII століття.** Але найбільші зміни у трактуванні прав людини сталися в першій половині XX століття. Жахливі злочини Другої світової війни поклали кінець традиційній точці зору на те, що держави самі вирішують, яким чином ставитись до своїх громадян. Підписання Статуту ООН 26 червня 1945 року сприяло тому, що права людини були віднесені до сфери міжнародного права. Статут вмщував ряд статей, присвячених правам людини. На початку 1946 року була створена Комісія ООН з прав людини. Комісія підготувала проект **Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ)**, який був затверджений Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року.

Загальна декларація прав людини проголошує спільне порозуміння народів світу стосовно невід'ємних

і недоторканих прав усіх членів людської сім'ї та є зобов'язанням членів міжнародної спільноти. ЗДПЛ вміщує тридцять свобод та прав. Вона характеризує захист цих прав як загальний стандарт, якого слід досягти.

З часу Другої світової війни було укладено та набуло чинності більше сорока великих міжнародних конвенцій щодо захисту прав людини. Після ЗДПЛ 1966 року Генеральна Асамблея ООН прийняла міжнародні договори з економічних, соціальних та культурних прав, Міжнародний договір з громадянських та політичних прав. Разом із Загальною декларацією вони складають Міжнародний білль про право людини, у якому закріплені основні людські права та свободи.

Є кілька класифікацій прав людини. Одна із них поділяє права на «**класичні**» та «**соціальні**». Перші включають громадянські та політичні права й спрямовані здебільшого на обмеження влади держави над людиною. Другі включають економічні, соціальні та культурні права. **Класичні права пов'язані із зобов'язанням уряду утримуватись від певних дій, а соціальні зобов'язують уряд надавати певні гарантії у їх збереженні.**

Громадянські права людини

Загальна декларація прав людини:

Ст. 3:

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Ст. 13:

Кожна людина має право вільно пересуватися й обирати собі місце проживання у межах будь-якої

держави. Кожна людина має право залишати будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повернутися назад.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Ст. 6:

Право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Ст. 9:

Кожна людина має **право на свободу та особисту недоторканність.** Ніхто не може бути підданий свавільному арешту чи утриманню під вартою. Нікого не можна позбавити волі інакше, як на підставах і відповідно до процедур, які встановлено законом.

Ст. 15:

Кожна людина має **право на громадянство.** Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство.

Ст. 19:

Кожна людина має **право на свободу переконань і на вільне їх виявлення;** це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами незалежно від державних кордонів.

Ст. 12:

Кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування та свободу вибору місця проживання.

Кожна людина має право залишити будь-яку країну, включаючи свою власну. Ніхто не може бути свавільно позбавлений права на в'їзд у свою власну країну.

Політичні права людини **Загальна декларація**

Ст. 21:

Кожна людина має право **брати участь в управлінні своєю країною** безпосередньо або через вільно обраних представників. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні. **Воля народу повинна бути основою влади уряду**; ця воля має виявлятися у періодичних і не фальсифікованих виборах, які повинні проводитись за загальним і рівним виборчим правом шляхом таємного голосування або ж посередництвом інших рівнозначних форм, що забезпечують свободу голосування.

Ст. 20:

Кожна людина має **право на свободу мирних зборів і асоціацій**. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Ст. 25:

Кожний громадянин повинен **мати без будь-якої дискримінації... і без необґрунтованих обмежень право і можливість**: а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо так і за посередництвом вільно обраних представників; б) голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права таємного голосування і забезпечують свободу волевиявлення виборців; с) допускатися в своїй країні на загальних підставах рівності до державної служби.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права

Ст. 22:

Кожна людина має право на свободу асоціації з іншими, включаючи **право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.**

Користування цим правом не підлягає жодним обмеженням крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я та моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цим правом для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції.

Соціальні права людини

Загальна декларація прав людини

Ст. 26:

Кожна людина має **право на освіту.** Освіта повинна бути безплатною, принаймні початкова і загальна. Початкова освіта має бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх залежно від здібностей кожного.

Освіта має бути спрямована на розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами, а також повинна сприяти діяльності ООН щодо підтримання миру.

Батьки мають пріоритетне право у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права

Ст. 13:

Держави, що беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що **освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток особистості та усвідомлення її гідності**, зміцнювати повагу до прав людини та основних свобод. Вони згодні з тим, що освіта повинна дати можливість усім бути корисними членами вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами, сприяти роботі ООН щодо підтримання миру.

Держави, що беруть участь у цьому Пакті, стверджують, що для всебічного здійснення цього права:

а) **початкова освіта повинна бути обов'язкова та безплатна для всіх;**

б) середня освіта в різних її формах, включаючи професійно-технічну середню освіту, має бути відкрита і доступна; для цього слід вжити всіх необхідних заходів і, зокрема, поступово впровадити безплатну освіту;

в) **вища освіта повинна бути однаково доступна для всіх на основі здібностей кожного**, вживши всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового впровадження безплатної освіти;

д) елементарна освіта повинна заохочуватися або інтенсифікуватися по можливості для тих, хто не проходив чи не закінчив повного курсу початкової освіти;

є) має активно проводитися розвиток мережі шкіл, для усіх студентів повинна бути впроваджена задовільна

система стипендій, матеріальні умови викладацького персоналу мають постійно поліпшуватися.

Економічні права людини **Загальна декларація прав людини**

Ст. 17:

Кожна людина має право володіти майном як одноосібно, так і спільно з іншими.

Ст. 6:

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право на працю, що враховує право кожної людини дістати **можливість заробляти собі на життя працею**, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується, і зроблять належні кроки до забезпечення цього права.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права

Ст. 23:

Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі та сприятливі умови праці та на захист від безробіття. Кожна людина має право на рівну оплату за рівну працю без жодної дискримінації.

Кожний працюючий має право на справедливую задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, а також існування її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.

Ст. 7:

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на справедливі та сприятливі умови праці, включаючи, зокрема:

- а) **винагороду**, що забезпечувала б як мінімум усіх трудящих;
- б) **справедливу зарплату і рівну винагороду** за рівноцінну працю без будь-якої різниці, причому жінкам повинні гарантуватись умови праці не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю;
- в) задовільне існування для них самих та їхніх сімей відповідно до постанов цього Пакту;
- г) однакову для всіх можливість просування по роботі на відповідно більш високі ступені, винятково на підставі трудового стажу та кваліфікації;
- д) **відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого дня та оплачувану періодичну відпустку** так само, як і винагороду за святкові дні.

Культурні права людини

Загальна декларація прав людини

Ст. 27:

Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, робити внесок у науковий процес і користуватися його благами.

Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права

Ст. 15:

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на:

- а) участь у культурному житті;

б) користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування;

в) користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають стосовно будь-яких наукових, літературних чи художніх робіт, автором яких вона є.

2. Заходи, яких мають вживати держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включаючи і необхідні для охорони, розвитку та поширення досягнень науки та культури.

3. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу, безумовно необхідну для наукових досліджень і творчої діяльності.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають користь, що їм дають **заохочення і розвиток міжнародних контактів та співробітництва в науковій і культурній галузях.**

2. 3. Моральне виховання.

«Моральність» та культура поведінки – це основа людських взаємин, одна із необхідних рис сучасної людини. Принцип культуровідповідності один із головних аспектів, який передбачає морально-етичне виховання як культуротворчий процес, який базується на набутому морально-етичному досвіді людства.

Актуальність морально-етичного виховання у сучасному українському суспільстві великою мірою зумовлюється тим, що перед світом досі стоїть проблема нетерпимості та неповаги, що спричинена економічною нестабільністю, соціальною нерівністю, проявами ворожого націоналізму, активізацією злочинності, тероризму, технологічними катастрофами та соціальними потрясіннями.

Рекомендуємо проведення Тижнів етики, Тижнів моралі, виховних годин «Умій себе поводити», «Ми і мораль» та ін.

Варіант тематичної дискусії: Толерантність і міжетнічні відносини

«Гідність людини полягає в тому, щоб любити тих, хто її ображає. Найкращий спосіб помсти - не відповідати злом на зло».

*Марк Аврелій,
давньоримський
імператор і філософ*

Мета заходу: формувати у студентів гуманні відносини з людьми, незалежно від їхньої етнічної приналежності. Застосовувати та пояснити поняття «толерантність»; виявити значення толерантності в житті людини та вимоги до толерантної поведінки, думок, поглядів інших. Зрозуміти необхідність толерантності в суспільстві через з'ясування принципу терпимості між людьми або групами людей. На трагічних прикладах історії показати нагальну потребу злагоди, добросусідства, поваги до інших людей, їхніх думок.

Вступне слово куратора. Сьогодні на нашій дискусії ми з'ясуємо, що означає слово «толерантність», поговоримо про «толерантність», «міжетнічні відносини» і визначимо, як ці поняття пов'язані між собою.

Згадаймо, що осінь 2001 року була «заплямована» двома трагічними для людства подіями:

виповнилося 60 років від дня трагедії українських євреїв у Бабиному Яру в Києві та 11 вересня 2001 року пролунали вибухи в США. Трагедія українських євреїв у Бабиному Яру в Києві забрала життя 36 тисяч осіб тільки за те, що вони були представниками єврейської національності. Події 11 вересня 2001 року за декілька хвилин позбавили життя тисячі людей тільки тому, що терористам не подобалися американський спосіб життя та політика уряду. Можна згадати ще багато сумних подій та трагедій. Так, дійсно, ця тема є актуальною в нашому суспільстві. Дослідження, що проводяться громадськими організаціями в нашій країні, показали, що сьогодні активізувалися міжетнічні і расові конфлікти, зокрема, в Києві, Москві, в інших містах.

Кожна людина унікальна і має свої погляди на життя, які вона визнає єдино правильними. Найважливіше у спілкуванні з людьми – визнати, що інша людина унікальна і бачить світ по-іншому і має на це право! «Тільки між унікальними особистостями спілкування має сенс», – зазначають філософи. Слід навчитися розуміти інших людей, пізнавати їхні проблеми, виявляти шляхи взаємодопомоги і взаємодії в щоденних ситуаціях життя. Визнання таких прав іншої людини і є реальним втіленням на практиці прав людини, записаних у відомій Декларації прав людини.

Що потрібно зробити, щоб усі, хто живе в нашій країні, почували себе повноправними членами цивілізованого суспільства?

У словниках термін «толерантність» найчастіше розглядається як синонім «терпимості» з посиланням на те, що поняття «толерантність» похідне від лат. *tolerantia* — означає терпимість, від фр. *tolerant* — терпимий. Таке розуміння закріплене й у **Декларації**

принципів толерантності, проголошеної та підписаної ЮНЕСКО 16 листопада 1995 р.

Куратор зачитує наведені статті Декларації та обговорює зі студентами їхній зміст.

У ст. 1 Декларації говориться, що:

1.1. Толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті й переконань. Толерантність — це єдність у різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність — це те, що уможливорює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру.

1.2. Толерантність — це не поступка, поблажливість чи потурання. Толерантність — це передусім активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність у жодному разі не може бути виправданням посягання на ці основні цінності. Толерантність повинна виявляти кожна людина, групи людей та держави.

1.3. Толерантність — це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного плюралізму), демократії та правопорядку. Толерантність — це поняття, що означає відмову від догматизму і абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини.

Не існує єдності у визначенні поняття «толерантність». Серед найбільш поширених дефініцій — визначення толерантності, як:

- терпимості до іншого роду поглядів, вдачі, звичок («Коротка філософська енциклопедія»);
- терпимості, поблажливості до кого-небудь, чого-небудь («Сучасний словник іноземних слів»);
- властивості чи якості, здатності щось чи кого-небудь терпіти лише з милосердя (словник В.І. Даля);
- моральної якості, що характеризує ставлення до інтересів, переконань, вірувань, звичаїв і поведінки інших людей («Словник з етики» за редакцією А. О. Гусейнова і І. С. Кона);
- моральної якості особистості, що характеризує терпиме ставлення до інших людей, незалежно від їхньої етнічної, національної або культурної приналежності, до іншого роду поглядів, вдачі, звичок (Д.В. Зінов'єв);
- відсутності вимог і заборони, коли це можливо, тобто свободи, що впливає із стриманості; визнання права іншого чинити і мислити інакше («Словник сучасної французької мови», Робер).

В Україні толерантність означає терпимість до чужих думок, вірувань, переконань, поведінки. Толерантність – це основа свободи, повага до прав іншої людини, це терпимість, ненасильство, культура компромісу. Толерантність – це діалог, тобто діалогічна форма спілкування. Толерантність допомагає здатності бачити і розуміти неповторність іншої людини; сприймати цю неповторність як цінність, тобто визнавати право іншої людини відрізнитись зовнішнім виглядом, вірою, думками, вчинками. Приклад толерантності міститься у словах Вольтера: «Хоч я не поділяю вашої думки, але ладен померти за те, щоб ви мали можливість її висловити».

Для сучасного українського суспільства, яке будується на демократичних засадах, потрібна толерантність у стосунках між людьми, але нічим не обмежені свобода і толерантність так само небезпечні, як і насильство над ними.

Що таке міжетнічні відносини? Що таке «міжетнічний конфлікт»?

Культура *міжетнічних відносин* — це реалізація взаємозалежних інтересів націй і народностей в процесі економічного, політичного, соціального і духовного життя на принципах свободи, рівноправності, взаємодопомоги, миру і терпимості. Культура міжетнічних відносин має економічну, політичну, правову, духовну основи. Деформація цих основ призводить до загострень міжетнічних стосунків та найрізноманітніших проявів агресивного націоналізму.

Міжетнічний конфлікт — це специфічна ситуація у стосунках між етнічними спільнотами, її частинами або ж її окремими представниками, змістом якої є змагання учасників цих стосунків за відповідні ніші у суспільному житті поліетнічної країни й у ході якого відбувається протиставлення інтересів і застосування будь-яких засобів для реалізації цих інтересів та утвердження стійких позицій своєї етнічності в етнонаціональній структурі суспільства проживання.

В Україні нині проживають представники близько 180 етносів. Культура того чи іншого етносу — унікальне, неповторне, багатогранне явище. Етнічність несе у собі великий духовно-моральний потенціал, завдяки якому людина на все життя отримує духовний стрижень, цілісність. Відомий дослідник О. Нельга зазначає, що «якщо людина — найвища цінність для

людства, то етнічне — це найважливіша індивідуальна цінність».

Найпотужнішими чинниками, які можуть стимулювати появу і розвиток міжетнічного конфлікту, є наступні: соціальні, політичні, культурні, психологічні, релігійні; ті, що розгортаються у сфері управління та відносин регіональної і центральної влади; суто етнічні, що базуються на стереотипах (уявленнях) представників різних спільнот одне про одного.

Щодо причин: 1) недосконале або ж невдале законодавство, на якому вибудовуються міжетнічні стосунки; 2) розподіл ресурсів, у тому числі й задіяних для етнокультурного розвитку етнічних спільнот. Це властиве, зокрема, й Україні. Оглядаючи причини міжетнічного конфлікту, можна зробити висновок, що основною причиною конфліктів є змагання етнічних груп за здобуття гідних ніш у суспільному розвитку країни.

Потім учасники дискутують за наступними запитаннями:

- Чи потрібно сьогодні піднімати проблему толерантності в міжетнічних відносинах?
- Як ви думаєте, чи пов'язані толерантність і міжетнічні відносини?
- В чому, по-вашому, полягає роль толерантності та віротерпимості в суспільстві?
- Чи є, на ваш погляд, різниця між толерантністю і вседозволеністю?
- Чи існують «гострі кути» в Україні?
- Чи завжди українці розуміють одне одного?
- Наведіть приклад міжетнічних конфліктів у нашому місті.
- Як ви ставитеся до таких фактів?

- Чому виникають суперечки між людьми?
- Чи можна уникнути суперечок, які роблять людей злими одне до одного?
- Чи стикалися ви у своєму житті з випадками нетерпимого ставлення до себе за етнічною, віковою або релігійною ознакою (можливо, студенти наведуть приклади з життя своїх близьких або знайомих).
- Що у вашому житті змінилося?
- Чи соромитеся ви свого етнічного походження?
- Чи проявляли ви толерантність?

Довідковий матеріал для куратора:

1). Концепція толерантності викладача:

У Декларації принципів толерантності, яка була схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на XXVIII сесії 16 листопада 1995 р., було започатковано *всесвітній рух толерантності і підкреслено його важливість в сучасному світі, який характеризується глобалізацією економіки, зростаючою мобільністю, швидким розвитком комунікації, інтеграції та взаємозалежності, великомасштабними міграційними процесами і переміщенням населення, урбанізацією і трансформуванням соціальних моделей. Особливої актуальності набуває толерантність в умовах гуманізації освіти, яка неможлива без перегляду звичних для педагогічної практики форм і способів педагогічного впливу, взаємодії викладачів та студентів.*

Сучасне суспільство, вступивши в третє тисячоліття, кожен день відчуває на собі нові й нові зміни. Досвід старших для молодих втрачає свою актуальність. Ось тут на перший план взаємна толерантність та взаємна повага, коли *авторитарний*

стиль спілкування буде замінено емоційно-особистісним. У його основі мають бути пізнання кожної особистості, терпимість до невдач, створення клімату довіри. Розвинене ставлення до іншої людини як цінності означає, по-перше, прагнення і здатність індивіда співпереживати її радості і горю, по-друге, – бажання її розуміти, по-третє, всіляке сприяння досягненню нею морально значних цілей у повсякденній діяльності. Прагнення цінувати людину здійснюється двома шляхами. Перший із них — це докладне розкриття позитивних сторін оточуючих людей. Другий шлях – виховання у студентів прагнення цінувати особистість людини – це попередження зневажливого ставлення до неї. Таке явище за недоцільних виховних дій може набрати загрозливого характеру.

2) *Сутність, особливості та фактори виховання толерантності у студентському колективі:*

Толерантність є ключовим духовно-моральним принципом громадянського суспільства.

Толерантність в студентському колективі – це:

- співробітництво, дух партнерства;
- готовність миритися з чужою думкою;
- повага людської гідності;
- повага прав інших;
- прийняття іншого таким, яким він є та визнання рівності інших;
- здатність поставити себе на місце іншого;
- повага права бути іншим;
- терпимість до чужих думок, вірувань і поведінки;
- відмова від домінування шкоди і насильства;
- адаптивний тип поведінки (відмова від претензій на абсолютну і остаточну істину, почуття

власної гідності, впевненість у собі, відчуття спільних з іншими людьми, цінностей, принципів, історії, життєвого шляху, розуміння необхідності дотримання прав людини, поступливість, делікатність, тактовність, спокій, доброзичливість, люб'язність);

Толерантність знаходить своє вираження в двох площинах психічної активності: в одній з них – як внутрішня установка і ставлення особистості та колективу, в другій – як дія чи суспільна норма здійснювана через закон і традицію.

3) Шляхи і форми виховання толерантності

Провідними шляхами реалізації мети і завдань виховання толерантності є навчально-пізнавальна діяльність студентів та навчально-виховний простір навчального закладу.

Вони включають такі аспекти:

- ✓ пропаганда знань про загальнолюдські цінності, впровадження їх у життя;
- ✓ визначення проблем, які існують у кожній особистості;
- ✓ розвиток здатності студентів до толерантного мислення;
- ✓ реалізація принципу толерантності і правової культури в процесі спілкування на основі активної взаємодії;
- ✓ забезпечення полікультурної освіти і виховання, розвиток діалогу культур.

Ефективність виховання толерантності значною мірою залежить від цілеспрямованості навчально-виховного процесу, форм його організації. Особлива роль тут належить предметам соціально-гуманістичного та художньо-естетичного циклу: рідної мови,

літератури, етики, історії, природничих наук, образотворчого мистецтва та заходам, що проводить бібліотека.

При плануванні виховних годин доцільними є такі теми: «Гармонія людини і суспільства»; «Європа вчора, сьогодні, завтра»; «Право на захист честі і гідності»; «Думати інакше – добре чи погано?»; «Толерантність. Вчимося жити разом».

**Рекомендується провести в студентських
групах
Тест О.І. Тушканової
«Наскільки ви терпимі?»**

Інструкція. Відповідати швидко, не замислюючись.

1. Ви вважаєте, що у вас виникла цікава ідея, але її не підтримали. Ви засмутитесь?
А) так; Б) ні.
2. Ви зустрічаєтесь з друзями і хтось пропонує гру. Чому Ви надасте перевагу?
А) щоб брали участь тільки ті, хто добре грає; Б) щоб грали і ті, хто ще не знає правил.
3. Чи спокійно сприймаєте неприємну для Вас новину?
А) так; Б) ні.
4. Чи дратують вас люди, які з'являються нетверезими в громадських місцях?
А) якщо вони не переступають допустиму межу, мене це зовсім не цікавить;
Б) мені завжди неприємні люди, які не вміють себе контролювати.
5. Чи легко Ви можете знайти контакт із людьми, які мають іншу професію, стан у суспільстві, звичаї?

А) мені важко було б це зробити; Б) я не звертаю уваги на такі речі.

6. Як Ви реагуєте на жарт об'єктом якого є Ви?

А) мені не подобаються ні самі жарти, ні жартівники; Б) якщо жарт буде мені неприємним, я відповім в такий же спосіб.

7. Чи згодні Ви з думкою, що більшість «сидить не на своєму місці», «роблять не свою справу».

А) так; Б) ні.

8. Ви привели в компанію друга (подругу), який стає об'єктом загальної уваги. Як Ви на це відреагуєте?

А) мені, чесно кажучи, не приємно, що таким чином мені приділяють менше уваги.

Б) я лише радію за друга (подругу).

9. У гостях Ви зустрічаєте людину похилого віку, котра критикує сучасне молоде покоління, дотримується думки, що раніше були кращі часи. Як Ви реагуєте?

А) йдете раніше, пояснюючи, що у Вас важливі справи; Б) вступаєте в дискусію.

Підрахуйте свої бали. Запишіть по 2 бала за відповіді: 1 - б, 2 - б, 3 - б, 4 - а, 5 - б, 6 - б, 7 - б, 8 - б, 9 - а.

Виведіть загальну кількість балів. Аналіз результатів:

Від 0 до 4 балів. Це характеризує вас як непохитну і навіть вперту людину. Виникає враження, що ви прагнете нав'язати свою думку іншим, незважаючи ні на що. Часто підвищуєте голос. Через ваш характер вам важко підтримувати нормальні стосунки з людьми, які думають по-іншому, не погоджуєтесь з тим, що говорять і думають інші.

Від 6 до 12 балів. Отже, ви здатні твердо відстоювати свої переконання. Ви, безперечно, можете вести діалог, змінювати свою думку, якщо це необхідно, здатні

деколи на зайву різкість, неповагу до співрозмовника. У такий момент ви можете виграти суперечку з людиною, в якій слабкий характер. Але чи варто «брати горлом» тоді, коли можна перемагти більш гідно?

Від 14 до 18 балів. Стійкість ваших переконань якнайкраще співвідноситься з витонченістю та гнучкістю вашого розуму. Ви можете сприймати будь-яку ідею, з розумінням поставитись до досить парадоксального, на перший погляд, вчинку, навіть якщо ви його і не схвалюєте. Ви достатньо критично ставитесь до своєї думки і здатні з повагою і тактом стосовно співрозмовника відмовитись від поглядів, які були помилковими.

Виховна година на тему: «Душі людської доброта»

Мета: формувати високі ідеали моральності, доброти, почуття дружби, взаємодопомоги. Виховувати у студентів почуття прекрасного, дбайливе ставлення до навколишнього середовища.

Вступне слово куратора. Милосердя, доброта. Ще з часів давньоруських благодійність була в традиціях нашого народу. Цілком природним і закономірним вважалося допомогти знедоленому, нещасному, поділитися шматком хліба, дати притулок людині, захистити старість і немічність, порятувати хворого чи каліку, заступитися за беззахисного і скривдженого.

Доброта і чуйність, співпереживання і щиросердечність, уміння розділити чужий біль, вчасно, підтримати у важку хвилину, розрадити в горі та біді – це в характері нашого народу. Саме таким був безкорисливий порив мільйонів людей, котрі прийшли

на допомогу: народів Вірменії після страшного землетрусу; Україні, Білорусії – після аварії на Чорнобильській АЕС, трагедії в Таджикистані.

Доброта, милосердя - багатолікі. Потреба в них повсякчас. Навіть тоді, коли немає біди. Навіть там, де гори спокійні і твердь земна не хитається під ногами. Милосердя й доброта – то два крила, на яких тримається людство. Як же могло так статися, що милосердя втратило сьогодні свою цінність, а його зміст звівся в основному до милостині. Невже для того, щоб вишукати доброту в наших серцях, потрібні землетруси? Чи Чорнобильська катастрофа? Хіба без них не можна бути милосердним? Хіба в звичайному плінні днів немає людей, які потребують допомоги.

На Україні проживає майже два мільйони самотніх людей. Близько 200 тис. з них проживають в будинках-інтернатах, їх об'єднує немічність і самотність. У злиднях живуть та мешкають в напіврозвалених халупах декілька тисяч людей. Є і чимало таких, що існують на межі бідності. Сумні цифри, незвичні. Та це правда життя. Важко уявити: люди страждають не від того, що на щодень не мають свіжого хліба, а через те, що не чують вкрай необхідного: «Добрий день».

Лікування добротою потребують не тільки хворі й самотні, а й цілком благополучні і здорові люди, в яких душа черства й глуха до чужого горя. Лікування милосердям потрібне і тим, хто не бачить і не чує кривди й болю, несправедливості, горя. Із такими сліпими, глухими треба терпеливо говорити, будити їх словом життєлюбним і проникливим. *«Треба, щоб за дверима кожної задоволеної, щасливої людини стояв хто-небудь з молотком і постійно нагадував би*

стуком, що є нещасні...» так писав письменник-гуманіст А. П. Чехов.

Мудрі французи кажуть: «От якби то молодість знала, якби ж то старість могла...» Гей-гей, старість – не радість, ніхто її не жде, всяк прихитряється відсунути її небажаний прихід. Та ба, вона підкрадається несподівано, раптово впаде, як сніг на скроні, і ти з печальною розсудливістю розумієш, – усе краще вже було, все в минулому. А з тобою лише спомини та недуги, самота та немічність.

Добре, коли за своєї життєвої зими звив тепле гніздечко родинне, коли довкола променяється рідні усмішки, дзвенить дитячий сміх. А як цього немає? Будинок пристарілих, сумне пристановище на схилі літ. Хоч там непогано. Тут не бачиш людей у рваному одязі, тут готують досить пристойну їжу, показують кінофільми і т. д. Чому старі радіють, коли звідси їх забирають, чому просто на очах в'януть, почувши новину, що їх відправляють в будинок пристарілих?

Гіркі материнські сльози, гіркі як полин, і пекучі такі. Чи буває в світі щось гірше? Їй би внуків бавити своїх, їй би горнути їх до серця. А вона, обнявшись з самотністю, тихо журиться біля вікна. Виховує мати синів, доньок, надіється, що буде до кого на старість прихилитися. А вони, розлетівшись по світу, довго-довго не навіднуються до отчого порогу. Лише скупі листи приходять час від часу. Подібні одна на одну телеграми. А коли нарешті знайдуть хвилину, щоб відвідати, нерідко це буває надто пізно, зі скрипом відчиняються перекошені двері, застогне пошарпана віконниця і додому підстреленою горлицею впаде материнська, любов... А старість не обминути. Здається кожен має про що пам'ятати. Через те хочеться крикнути: «Люди схаменіться! Ви також будете старі,

немічні, і ваші діти та онуки матимуть моральне право відвернутися від вас».

З давніх-давен дзвони, окрім богослужіння повсюдно використовувались і як набат для сповіщення на якесь лихо, біль, сполох під час пожежі, ворожого нашествия. Сьогодні дзвони б'ють на сполох, закликають нас до Милосердя, Доброти. Бо тільки милосердя робить нас справжніми людьми. Поряд з нами живуть, а може доживають свої останні дні ті, кому допомогти можемо тільки ми – я, ваші сусіди або колеги. Зараз, сьогодні, завтра може бути пізно. Друзі! Будьте милосердні. Бо суд немилосердний на того, хто не вчинив милосердя. Милосердя-бо ставиться вище за суд.

Літературний матеріал на допомогу куратору:

Уривок з вірша:

Не нарікай на глухість душ людських
І не гостри в злобі на них зубів...
А ти, що людям зробив,
Що вимагаєш доброти від них?
Чого мовчиш, подумай і збагни,
Але уже з низької висоти,
І зваж, і переваж, а хто є ти?
І зваживши, нікого не вини.
А сам в своє більмо душі заглянь,
Чи там хоч раз добром світила рать
І променем зорилося святим?
І ти збагнеш, що до твоїх страждань
Не відгукнеться власна глухомань
А ти шукаєш в людях доброти. (О. Когачун)

Уривок з вірша:

Людина чуйна
Й пса не вижене із двору,
Коли проживає
Десяток-другий літ,
Охороняючи садок його й комору,
Притулок дасть,
Поїсти дасть, як слід,
А зла –
І рідну матір виряджає,
Коли нема вже користі від неї.

Уривок з вірша:

Шануйте матерів.
Мені болить, коли матуся,
Що має дочок і синів,
Живе одна мов та бабуся,
На схилі посивілих днів.
Працює вдень, не спить ночами
І часто зрощує сльозами
Тверду подушку на зорі
Скотину пореє в дворі
А вдень копає на городі
Уста шепочуть: "Світе мій!
Як важко жить мені одній!
Одна-однісінька та й годі!.."
Цим віршем нагадати хотів:
Шануйте друзі матерів!
(К. Прохоренко)

Уривок з вірша:

Допоки нас чекають наші мами,
І доки виглядають нас батьки,
Провідуймо, та не лише листами,
Хоч дорогі їм і скупі рядки.

Коли неждано вдарять в дзвони далі,
Тоді на все знайдеться час,
Але не сльози, не вінок печалі –
Уже ніщо не виправдає нас.
Заніє жаль у щедрім слові "Мама"
І чайкою здригнеться синя вись,
Провідуймо і завжди пам'ятаймо,
Що можемо запізнитися колись.
(О. Бочачук)

Не говори про доброту,
Коли ти нею сам не сяєш
Коли у radoщах витаєш,
Забувши про чужу біду.
Бо доброта не тільки те,
Що обіймає тепле слово
В цім почутті така основа,
Яка з глибин душі росте.
Коли її не маєш ти,
То раниш людяне в людині.
Немає вищої святині,
Ніж чисте саяво доброти.
(О. Довгий)

Уривок з вірша:
Кажімо більше ніжних слів
Знайомим, друзям і коханим
Нехай комусь тепліше стане
Від зливи наших почуттів.
Нехай тих слів солодкий мед
Чиюсь загоїть рану
(Чи перший біль, чи то останній) –
Коли б то знати наперед!
Кажімо більше ніжних слів,

Комусь всміхаймось ненароком,
То не життя людське коротке,
Короткі в нас слова черстві
Кажімо більше ніжних слів...
(І. Вовк)

Година спілкування: «14 лютого – День закоханих»

Кохання – то найкраще почуття
Воно не має меж, воно безкрає!
З любові починається життя,
Вона усе найкраще починає!

Мета заходу: дізнатися про історію Дня Святого Валентина і про традиції його святкування.

Рекомендації до проведення: знайти вірші, легенди, цікаву історію про кохання, прочитати та обговорити.

Вступне слово куратора. За легендою День закоханих бере свій початок з далекої давнини, відтоді, коли люди тільки починали будувати Рим. Точної дати не збереглося, проте відомо, що почалося все зі святкування Дня святої римської богині шлюбу, материнства і жінок – Юнони та римського бога Пана. Головною забавою свята була гра «Вибери милу». Дівчата писали на маленьких папірцях свої імена і вкидали їх у посудину. Цю посудину довгенько і ретельно струшували й пускали по колу юнаків, які витягали папірець з ім'ям. До наступного такого свята ця дівчина ставала йому милою, а інколи й нареченою або дружиною. Саме так і виник День закоханих.

У той час Рим був ще зовсім молодим, навколо нього росли вікові дрімучі ліси. І люди помітили, що саме в День закоханих із лісів доноситься гомін і спів

пташиний. Справа в тому, що саме в цей час птахи обирають собі пару й навколо чути голосне щебетання. Тому в народі інколи це свято ще називали «**Пташине весілля**».

Довідковий матеріал для куратора:

Історія свята

Свято закоханих довго не мало свого покровителя. У Римі, вже в III столітті нашої ери, правив суворий імператор Клавдій. Він видав наказ, який забороняв воїнам одружуватися, щоб ті не залишали військової служби. Але ж серцю не накажеш – воїни закохувались. І їм на допомогу прийшов молодий священик Валентин. Він став таємно вінчати молодих людей. А Клавдій, дізнавшись про це, наказав кинути його до в'язниці.

Крім того, що Валентин був глибоко віруючою людиною, він ще славився і як гарний лікар. Швидко линула про нього слава. Незадовго до ув'язнення до нього тюремний наглядач привів свою незрячу доньку. Він благав допомогти їй. Валентин з першого погляду закохався в дівчину, розпочав лікування, але нічого не допомагало. І от, коли тюремник дізнався, що Валентин потрапив за ґрати і його мають скоро стратити, то бідолашний батько хотів покінчити із собою, отруїтися, адже дочка мала залишитися довіку незрячою.

Священик мужньо сприйняв звістку про неминучу смерть і попросив тюремника дати йому папір. Валентин написав останнього зворушливого і ніжного листа своїй коханій дівчині й саме 14 лютого передав його. У той же день, 14 лютого 270 року, його й стратили. Сумний батько повертався додому, а на порозі його чекала донька. Тюремник мовчки віддав листа

дівчині. Вона розгорнула його і всередині знайшла квітку жовтого шафрану (крокус). Записка закінчувалася фразою «Від твого Валентина». Дівчина взяла квітку на долоню і... раптом побачила його прекрасні прощальні кольори. Вона стала зрячою! Сталося диво із присмаком великої втрати...

Проїшли віки... Рим став християнським і Валентина за його добрі діла причислили до лику святих. Тепер це свято має свого заступника і покровителя – Валентина. І святкують його не тільки в Італії, а й по всій землі: в Америці, Франції, Німеччині... Не так давно це свято прийшло і до нас, в Україну. В цей день люди дарують один одному гарні листівки з найкращими побажаннями, сердечка, амурчиків, квіти або щось особливе. Давайте й ми привітаємо тих, кого кохаємо.

Літературний матеріал на допомогу куратору:

Любов підносить серце над землею
І робить дивовижні чудеса.
Стає людина зовсім інша з нею,
Тоді в її душі живе краса.
Тоді в душі троянда розцвітає,
Співає у душі тоді весна!
Любов людська велику силу має,
Зцілити може й оживить вона.

Любов земна людину зігріває,
Звеличує і творить чудеса.
Всіх робить кращими, в серцях сіяє.
У ній – натхнення, радість і краса.

Любов – велике щастя, справжнє диво!
Вона серця запалює вогнем.

З любов'ю в світ минемо щасливо,
З любов'ю в серці – радісно живем.

Кохання – почуття то найсвітліше.
Це благодать, яку дарує час.
З любов'ю ми і кращі, і добріші...
Любов у серці хай горить у нас!!!

Тематична бесіда: «8 Березня – Свято жінки»

Мета: виховання в студентах сучасних уявлень про роль жінки в суспільстві, про гендерну рівність та необхідність поліпшення становища жінок, тому що рівень культури кожного народу визначається ставленням до жінки.

Вступне слово куратора. Краса душі, краса любові – найвища на землі краса. Це велика людська сила. І подарувала її людству жінка. Жінка – як багато сказано цим словом. В усі віки їй поклонялися поети, музиканти, художники, письменники. «Від любові до жінки народилося все прекрасне на землі». Тому вона й Божа Матір, і Мона Ліза, й Джоконда, й Венера, Ярославна, Роксолана, Наталка-Полтавка, Наташа Ростова, Мавка, Джульєтта...

Зараз я розповім вам одну легенду: «Давним-давно Бог створив першого чоловіка Адама і поселив його в раю. Через деякий час Адам засумував. Йому було дуже самотньо і він попросив Бога створити йому подругу. Для цього він взяв кілька яскравих променів сонця, всі чарівні фарби зорі, задумливий смуток місяця, красу лебедя, грайливість кошеняти, ласкаве тепло хутра. Але поки Бог відвернувся, Сатана додав

туди холодного мерехтіння зірок, в'їдливості мухи, впертості осла, отруйності змія, мстивості пантери. Бог оформив постать, вдихнув у неї і віддав її Адамові. Звичайно, ця легенда – жарт, але в ній є доля істини.

Жінка – це одвічна загадка природи. Як у кожній квітці, у кожній дівчині є своя чарівність, привабливість, неповторність. Немає некрасивих дівчат, кожна дівчина красива по-своєму. Треба тільки вміти розпізнати цю красу. А що ж таке жіночність? Якими, на вашу думку, рисами повинна володіти жінка, дівчина? Істинна жіночність – це сплав ніжності й мужності, це добро і краса. Це людяність і лагідність. Все те, що несумісне з жорстокістю.

Кращими жіночими якостями усіх часів і народів були ніжність і чистота. Саме жінка має завжди і в усьому подавати приклад високої моральності, доброти, любові, вірності і терпіння. Змінювалися епохи, звичайно, змінювалися люди, а значить – і сама жінка, ставлення до неї. Виявляється, в різні часи вважали красивими різних жінок. Наприклад, у Стародавній Греції красивою вважали жінку, яка займалася спортом, мала міцні м'язи, гармонійно розвинуте тіло. Типовий приклад такої жінки – богиня полювання Артеміда.

В епоху Середньовіччя утвердився зовсім інший ідеал жіночої краси. Худе тіло, запалі щоки, широко розкриті очі, видовжене обличчя – ось що вважали тоді красивим. Відображення такої краси ми можемо побачити на іконах, в розписах готичних соборів. У той час панувала релігійна ідеологія і тому на картинах переважали релігійні сюжети. Саме в ці часи чоловіки співали серенади під вікнами своїх коханих.

Потім настала інша епоха, яку назвали епохою Відродження. Вона наповнила життя людей земними справами. Тому складається свій ідеал жіночої краси.

Жінка земна, реальна, проста й весела. Світ, в якому вона живе, не вигаданий, а реальний. Наприклад, таку жінку можемо бачити на картині російського художника Карла Брюллова «Дівчина, яка збирає виноград на околиці Неаполя».

Головною ознакою початку ХІХ століття є те, що у світовій літературі народився новий літературний напрям – романтизм. Романтики бачили жінку натхненною, ніжною і красивою, але поряд із красою вони захоплювалися її талантом, здібностями. Таку жінку зобразив на своїй картині російський художник Іван Крамський «Незнайомка». Це одна з найпопулярніших картин Крамського, вона і зараз продовжує хвилювати глядачів своєю загадковістю, романтичністю, жіночністю.

А як же українці ставляться до жінки? Іван Франко писав: «Від давніх-давен, усі вчені люди, котрі пильно придивлялися до життя руського народу, визнавали, що русини обходяться зі своїми жінками далеко лагідніше, далеко гуманніше й свободніше, ніж їхні сусіди... У родині жінка займає дуже поважне й почесне становище. Ніякого важливого діла мужик не робить без поради з жінкою, бо дуже часто розумна й відважна жінка вміє у всі постати свою волю супроти мужикової. Це також признали трохи чи не всі етнографи, не кажучи вже о великій щирості і ніжності чуття, котре такими перлами вилилося в незлічимих чудово гарних жіночих піснях».

Жінки лишили помітний слід в історії. І історія зберегла імена своїх дочок.

- Свята Ярославна – дружина князя Ярослава Мудрого.
- Роксолана (Настя Лісовська) 15-літньою дівчинкою вона була взята в полон кримськими

татами і продана в султанський гарем у Стамбул; із рабині вона стала царицею. Та, незважаючи на велич становища, вона не забувала своїх національних коренів. Зберігаючи духовну незламність і нескореність, намагалася спрямувати політику володаря Османської імперії на користь її знедаланої України.

- Анна Ярославна – королева Франції. Допомогала чоловікові керувати державою. Їй було надано право підписувати документи великої державної ваги і підписувала вона їх рідною мовою. Біблія, що належала їй, стала святою книгою Франції. На ній присягалися королі.
- Маруся Чурай. Автор багатьох українських пісень. «Віють вітри, віють буйні», «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці».
- Марія Заньковецька – примадонна української сцени.
- Соломія Крушельницька – оперна співачка.
- Тетяна Яблонська – художниця.
- Ліна Костенко, Леся Українка – поетеси та багато інших.

Доля жінок, зокрема доля українських жінок, зазнавала і зазнає тяжких випробувань: кріпацтво, війни, голод, епідемії, репресії, в наш час – важка економічна криза, масове безробіття, демографічна криза. Але вона все витримує і надалі вершить свою місію на землі. Українські жінки завжди славилися і славляться своєю неповторною вродою, гострим розумом, чуйним серцем і трудолюбивими руками.

Про те що українські жінки займали почесне й важливе місце в сім'ї та суспільстві, свідчать численні народні приказки та прислів'я:

Літературний матеріал на допомогу куратору:

Чоловік у домі голова, а жінка – душа.

Нема вірнішого приятеля, як добра жінка.

Жінка за три угли хату держить, а чоловік – за один.

Сто чоловіків можуть створити табір, але лише одна жінка може створити дім.

Стара приказка говорить про три основні цінності на світі. Хліб, що дає життєву силу та здоров'я. Мудрість, що міститься в книжках і забезпечує зв'язок із часом. І жінка, яка не дозволяє обірватися нитці життя.

Вона прийшла непрохана й неждана,

І я її зустріти не зумів.

Вона до мене впливла з туману

Моїх юнацьких несміливих снів.

Вона прийшла, завітчена і мила

І руки лагідно до мене простягла,

І так чарівно кликала й манила,

Такою ніжною і доброю була.

І я не чув, як жайвір в небі тане,

Кого остерігає з висоти...

Прийшла любов непрохана й неждана –

Ну як мені за нею не піти?

В. Симоненко

Так ніхто не кохав.

Через тисячі літ лиш приходять подібне кохання.

В день такий розцвітає весна на землі і земля убирається зрання...

Дише тихо і легко в синяву вона,

простягає до зір свої руки...

В день такий на землі розцвітає весна

і тремтить од солодкої муки...

В'яне серце моє од щасливих очей, що горять в тумані наді мною.
Розливається кров і по жилах тече, ніби пахне вона лободою...
Гей ви, зорі ясні!..
Тихий місяцю мій!..
Де ви бачили більше кохання?..
Я для неї зірву Оріон золотий,
Я – поет робітничої рані...
Так ніхто не кохав.
Через тисячі літ лиш приходить подібне кохання.
В день такий розцвітає весна на землі, і земля убирається зрання...
Дише тихо і легко в синяву вона, простягає до зір свої руки...
В день такий на землі розцвітає весна і тремтить од солодкої муки...

В. Сосюра

Тематична бесіда:

«15 травня - Всеукраїнський день сім'ї»

Мета: підготовка молоді до сімейного життя, сприяння соціальній адаптації молоді, стабілізація сімейних стосунків, допомога батькам у вихованні дітей.

Вступне слово куратора. Кілька років тому в Україні з'явилося два нових свята – Міжнародний день сім'ї та День матері. Мамине свято відзначається у другу неділю травня, а День сім'ї – 15 травня. Зазвичай це гарні погожі дні. Розквітає природа: від пахоців та пташиного співу бринить свіже, прозоре, наповнене коханням, ніжністю і красою повітря. Хлопці та дівчата починають шукати собі пару, молоді мами допомагають

діточкам пізнавати красу природи, люди похилого віку виходять погрітися під теплим сонячним промінням.

Що слід розуміти під широкоживаними поняттями «родина», «сім'я»? Історія суспільства, за словами вчених, уже нараховує не менше чотирьох тисяч років. На всьому її протязі серце людини не втомлювалося збагачувати людські взаємини й удосконалювати їх.

Однією з найбільших цінностей людини є любов. Саме в ній відкривається нескінченна цінність людської особистості, радість применшення себе заради того, кого кохаєш, радість продовження себе. Усе це втілюється в такому соціальному інституті як родина, сім'я.

У різні часи в різних народів існували різні погляди на родину, своє місце в ній, місце родини в суспільстві, з'являлося щось нове, але разом з тим вона залишалася, по суті, унікальним засобом збагачення живої людської душі, яка постійно перебуває в пошуку, розвивається. **Ідеальна родина немислима без любові.** Любов – це тепло, ніжність, радість. Це головна рушійна сила розвитку людства, те, заради чого існуємо всі ми, те що спонукає людину до нерозважливо-героїчних учинків.

Не варто прагнути до загальних канонів сімейного благополуччя: є різні типи людей, різні традиції і вдачі, і те, що підходить одним, зовсім не підходить іншим. Але кожна людина чекає від свого шлюбу якихось позитивних змін у своєму житті.

По-перше, **родина – це соціально-правовий інститут**, що перебуває під захистом держави. Штамп у паспорті, спільна особиста власність, право на спадкування тощо.

По-друге, *родина* – це соціально-культурний інститут. Вона створена для дуже важливої потреби людини в самоствердженні, тобто в повазі з боку оточуючих.

По-третє, *родина* – це мала соціальна група, основний соціальний осередок суспільства. Особлива форма співдружності чоловіка і жінки для повноцінного відтворення наступного покоління.

Філософи і соціологи не раз порушували питання про кризу інституту родини, пророкували навіть її зникнення в майбутньому. Змінилася структура родини як малої соціальної групи: родини зменшилися, з'явилося чимало родин, що сформувалися після повторного шлюбу, неповних родин. Але шлюб, як і колись, має високий престиж, люди не хочуть жити самотньо. Важливою залишається **виховна функція родини**, однією з основних є і рекреаційна функція родини тобто взаємодопомога, підтримка здоров'я, організація відпочинку і дозвілля. Не змінюється одна з **основних функцій родини - репродуктивна**, тобто функція продовження роду. Відтак ніщо і ніхто не може замінити функцій родини.

Серед українців та інших народів світу до 20-30х років ХХ ст. широко зберігалися й побутували вірування про таємничий зв'язок ще ненародженої дитини з вчинками вагітної жінки. **Жінка є заручницею здоров'я як фізичного, так і психічного для цілих поколінь.** Наші пращури здавна добре розуміли, що майбутня мама повинна піклуватися про своє здоров'я, бо це – запорука народження здорового малюка. Вагітну жінку намагалися уберегти від нервування, переляку, сварки. Для забезпечення здорового спадкоємця старші жінки ретельно слідкували, щоб майбутня мати (а часом і батько) дотримувались усіх табу, пов'язаних з

вагітністю. Майбутній матері заборонялося шити у свята й неділю, щоб «не зашити дитині очі»; наказували жінці нічого не брати без дозволу, аби дитина не стала злодієм; не дивитись на пожежу, щоб не було червоних плям на личку тощо. Біля новонародженої дитини читали з требника молитву, в якій просили Бога «зберегти її від ревнощів, заздощів та від ока лихого». Перев'язуючи пуповину, дитину благословляли: «Нехай Бог пошле тобі щастя, здоров'я, многії літа». Народження дитини та, власне, й всі роки життя людини оповиті цілою магічною системою, що мали приносити й зберігати здоров'я, силу. Ми можемо вірити чи насмішкувато сприймати напівзабуті прикмети, проте вони чи не найкраще відображають те, з якою обережністю, **трепетною ніжністю ставились наші предки до життя людини**, до всього, що пов'язане з сім'єю й продовженням роду.

Стародавні римляни вважали, що домашнє вогнище охороняють добрі духи – пенати. І свято вірили, що саме вони не впускають у дім розбрат, сварку, оберігають його стіни від зла. Сучасні фахівці підтверджують: справді, існує певний психологічний простір, що робить домівку затишною, комфортною; туди тягнуться гості, друзі. І створити такий сприятливий простір може і мусить кожна родина.

Що називають сімейним благополуччям? Які сім'ї можна віднести до благополучних? Говорячи про сімейне благополуччя, В. Сухомлинський зазначав, що в такій сім'ї батько і мати живуть у злагоді, між ними панують злагода, взаємна повага, почуттєва спорідненість, розуміння найтонших відтінків настрою один одного. При таких взаємостосунках між батьками у дитини утверджується віра в людську красу,

душевний спокій, рівновагу. І цю дитячу віру варто берегти.

Благополучна сім'я міцна своїми внутрішніми зв'язками, високим рівнем координації. У такій сім'ї існують взаєморозуміння, взаємна повага між усіма її членами, здорова морально-психологічна атмосфера, спільність поглядів на різні сфери людського життя, врахування душевних переживань, інтересів кожного, психологічна взаємна підтримка, трудова співдружність, усвідомлення власної гідності, своєї значущості, взаємна довіра, доброта, чуйність, раціональні способи вирішення всіх сімейних проблем, розуміння завдань сімейного виховання та ін.

На жаль, найчастіше **молоде подружжя не вміє правильно спілкуватися** не лише з дітьми, а й одним з одним. У місті, де багато молоді – студентів, робітників, службовців, – пари створюються досить легко. Проте так само легко вони й розпадаються: кількість розлучень приблизно дорівнює кількості пошлюблених. Однак більшість людей згодом все-таки беруть повторні шлюби. Отож, не зневірилися в самому інституті шлюбу, їх просто не влаштовували стосунки, що склалися в колишній сім'ї.

Основними причинами розлучень дослідники найчастіше називають постійні конфлікти з будь-якого приводу, небажання партнера йти на поступки, надмірну вимогливість, невміння знайти спільну мову, порозумітися... Інколи подружжя не можуть навіть пояснити причину розриву, лише повторюють: «Мені з ним (із нею) незатишно!». На думку психологів, це – серйозний аргумент. **У сім'ї кожен має почуватися комфортно.** І рівень затишку, до речі, не залежить ні від квадратних метрів помешкання, ні від висоти його стелі, наявності євроремонту, побутової техніки та

інших атрибутів статку. Набагато важливіший душевний комфорт. А це насамперед – теплий, м'який, здоровий морально-психологічний клімат. Нині зовнішній світ і без того досить напружений. Щодня на роботі, на вулиці, у чергах, переповненому транспорті нас підстерігають різні стреси. А якщо й у рідній домівці на нас чекає нова порція докорів, сварок нервова система просто не витримує. Сім'я багато в чому виконує ще й психотерапевтичну функцію: насамперед це місце, де можна розслабитися, стати самим собою, де уважно вислухають і допоможуть. Тут цінується твоя індивідуальність, відомі твої звички; близькі знають, що може тебе засмутити, а що приємно потішити: взаєморозуміння настає із напівслова, чи навіть без слів.

Мабуть, **одна з найсерйозніших проблем молодих - невміння спілкуватися в сім'ї.** На роботі вони контролюють себе, намагаються справити приємне враження, а ось удома зриваються через будь-які дрібниці.

Вже помічено, що в дружніх сім'ях похвала, комплімент, подяка звучать частіше, ніж осуд, закид. Не можна неакуратному постійно нагадувати, що він неакуратний, егоїстові що він егоїст тощо. Користі це дає мало, лише зростає напруга у стосунках. Після чергової порції моралізаторства залишається відчуженість, і кожен новий конфлікт посилює її. Набагато розумніше поставитися до якихось слабкостей домочадців поблажливо або просто з гумором. Жарти, сміх дуже скрашують життя, допомагають уникнути конфлікту.

Психологи вважають, що у **благополучних сім'ях є своя, особлива мова.** Найчастіше вона є своєрідним ключем до приємних спогадів. А щоб таких

спогадів було більше, варто частіше влаштовувати спільні поїздки, свята, зберігати листи, фотографії, дитячі малюнки, подарунки. Саме ці нюанси створюють особливий психологічний клімат, який допомагає тримати сімейний корабель на плаву.

Одна з найболючіших проблем нашого суспільства — покинуті діти. Відвідини дитячого будинку зачеплять за живе і найбільш товстошкірого та цинічного. Коли переступаєш поріг цього закладу, він, на перший погляд, нічим не відрізняється від звичайного дитячого садочка: так само пахне молочною кашею, такі ж ліжечка й іграшки, на стінах – малюнки. Проте подібність зникає, коли бачиш очі дітей. Вони сповнені смутку й марного чекання: увечері батьки не заберуть їх додому, їм не співатимуть колискових, не цілуватимуть на ніч. Одяг обов'язково позначений штампом держустанови, в якій вони живуть. І не велика вина та біда держави, що на більшості з них дітей тавро нічийності залишиться довічно. У багатьох вихованців дитбудинку життя складається нещасливо, часто вони стають безпритульними й малолітніми злочинцями. Однак, поки що у цих малюків є шанс, що їх усиновлять, і вони матимуть родину, дім, люблячих батьків.

Нині двоє дітей у нашій країні – розкіш, троє – розкіш, яку не можна собі дозволити, а четверо – просто фантастика. Іноді, щоправда, ми довідуємося, що є героїчні сім'ї, в яких п'ятеро (!) чи шестеро (!) дітей, але навіть не уявляємо собі, як можна їх прогодувати й поставити на ноги, не будучи скромних розмірів олігархом і не маючи нічого спільного з тіньовою економікою. Як наслідок **маємо тенденцію до стрімкого зменшення чисельності населення України.** Якщо на початку дев'яностих воно

перевищувало 52 мільйони, то станом на 1 лютого 2007 р. - скоротилася до 46,5 млн. осіб.

На жаль, XIX ст. не повернеш, і його сімейного ідеалу не воскресиш. Нам лише доводиться читати дослідження спеціалістів про нації Європи з їхньою низькою народжуваністю й катастрофічним старінням та про народи Сходу, які різко молодшають і в яких із народжуваністю все гаразд.

Хочеться вірити, що життя згодом саме визначить: що стане гарною традицією, а що відійде у минуле. Однак варто зауважити, що наше життя має нові ознаки, змінюються наші звички, свідомість, відбувається переосмислення цінностей. **Економічні труднощі перехідного періоду ускладнюють забезпечення належного рівня життя сімей.** Це позначається на народжуваності в цілому. Фахівці стверджують, що у світі змінюється сама природа подружнього життя, дедалі більше пар живуть окремо, тобто чоловік та жінка працюють і живуть у різних містах, все менше часу проводячи разом, з'явилися нові поняття: студентський, громадянський шлюб...

Життя створює проблеми, а вирішувати їх їдуть за кордон... Скільки вже маємо прикладів, коли хтось із батьків виїжджає на заробітки, і все гаразд. З'являються гроші на прожиття, купівлю квартири чи то на оплату навчання дитини, на інші сімейні потреби. Та й, прилучившись до цивілізації, інших благ, відчувши «дух свободи», наші люди стають активнішими та впевненішими у собі. Нібито не так уже й зле це виглядає у поєднанні зі значним зростанням добробуту сім'ї. Проте педагоги, лікарі, особливо психологи одноставно заявляють: немає жодної дитини, хай то буде немовля чи вже підліток, на кому тривала

відсутність бодай одного з батьків не позначилася б негативно.

На жаль, поки що наша держава не досить серйозно ставиться до цієї проблеми. Донедавна взагалі не існувало офіційних статистичних даних про виїзд на заробітки. Та й нині наводяться різні цифри, що ґрунтуються переважно на версії: одна бабця сказала... Стверджується, що кордон України в пошуках заробітку перетнуло 7-8 млн наших співвітчизників.

Дитину в будь-якому віці, але особливо в молодшому, не можна відлучати від матері. Вона пов'язана з нею невидимою пуповиною, так само, як в утробі була пов'язана пуповиною реальною. Психологи стверджують, що дитину до семирічного віку взагалі не можна розлучати з матір'ю навіть на кілька днів. Такий розрив завдає непоправної шкоди малюкові.

Відшукати ідеальну сім'ю в державі – мабуть нереально. Кожна родина на своєму шляху хоча б раз зіштовхувалася з якимись проблемами. Добре, коли негаразди вдається вирішити полюбовно, між подружжям, дітьми, рідними. А якщо члени сім'ї не знаходять порозуміння між собою? У такому випадку залишається єдиний вихід – звернення до соціальної служби.

Соціальна робота із сім'ями займає провідне місце в діяльності центрів соціальних служб для молоді. І це цілком закономірно, адже багато соціально-психологічних проблем детерміновані неблагополуччям у сім'ї. Проте якою компетентною не була б державна соціальна служба, якими б не прекрасними словами соціальні працівники не налаштовували на сімейний лад долати труднощі в сім'ї повинна навчитися сама сім'я!

У Преамбулі до Конвенції ООН про права дитини йдеться, що саме **сім'ї мають бути надані**

необхідні захист і сприяння в тому, щоб вона могла повністю взяти на себе виконання обов'язків, покладених на неї суспільством.

Започаткований в 1993 р. Генеральною Асамблеєю ООН Міжнародний день сім'ї починають відзначати і в нашій країні. І дуже хотілося б, щоб цей день став особливим святом, оскільки українці споконвіків славилися міцним сімейним устроєм, багатодітністю, духовною єдністю поколінь, повагою до батьків та до жінки-матері, гостинністю і працелюбністю.

Тематична бесіда: «День Матері»

У нашім раї, на землі,
Нічого кращого немає
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
(Т. Шевченко)

Мета: виховання поваги до батьків та до жінки-матері.

Вступне слово куратора. Історія цього свята така. У 1910 році Анна Джервіс з Філадельфії започаткувала День матері. В Європі його почали відзначати після Першої світової війни. Викликано це було, вочевидь, воєнним лихоліттям, через яке постраждали мільйони людей. Війна, з одного боку, призвела до матеріальної деградації, а з іншого – загострила потребу у чистому, шанобливому ставленні до жінки-матері.

В Україні цей день святкують з 1929 року з ініціативи Олени Кісилівської, редактора тижневика «Жіноча доля». Мабуть, не випадково цей день збігається з релігійним святом Жінок-Мироносиць 10

травня. Цього дня у церкві правилися молебні за здоров'я матерів і за упокій померлих. Жінок-матерів вітали квітами, подарунками, а всю хатню роботу виконували діти. І нині в Західній Україні широко відзначається це свято: влаштовуються виставки, вечори поезії, концерти, конкурси та святкові забави.

В Україні культ матері відомий з правіків. Мати – це найясніша зоря на небі людини. Мати прищеплює дитині перші поняття про мораль та релігію, навчає її рідної мови. Мати для немовляти є найпершою правдивою Батьківщиною!

Гарне слово

Мама! Мама! – гарне слово,
Тільки скажеш – все готове!
«Мамо, кашки!» — кашка є.
«Мамо, чаю!» — вже наллє.
«Мамо, спатки!» – вже розутий,
І у ліжку, і укритий.
«Мамо, ніжку зав'яжи!»
«Мамо, казку розкажи!»
Мама! Мама! – гарне слово!
Тільки скажеш – все готове!

К. Переліска

2.4. Інтелектуально-духовне виховання

Серйозне занепокоєння викликає зниження інтересу молоді до художньої літератури, класичної музики, театру, живопису, інших витворів високого мистецтва, невміння організувати активне і змістовне дозвілля. І тому, інтелектуально-духовне виховання – невід’ємна складова розвитку особистості студента. Цей напрям здійснюється традиційно при підтримці бібліотеки університету. Прагнучи задовольнити духовні, культурні та освітні потреби молоді, бібліотека проводить роботу щодо популяризації української та світової культури, історичної і духовної спадщини України, з питань розвитку смаків, художніх уподобань.

Крім того, у складі бібліотеки працює: студентський літературно-музичний театр «Джерело», читацький клуб «Слово», творче об’єднання «Сузір’я» (про успішну роботу якого свідчать перемоги наших студентів у фестивалях «Софіївські зорі»). З метою ознайомлення з рідним краєм, історичними і культурними пам’ятками, природним багатством, а також з метою розширення кругозору учасників, працює при бібліотеці краєзнавчо-туристичний клуб «Патріот».

Працюючи в напрямку інтелектуально-духовного виховання, бібліотечні працівники використовують різноманітні форми роботи. Найпоширенішими є усні часописи, тематичні та інформаційні бесіди, обговорення книг, читацькі конференції, диспути, тематичні вечори, організація виставок, відвідування театрів, музеїв, клубних закладів.

Узагальнюючи досвід бібліотеки, надаємо перелік тем, які можуть бути використані разом з

бібліотекою при проведенні годин спілкування зі студентами.

Літературна спадщина України:

- Життєвий та творчий шлях Т.Г. Шевченка;
- Жіноча доля в творчості Т. Шевченка;
- Український майстер слова (І.П. Котляревський);
- Життєва драма Лесі Українки;
- «Крик болю і туги за рідною Україною» (П. Грабовський);
- П. Загребельний – основоположник українського історичного роману;
- Народний мудрець (О. Вишня);
- Життя і творчість М. Рильського;
- Василь Стус: доля і людська особистість;
- Поети української діаспори;
- Українська байка;
- Її величність жінка (жіночі образи в українській літературі);
- Барви української мови;
- Письменники – ювіляри року.

Світова література:

- Творчість В. Шекспіра;
- Комедіограф великої доби (Ж.Б. Мольєр);
- Таємниці розповідача (О. Дюма);
- Основоположник іспанського театру (Лопе де Вега);
- Проспер Меріме – письменник та людина;
- Англійський романтик Вальтер Скотт;
- «Нетипічний» австрієць (С. Цвейг);
- Червоне, біле, чорне Анрі Стендаля;

- «Милый друг» (Гі де Мопассан);
- Лицар світу (В.Гюго);
- Ф. Купер, Т. Драйзер, М.Твен – видатні представники американської літератури;
- Співак мужності та свободи (Д. Лондон);
- Автор вічної книги (Е.Л. Войніч);
- «Что нужно сказать людям» (А.Сент-Екзюпері);
- Королева детективу – Агата Крісті;
- «... и Мегре раскурил трубку» (Ж. Сіменон).

Російська класична та сучасна література:

- М. Гоголь в житті;
- Загадковий Гоголь;
- Адресати лірики О.С. Пушкіна;
- «За строкою чувства нежного» (М.Ю. Лермонтов);
- Великий письменник та гуманіст (Л.М. Толстой);
- Творець народного театру (О.І. Островський);
- Великий гуманіст (А.П. Чехов);
- «...Мораль сей басни такова» (І. А. Крилов);
- «Цветок полевой России» (поезія С. Єсеніна);
- «О, ты, последняя любовь» (жінки в житті та поезії Ф. І. Тютчева);
- Головний роман М. Булгакова;
- Пам`ять та вірність А. Ахматової;
- Вірші та життєвий шлях К. Симонова;
- «У времени в плену» (Б. Пастернак); автор «Доктора Живаго» (Б. Пастернак)
- «Жизнь, оборвавшаяся на полуслове» (В. Шукшин);
- «Дар для многих» (І. Андронніков);

- «Любовь к истории питаю...» (В. Пікуль);
- «Коль дожить не успел, так хотя бы допеть...» (Творчість В. Висоцького);

Мистецтвознавство:

- Шевченко – художник;
- Великий мареніст (І. Айвазовський);
- О.С. Пушкін в портретах (прижиттєві та посмертні портрети);
- Сандро Ботічеллі;
- Тернистий шлях генія (Ф. Гойя);
- Живописний світ І. Левітана;
- Перлина Адріатики (Тіціан);
- Французські імпресіоністи (О. Ренуар, Е. Мане);
- світ Сальвадора Далі;
- «Создавший впечатление» (К. Моне, слайд-лекція);
- Художник-патріот (М.К. Реріх);
- Дивовижний світ таланту та майстерності (І. Шишкін, А. Саврасов, В. Серов та ін.);
- І. Козловський – чарівний голос світу;
- Король вальсу (І. Штраус);
- В гостях у реаліста (А. Шилов, слайд-лекція);

2.5. Фізичне виховання та утвердження здорового способу життя

Факторами шкідливої дії на здоров'я людини є збиткова нервово-емоційна напруженість життя, нездорова екологія, нераціональне харчування, гіподинамія, нездоровий спосіб життя, щоденні стреси, перевантаженість тощо.

Функціональний стан організму студентів, їх самопочуття й розумова працездатність безпосередньо залежать від способу життя, гігієнічного режиму життєдіяльності, адекватності обсягів навчального навантаження впродовж навчального дня, тижня, семестру та року, обсягів навчальних програм і оптимальності навчального розкладу, від курсу навчання, стану здоров'я та низки інших факторів, які необхідно враховувати організаторам навчального процесу у вищій школі.

Культивуванню здорового способу життя серед студентської молоді сприяє просвітницька робота. З цією метою рекомендується провести: тематичні бесіди «Молодь вибирає здоровий спосіб життя», «Тютюн та його наслідки», «Наркоманія – це небезпечно», «Поговоримо про СНІД», «Алкоголь та молодь»; години спілкування «Наркоманія: міфи і реальність», «Як сказати наркотику – ні!», «Ні – шкідливим звичкам!» та ін.

Година спілкування:

«Наркоманія – дорога в прірву»

Мета: наркоманія – одна з найбільш серйозних проблем. Основним напрямком роботи є: загострення проблеми наркоманії, труднощі зняття наркозалежності, а також надати інформацію про профілактику наркоманії.

Рекомендації до проведення:
відверто обговорити такі питання:

- Історія виникнення і поширення наркоманії
- Наслідки наркоманії

- Критерії наявності наркотичної залежності
- Класифікація наркотиків та їх дія на людину
- Критерії наявності наркотичної залежності
- Ознаки вживання наркотичних речовин
- Етапи формування наркотичної залежності
- Наркоманія і злочинність

Довідковий матеріал для куратора:

1) *Історія виникнення і поширення наркоманії*

Наркотичні речовини почали застосовувати в далекому минулому. Перше знайомство з наркотиками відбулося на початку розвитку людства, після того, як люди навчилися користуватися вогнем. Розпалюючи в печері багаття, первісні люди вдихали оксид вуглецю, що утворюється під час горіння. Одурманення відбувалося і від вдихання диму під час згоряння різних рослин, серед яких могли бути мак, коноплі, тютюн. Треба вважати, що **на самому початку неусвідомлене вживання наркотичних речовин носило племінний характер**. Отже, найдавніші способи наркотизації були засновані на вдиханні диму, парів, на палінні. Перші відомості про вживання наркотиків (*опію*) належать до V тисячоліття до н.е. У Персії зберігся опис отримання і вживання «соку з маку». Наприкінці III тисячоліття до н.е. у письмових джерелах держави шумерів (*територія південної частини сучасного Ірану*) згадується про опій як снодійний засіб.

У Давньому Єгипті широко використовували різноманітні наркотичні препарати. Під час археологічних розкопок у древніх похованнях були знайдені колекції наркотиків у різних лікарських формах, багато яких не розпізнані й досі. Так біля мумії принцеси

Нефру знайшли посудину з ліками, складовою частиною яких був наркотик.

У Давньому Римі було визначено близько 400 видів рослин із наркотичними властивостями. Ще війська Олександра Македонського (356-323 рр. до н.е.) занесли опій, техніку його отримання і спосіб вживання в райони свого завоювання – Малу Азію, Месопотамію. Таким чином опій поширився із заходу на схід. Однак колискою опію є Китай та Індія. Припускають, що мак став відомим у Китаї в VI або VII ст. н.е. У цей час маленькі пігулки з опіуму в формі рибок з'являються у продажу і користуються великим попитом. Спочатку опій надходив як медичний засіб, а потім і як наркотичний. **Форсоване ввезення опіуму призвело до масового поширення опіумопаління в Китаї. Це стало загрозою для сотень тисяч китайців, що вело до виродження нації.**

Індія була першою країною, яка експортувала пахощі та наркотичні речовини. За 2000 років до н.е. караванні шляхи тяглися від Індії через Вавилонську імперію до Середземного та Чорного морів. Англійські лікарі вважали нешкідливими помірні дози опію і намагалися зберегти право на його вживання, мотивуючи це тим, що народні маси не хочуть заборони опію. Однак передові люди Індії усвідомлювали, яку шкоду ніс цей дурман індійському народу.

На міжнародній конференції з опіуму в 1925 р. було представлено резолюцію з вимогою обмежити торгівлю опіумом у всьому світі. Залишити лише для медичних і наукових потреб. Напередодні Другої світової війни в Індії вироблялося 12 тис. тонн опіуму на рік. Опіумоманія в Індії була поширена як серед чоловіків, так і серед жінок – 20% хворих опіумоманів,

які потрапляли на лікування, становили жінки. В Індії опіумопаління законодавчо було заборонено у 1946 р.

Вже із середини XVII ст. вживання опіуму набуло досить широкого розповсюдження, і опій стали використовувати переважно з наркотичною метою. Оскільки торгівля наркотиком виявилася прибутковою, слідом за англійцями направилися на китайський ринок торговці опіумом із Португалії та інших країн. Опіумопаління поступово набувало великих масштабів.

В Афганістані, де наркоманія набула великих розмірів, із 1957 р. було заборонено розведення опійного маку, споживання і торгівля ним. У Таїланді з 1959 р. урядом країни закрито близько 900 опіумокурильень, хоч і нині в країні близько 500 тис. наркоманів. **У колоніальних країнах Африки згубна пристрасть до опію залишилася у значного процента населення.** У перші роки після отримання незалежності в Єгипті налічувалося близько 200 тис. опіоманів.

До офіційної заборони вирощування опійного маку Іран та Індія були найбільшими у світі виробниками цього наркотику. Перед Другою світовою війною в Ірані виробляли до 6000 т опіуму на рік. У наш час вживання опіуму в Ірані жорстко карається, аж до смертної кари.

Вживання і виробництво опію у Туреччині не поступалося Індії та Китаю. Там, де з'являлися турки, наркоманія розповзалася, як епідемія. У Туреччині було широко розповсюджено опіумопаління і вживання опію всередину. Однак вживання засуджувалося, а цих людей презирливо називали теріакидами. І до цього часу Туреччина є одним із головних виробників опію у світі.

У Франції класичні наркомани часто належали до артистичних та літературних кіл. Тут доречно пригадати

про пристрасть до наркотику Шарля Бодлера, Теофіла Готье та ін. Опіум також вживали і моряки військово-морського флоту Франції, особливо ті, які базувалися в портах Середземного моря, що свого часу викликало неспокій уряду і прийняття ним спеціальних обмежувальних заходів. Захоплення опієм не обійшло Німеччину, Італію, Австрію та інші європейські країни. Перша світова війна стала поштовхом для подальшого поширення наркоманії в Європі. Наркотична епідемія охопила практично всі країни, що воювали. Друга світова війна також призвела до збільшення споживання наркотиків майже у всіх країнах, що воювали. Цьому сприяли тяжкі умови воєнного часу, постійно психотравмуючі чинники, вимушене різке збільшення застосування наркотиків у медицині, міграція населення. Однак після Другої світової війни спаду наркоманії не відбувалося. Було впорядковано видачу наркотиків.

Вживання опіатів набуло особливо широкого розповсюдження у США. Наркотики завозили до Америки численні емігранти з регіонів, де вживання наркотичних речовин було традиційним. До початку ХХ ст. наркоманія у США стала серйозною соціальною проблемою. Лише у 1909 р. у США було заборонено імпорт опію. У цьому ж році за ініціативи США була скликана міжнародна опіумна комісія. У грудні 1911 р. в Гаазі відбулася міжнародна конференція, що виробила заходи з боротьби із поширенням опіуму. Однак наркоманія в Америці набирала темп і після Першої світової війни досягла небувалого розмаху. Згідно зі статистичними даними у 1912 р. вживання опію американцями було в 12 разів більшим, ніж у будь-якій іншій країні світу.

У нашій країні коноплі розводили ще у II тис. до н.е. спочатку на Приазов'ї і Придонні, а пізніше – на берегах Дніпра і його притоках. Пристрасть до гашишу частіше зустрічається там, де вирощують коноплю. Однак нині в Україні серед молоді різко зросла кількість осіб, які палять анашу, – приблизно у 8-10 разів, порівняно з 1990 р. Наркотичні препарати з конопель є одним із найпоширеніших у світі: лише за приблизними даними у світі налічується 300 млн чоловік, які є рабами цього виду наркотику.

Розвиток і поширення різних видів наркоманії пов'язані зі ставленням до них суспільства, етнічними, релігійними, соціокультурними особливостями, своєрідністю емоційних форм поведінки і способу життя.

2) Наслідки наркоманії

Багато вчених стали розуміти шкоду, завдану наркотиками, і виступати щодо контролю над їхнім вживанням. Сучасні вчені і практичні лікарі отримали безліч доказів шкідливої дії наркотиків. Наркотики мають наркотичну і токсичну дію. Наркотична дія виявляється в тому, що вони роблять людину психічно, а потім фізично залежною. Токсична дія виявляється в отруйних властивостях наркотиків. Однак хода у наркоманії безшумна, а сліди її спочатку не помітні.

Наркоманія – це важка хвороба психіки і всього організму, яка без лікування веде до деградації особистості, повної інвалідності і передчасної смерті. До цього захворювання, на відміну від інших, людина себе призводить сама, стаючи заручником власної дурості й необережності.

По-перше, численні дослідження дії лікарських засобів свідчать про те, що на одні й ті самі дози здорові

люди реагують інакше, ніж хворі. Дію медичного препарату розраховано лише на організм у стані хвороби, тому що прийом ліків хворою людиною веде до її одужання, а здоровою – до отруєння організму і порушення його функцій.

По-друге, наркотичні препарати не можна приймати з рідка і потроху, оскільки це суперечить їх природі. Ейфорична дія багатьох медичних препаратів часто настає лише в разі перевищення терапевтичної дози або порушення способу їх уведення. Необхідно назавжди запам'ятати, що найбільша небезпека полягає саме в першому прийомі наркотику, в першому шприці!

Останні п'ять років в Україні спостерігається небачене зростання наркоманії. Із початку 90-х років кількість наркозалежних в Україні щорічно збільшується на 10-12%, з яких на дорослих припадає тільки 27%, тоді як на молодь та підлітків – 60%. За різними оцінками, кількість наркоманів в Україні становить від 500 тис. до одного мільйона – 2-3% від загальної кількості населення. Якщо брати до уваги лише людей репродуктивного віку, то кожен 30-й громадянин країни є наркоманом (!) Наркоманія в нашій країні, на думку фахівців, давно набула ознак епідемії. Приблизно 1,7% наркоманів – учні середніх навчальних закладів, 1,9% – студенти, приблизно 20% – працюючі, решта – непрацюючі асоціальні елементи.

Іншою проблемою є те, що **в більшості регіонів України через відсутність державного фінансування не забезпечено лікування наркохворих.** В Україні для них існує близько 7 тис. ліжок-місць, одночасно на обліку в медичних установах знаходиться 72 тис. таких людей, на обліку в органах внутрішніх справ – 154 тисячі.

Останнім часом багато фахівців приходять до висновку, що звичний спосіб боротьби з наркоманією – шляхом втручання правоохоронних органів – неефективний. У багатьох розвинених країнах, де в боротьбу з наркобізнесом вкладаються величезні кошти, вживання наркотиків стабільно росте. Єдиний спосіб протистояти наркоманії – сильна і гнучка система профілактики розповсюдження наркоманії і соціальної реабілітації людей, що вживали наркотики.

3) Типи наркотичної залежності

Група експертів ВООЗ визначила наркоманію як «стан епізодичного або хронічного отруєння, викликаний багаторазовим введенням наркотику». Комітет експертів ВООЗ розрізняє в наркоманії як хворобі два стани – залежність та звикання.

Психічна залежність – це форма взаємовідносин між наркотиком і особистістю, і ці взаємовідносини залежать як від специфічності ефекту наркотику, так і від потреб особистості, як цей наркотик задовольняє.

Чим швидше наркотик задовольняє ці потреби та викликає очікуваний емоційний стан, тим складніше перебороти звичку вживання цього наркотику. В умовах сильної психічної залежності позитивний психологічний стан особистості залежить тільки від того, чи є наркотик під рукою. Врешті-решт він стає необхідною умовою нормального стану особистості. У випадку відсутності наркотику людина страждає, і щоб виправити настрій або поліпшити стан, наркоман намагається знайти його за будь-яку ціну. Потреба в наркотиків стає найголовнішою в житті наркомана, він перестає виконувати свої обов'язки, кидає сім'ю і друзів, концентруючи всі свої інтереси на добуванні та вживанні наркотиків.

Психічна залежність, згадки про приємні відчуття, є головними факторами, пов'язаними з хронічним отруєнням психотропними наркотиками, а в окремих випадках ці фактори можуть бути єдиними.

Фізична залежність – це стан адаптації, який виражається в явних порушеннях фізіології у випадку припинення вживання наркотиків. Це явище перебуває в безпосередньому зв'язку з фармакологічною дією наркотику на живу клітину. Класичною ознакою виникнення фізичної залежності є поява абстинентного синдрому, який фактично свідчить про «наркотичний голод». Абстинентний синдром характеризується низкою проявів у психічній та фізичній сферах, специфічних для кожного окремого виду наркотику. Цей стан полегшується або зникає після введення того самого наркотику або речовини, яка має такі ж психофармакологічні властивості.

4) Класифікація наркотиків та їх дія на людину.

а) Транквілізатори

- Героїн
- Морфій
- Кодеїн
- Синтетичні знеболювальні

Вони викликають короточасні приємні відчуття, збуджують фантазії, піднімають настрої. У цьому стані людина зазвичай весела, балакуча. Зіниці звужені. Потім його долає сон. Великі дози депресантів викликають порушення координації, мова – незв'язна. Ці речовини швидко викликають важку фізичну залежність, ломки дуже важкі. Саме тому депресанти дуже небезпечні. Алкоголь також вважається наркотичною речовиною, що впливає на організм подібно депресантами.

б) *Стимулятори*

- Амфетаміни
- Кокаїн
- Ефедрин

Викликають бурхливу діяльність людини, дають енергію для подолання втоми. Людина стає легко збудливою, навіть агресивною. Особа зазвичай бліда, зіниці розширені, очі мають хворобливий блиск. При регулярному вживанні втрачається апетит і сон, людина втрачає вагу. У разі передозування починаються судоми і настає смерть.

в) *Галюциногени*

- Гашиш
- Марихуана
- Анаша
- LSD
- Психотропні препарати

При вживанні змінюється сприйняття часу, простору, кольорів, запахів. З'являються галюцинації та видіння. Спостерігаються гарний настрій, балакучість, сміх без причини. Потім раптом можуть виникнути відчуття страху, спроба захиститися від галюцинаційних образів.

Найпоширеніші наркотики

Опіум – це психоактивна речовина, яка має найдовшу історію. Опіум – це молочний сік, який отримують із надрізаних головок опіумного маку. Спосіб вживання опіуму з метою отримання наркотичного сп'яніння залежить від географічних та культурних особливостей, а також традицій. В Ірані і Туреччині опіум їдять, китайці його найчастіше курять, а європейці та американці вводять шляхом ін'єкцій. Від способу вживання залежить інтенсивність дії препарату та яскравість відчуттів.

Найбільш швидко і сильно діє опіум, який вводитьися шляхом ін'єкцій. Цей спосіб вживання діє більш у фізичному, ніж психологічному плані. Після уколу настає фізичне оніміння та спокій, стан характеризується повним розслабленням. Функція інтелекту наближається до нуля. Ці ефекти опіуму притягують напружених, емоційно незрілих людей, які намагаються штучно розслабитися та досягнути стану спокою.

Найбільш частими ускладненнями хронічного зловживання опіумом є:

- опіумна гарячка;
- вірусне запалення печінки;
- гнійні інфекції шкіри та тканин, запалення та затвердіння вен.

Морфін – найбільш відомий алкалоїд опіуму, виділений у 1805 р. Це білий кристалічний порошок, який не має запаху, його легко розпізнати за терпким смаком. Він використовується як знеболювальний засіб у медицині. До морфіну швидко звикають, і хронічні морфіністи можуть приймати наркотик у дозах, більших за терапевтичні в 20-200 разів. Але необхідно пам'ятати, що звикання ніколи не є абсолютним, а це означає, що існує межа, за якою доза стає смертельною. Залежність розвивається протягом приблизно трьох тижнів щоденного вживання.

Наркомани найчастіше приймають морфін шляхом ін'єкцій, щоб швидше досягнути ефекту. Найбільш розповсюдженим ефектом впливу морфіну є його пригнічена дія на центральну нервову систему. У невеликих кількостях морфін викликає ейфорію та приємну сонливість, яка супроводжується відчуттям розслабленості й безтурботності. Людина відчуває себе впевнено і безпечно. Думки можуть бути багатими і

змістовними, але ними неможливо керувати. Довготривала концентрація уваги зазвичай стає неможливою, повністю зникає прагнення до активних дій. Людина стає апатичною, цікавиться тільки собою, не відчуває потреби в спілкуванні. Гострота зору знижується, настає стан летаргії. Досить частим ускладненням при прийомі морфіну є смерть через передозування препаратом, а також підвищену чутливість до нього.

Про вживання морфіну можуть свідчити такі симптоми: важкі запори, які чергуються з проносом; шрами та гнійні запалення від недотримання правил стерильності при ін'єкціях; звужені зіниці і головний симптом – розвиток абстинентного синдрому при раптовому припиненні прийому морфіну. Морфін – наркотик, до якого дуже швидко звикаєш. Вже через декілька днів постійного вживання препарату формується залежність.

Героїн – це напівсинтетичний похідний морфіну, вперше отриманий у Німеччині в 1898 р. Дессером як ліки, які ліквідують залежність від морфіну. Героїн у 20-25 разів сильніший за морфін і вдвічі сильніший щодо звикання. У хімічно чистому виді це сіро-коричневий порошок. Нелегальні торговці додають до нього кофеїн, лактозу, лимонну кислоту і навіть таку отруту, як стрихнін, які підсилюють його дію, водночас збільшуючи його вагу. **Героїн – наркотик, який найшвидше викликає звикання.** Вже через кілька днів може виникнути сильна фізична залежність. Тому героїн не використовується у медицині. Героїн в організм вводиться шляхом ін'єкцій. Після уколу героїну зазвичай виникає дрімота, зіниці максимально звужені, пульс та дихання вповільнені. Наркоман, який перебуває під впливом героїну, безпечний. Вживання

героїну блокує сексуальні подразники та гасить сексуальні потреби.

Кокаїн – це алкалоїд, який міститься в листі південноамериканської рослини коки. Через те що кокаїн не викликає залежності взагалі або викликає її частково, наркомани довго можуть дотримуватися того самого дозування. Перший ефект кокаїну приємний: проходить втома, з'являється відчуття сили та переваги, наркоман відчуває підвищення інтелектуальних можливостей та фізичної сили. Він стає енергійним, відчуває впевненість в собі, знаходиться в постійному русі, відчуває потребу весь час говорити і доводити свою значущість для суспільства. Щоб поліпшити самопочуття, потрібно знову ввести кокаїн в організм.

Постійне і часте **вживання кокаїну викликає такі стани, як параноя, марення, галюцинації та манії переслідування**. Кокаїноман думає, що за ним хтось стежить, що йому постійно загрожує небезпека. Психічні відхилення можуть перейти в психоз, який супроводжується галюцинаціями, в котрих докілья набуває мініатюрних розмірів.

Марихуана – наркотик рослинного походження, її готують із висушеного листя та суцвіть індійської коноплі. Ці коноплі ростуть у місцевостях із переважно теплим кліматом, насамперед у Мексиці, Африці, Індії та на Середньому Сході; їх можна також вирощувати в помірному кліматі. Марихуану курять у вигляді цигарок, за допомогою трубки або кальяну. Більшість курців марихуани після вживання спочатку відчувають короткочасний страх та неприємну напругу, яка швидко змінюється гарним настроєм та ейфорією, нападами неконтрольованого сміху та підвищеною потребою в спілкуванні. Порушується сприйняття часу і простору, кольори і звуки здаються більш насиченими. Наркомани

впевнені, що можуть читати думки своїх співрозмовників та передавати свої думки іншим.

Підвищення дози марихуани викликає серйозні зміни в емоційній сфері: послаблення уваги, порушення пам'яті, помилкове некритичне ставлення до свого стану. Окрім того, можуть проявлятися галюцинації та різні фобії. Вислови наркомана незрозумілі для оточення. Він демонструє прояви манії переслідування, при цьому може бути небезпечним.

Дістиламід лізергінової кислоти (*ЛСД-25*) - найбільш відомий, вивчений і водночас найбільш вживаний психоделічний наркотик. Найчастіше цей галюциноген зустрічається у вигляді порошку або розчину, не має кольору, смаку та запаху. Швидкість дії ЛСД залежить від способу вживання, кількості препарату та індивідуальної чутливості. Наркотик, який вживається через ротову порожнину, починає діяти через 45 хвилин, в особливо чутливих до препарату осіб – через 15 хвилин. Після ін'єкції ефект проявляється вже через лічені хвилини. Перші відчуття бувають, як правило, приємними. У людини виникає почуття очікування чогось надзвичайного. Потім починають проявлятися симптоми збудження нервової системи, виникає почуття необґрунтованого страху, тіло починає тремтіти, людину нудить. Ці явища часто супроводжуються запамороченням та частим серцебиттям. Зіниці дуже розширені, і часто для полегшення світлобоязні людині необхідно навіть вночі носити темні окуляри. Після того як молекули наркотику досягли головного мозку, починається зміна стану свідомості, яка триває декілька годин, і яскраві галюцинаторні переживання.

Існує така класифікація ускладнень, які виникають внаслідок хронічного зловживання ЛСД:

- гострий стан психозу і паніки. Іноді вони можуть виступати разом із суїцидальними реакціями, зі схильністю до вбивства;
- явище відлуння. Це означає можливість спонтанного повторення психоделічної зміни свідомості, яке може наступити через декілька тижнів або місяців після припинення вживання наркотику, в надзвичайно гострій формі та супроводжується гострою манією переслідування. У цьому стані людина може закінчити життя самогубством або вчинити насильство до інших;
- довгостроковий стан слабкої концентрації уваги, апатія, байдужість до усього навколишнього. Людина, яка хронічно зловживає ЛСД, кидає сім'ю, друзів, роботу і в повній ізоляції проводить весь час у роздумах про ЛСД та його властивості;
- проблемою, яка має велике теоретичне і практичне значення, є хромосомні порушення. Вони виявлені у деяких наркоманів, які вживали ЛСД.

5) Критерії наявності наркотичної залежності

Про залежність людини від психоактивних засобів можна говорити, коли **наявні не менше трьох із нижче перелічених ознак:**

- суб'єкт часто вживає препарат у великих дозах і більш тривалий час, ніж сам планував;
- у нього постійне бажання, або ж він здійснює одну або декілька безуспішних спроб скоротити чи врегулювати прийом препарату;

- багато часу витрачається на діяльність, пов'язану з добуванням препарату, його вживанням, а також на те, щоб прийти до тями після впливу наркотику;

- перебування в стані сп'яніння або абстиненції на той момент, коли було необхідно виконання яких-небудь важливих обов'язків на роботі, в навчальному закладі або вдома (*наприклад, прогул*), або ж на той момент, коли вживання наркотиків пов'язане з ризиком для життя (*наприклад, управління автомобілем*);

- продовження прийому наркотику, незважаючи на явні негативні наслідки для здоров'я та громадського стану, й усвідомлення того, що подальший прийом може погіршити ці порушення (*наприклад, продовження прийому героїну, незважаючи на сімейні сварки; кокаїну, незважаючи на депресію, що розвивається; алкоголю, незважаючи на загострення виразкової хвороби*);

- помітне збільшення залежності: необхідність значного підвищення доз речовини, яка вживається (*не менше ніж на 50%*) для досягнення бажаної дії або значне ослаблення ефекту від звичайної дози.

Слід наголосити, що ейфорія (присмне відчуття) при прийомі наркотиків є проявом їх токсичної дії на організм. Вона більш виражена при перших вживаннях, і швидко згасає (*іноді вже після першого прийому*).

б) Ознаки вживання наркотичних речовин

Дуже важливою метою, яка стоїть перед викладачами, батьками, медичними працівниками, є раннє виявлення ознак вживання наркотичних або психотропних речовин. **Наслідками виявлення мають бути відповідні виховні або медичні дії.**

Ранніми ознаками вживання наркотичних речовин, незалежно від їх виду, можуть бути такі зміни у поведінці:

- безпідставне зникнення з дому на досить тривалий час;
- пропуски занять, зниження успішності в навчанні;
- різкі зміни у поведінці, що не були властивими раніше (*необгрунтована агресивність, злобність, замкнутість, зміна кола друзів, неохайність*);
- часті звернення до аптеки;
- брехливість, відчуженість;
- виникнення боргів;
- зникання цінних речей та грошей із дому, крадіжки;
- втрата зацікавленості до навчання, праці, захоплень, перегляду телепередач;
- зникнення з дому таких хімічних речовин, як оцет, питна сода, перманганат калію, йод, ацетон та інші розчинники;
- поява флаконів із невідомими рідинами, а також пакетів із рослинною сировиною;
- знаходження шприців, голок, гумових джгутів, закопчених ложок, таблеток, наркотичних речовин;
- поява в лексиці нових жаргонних слів: баян, машина – шприц, колеса – таблетки; драп, план, дур, ширка, мулька – назви наркотичних речовин та ін.;
- наявність слідів від ін'єкцій у будь-яких частинах тіла;
- розлади сну (*безсоння або надзвичайно тривалий сон, сон вдень, важке пробудження та засинання, тяжкий сон*);
- розлади апетиту (*різке підвищення апетиту або його відсутність, прийом значної кількості солодоців, поява надзвичайної спраги*);

- коливання розміру зіниць (*різко розширені або звужені до булавкової голівки*) та кольору шкіри (*різко бліда, сірувата*).

Ранні ознаки вживання наркотиків можуть бути різними, залежно від того, який наркотик, в якій кількості та комбінації вживає підліток.

7) Етапи формування наркотичної залежності

1-й етап – **експеримент**. На цьому етапі потенційний споживач вивчає, як можна підняти собі настрій за допомогою наркотичних речовин. Він на власному досвіді визначає дію наркотичних речовин на свідомість.

2-й етап – **періодичне вживання** (*стадія контрольованого прийому*). Прийом наркотичних речовин пов'язаний з якимись обставинами. Періодичне вживання характеризується певним ступенем самоконтролю за частотою вживання та дозою.

3-й етап – **регулярне вживання**. На цьому етапі споживач більше не вживає наркотик тільки для того, щоб отримати позитивні емоції, він також намагається позбавитися від негативних емоцій та станів.

4-й етап – **нав'язлива ідея**. На цьому етапі споживач значною мірою розраховує на наркотик, як на засіб позбавлення від негативних емоцій.

5-й етап – **формування психофізіологічної залежності**. На цьому етапі споживачу важко стає відтворити позитивні моменти, які раніше мотивували його поведінку. Тепер замість ейфорії він отримує лише можливість ненадовго перепочити від фізичних та психічних проблем. Головною метою є позбавлення від симптомів абстиненції.

8) Наркоманія і злочинність

Зростання кількості хворих на наркоманію одночасно призводить до зростання злочинів, що скоюються під дією наркотиків. Щоб роздобути гроші, наркомани йдуть на все – за допомогою обману, фальсифікації, шахрайства, жебрацтва, здирства вони отримують якусь суму грошей, шукають випадкові заробітки, забирають гроші у сім'ї, продають особисті речі та предмети загального користування сім'ї. Коли виносити з дому вже нема чого, наркоман іде на злочин, спочатку – не тяжкий (*дрібні крадіжки у колишніх друзів і знайомих*).

Починаючи з дрібних крадіжок, злодійства, шахрайства, вимагання, підробки документів, рецептурних бланків, вони стають на шлях серйозніших, а потім і тяжких злочинів – крадіжок, грабежів, убивств.

Деградація особистості у наркоманів настає набагато швидше (*у 10-20 раз*), ніж у алкоголіків, і є однією з безпосередніх причин здійснення ними правопорушень. **Наркоманія набагато тісніше пов'язана із злочинністю, ніж алкоголізм.** Наркоманія і злочинність знаходяться у прямій залежності. Патологічна тяга до наркотичних речовин є стимулятором до корисливих вбивств, щоб заволодіти наркотиками або коштами для їх придбання. Значна частина злочину здійснюється під впливом наркотиків.

Наркоманів часто використовують кримінальні структури. Потрапивши до рук досвідчених злочинців, наркомани стають знаряддям у їхніх руках. Обіцянками і роздачею наркотичних засобів, шантажем і погрозами вони схиляють або примушують наркоманів брати участь у крадіжках, пограбуваннях, убивствах. Спроба самогубства у нас

юридично не карається, а тільки морально засуджується. Але повільне самогубство за допомогою наркотиків могло бути таким, що карається, оскільки поки людина доведе себе до смерті, вона завдасть дуже багато шкоди не лише своїм близьким, оточуючим, але і суспільству. До речі, в деяких країнах законодавством передбачено притягнення до відповідальності за вживання наркотиків.

Отже, хворий наркоман втрачає свою людську суть, а суспільство втрачає особистість і звалює на свої плечі витрати на утримання примітивного індивіда, інваліда, утриманця.

***Літературний матеріал на допомогу
куратору:***

**«Высказывания о наркомании и
наркотиках»**

***Наркотики хороши, чтобы убежать от
реальности, но реальность так богата, зачем от
нее убежать?***

Джеральдина Чаплин

* * *

***Момент, когда колешься не для того, чтобы
тебе стало хорошо, а чтобы не было плохо,
наступает очень быстро.***

Эдит Пиаф

* * *

***Табак (наркотик) приносит вред телу,
разрушает разум, отупляет целые нации.***

Оноре де Бальзак

* * *

Наркомания – это многолетнее наслаждение смертью.

Франсуа Мориак

* * *

С помощью наркотиков вы можете пережить все, но ничего не поймете.

Эрик Берн

* * *

Некоторые рок-музыканты зарабатывают кучу денег, чтобы запихнуть их себе в нос.

Франк Заппа

* * *

Просто скажи «нет».

Нэнси Рейган

Советы, как не стать рабом вредных привычек:

- Быть честным самим с собой, осознавать свои проблемы, не загоняя их внутрь.
- Быть доброжелательным по отношению к окружающим.
- Хорошо относиться к себе, не забывая хвалить себя за успехи, это дает стимул к дальнейшим достижениям.
- Почаще бывать на природе в любое время года. Человек, находящийся в гармонии с природой, находится и в гармонии с собой. Такому человеку не нужны дополнительные допинги.
- Уметь вовремя отдыхать и расслабляться, проводить больше времени с приятными для вас людьми.

Крик души

Валентина Кайль

***Не хотел умирать я, поверьте!
Жизнь моя - недопетая песнь.***

*Бизнесменам, торгующим смертю,
Посылаю проклятья с небес.
Я хотел бы опять возвратиться –
Ни цветком полевым, ни дождём,
Ни травой придорожной, ни птицей,
А мальчишкой - в родительский дом.
На колени бы стал перед матерью
И прощенья за всё попросить...
Поздно понял - себя я растратил,
Боль и горе родным приносил...
Опуститься б над милым порогом и
Прижаться к родному плечу...
За неверье отторгнутый Богом,
Серой тучкой по небу лечу.
Я парю над зелёной долиной,
Обречённый приюта искать.
Вдалеке вижу холмик могильный,
Над которым скорбит моя мать.
Если б мог я вернуться на землю,
То прожил бы по-новому жизнь.
Шуму ветра и дождюк внемля,
Я лечу в безвозвратную высь...*

Година спілкування: «СНІД – ЗНАК БІДИ»

Мета: створити умови для збереження здоров'я. Ураховуючи, що стан здоров'я людини значною мірою залежить від способу життя, одним із завдань працівника вищої школи є допомога студентові у виборі ним варіанту здорового способу життя, критеріями якого є щоденне дотримання вимог гігієни, відмова від шкідливих звичок.

Рекомендації:

Питання для обговорення

- ✓ Історія виявлення хвороби.
- ✓ СНІД та гіпотези його походження.
- ✓ Що таке ВІЛ та СНІД і яка між ними різниця.
- ✓ Україна на вістрі голки.
- ✓ Хронологія боротьби зі СНІДом
- ✓ Шляхи передачі ВІЛ.
- ✓ Симптоми СНІДу.
- ✓ Видатні особи, які померли від СНІДу.
- ✓ Вікторина «Що ми знаємо про СНІД?»

Довідковий матеріал для куратора:

1) Історія виявлення хвороби:

У 1976 році в США, де порівняно добре розвинута медицина, уважні лікарі виявили доти невідому хворобу. Без видимої на той час причини хворі втрачали природний захист проти мікробів – імунітет. Мікроби, які відносно мирно співіснують на здоровому тілі, буквально підточували цих хворих. Ніякі антибіотики не допомагали. Перші виявлені хворі дещо відрізнялися своєю поведінкою: вони були гомосексуалами (*секс чоловіка з чоловіком*) та кололи в вену наркотики. Тож спершу вирішили, що ці нещасні догралися – їх Бог покарав, та й заспокоїлися, горді чистотою власної моралі.

Однак пізніше виявили нову хворобу в людей, яким переливали кров (*із різних причин*). У них також з'являлось нездужання, набрякали лімфатичні вузли на шії, під руками, в паху, утворювалися виразки в роті. Трималась підвищена температура. Надмірно потіли навіть від найменшого зусилля, особливо вночі. Хвороба могла на деякий час відступити, але невдовзі починались різні інфекційні ускладнення: тривалий розлад кишечника, запалення внутрішніх органів.

Особливо несприятливо протікали простудні хвороби верхніх дихальних шляхів, швидко починалось запалення легень. Хворі катастрофічно втрачали вагу. Досить часто на шкірі ніг та в інших місцях розвивались специфічні червонувато-сині пухлини – саркома Капоші. І ніяке лікування не допомагало.

Допитливі вчені під керівництвом Галло та Монтаньє в крові хворих виявили антитіла проти невідомого інфекційного збудника. Незабаром під електронним мікроскопом розгледіли вірус, який має прямо-таки жахливі властивості. З кров'яної клітини, яка в нормі вбиває мікроби (*лімфоцит*), цей вірус робить потвору, що розмножує такі ж віруси за зразком свого вбивці. **Новонароджені віруси швидко знищують усі захисні клітини. Це і є імунodefіцит – найстрашніший з усіх дефіцитів.** Це – смерть під назвою «синдром набутого імунodefіциту» (*СНІД*).

Вірус імунodefіциту людини (*ВІЛ*) паразитує в кров'яних, нервових клітинах покривів прямої кишки. Спочатку ВІЛ частіше виявлявся у чоловіків-гомосексуалістів. Але оскільки ВІЛ передається із крові в кров, то біда починається, коли кров, сперма, виділення із статевих органів, молоко хворої мами, слина і навіть сльози потрапляють на пошкоджений шкіряний покрив людини. Небезпечно переливати неперевірену кров, користуватися нестерильними голками, шприцами та іншими інструментами, що травмують покрив тіла. Від хворої мами в 50% внутріутробно інфікуються діти. Але в 60% хвороба починається після звичайного сексу з хворою людиною. Оскільки умови нашого життя не дуже стерильні, то цілковитої впевненості бути не може ні в кого.

2) СНІД та гіпотези його походження:

Із моменту виявлення першого в світі хворого СНІДом у 1981 році в **науковому світі не вшухають суперечки з приводу того, як же виникла ця хвороба.** Однозначної відповіді на це питання, на жаль, немає. Є лише гіпотези. Кожна з них має своє обґрунтування, але в науковому світі всі вони залишаються лише припущеннями – можливими і для когось досить суперечливими версіями того, що відбулося.

Найперша версія походження ВІЛ пов'язана з мавпами. Її висловив більше двадцяти років тому американський дослідник Б. Корбетт. На думку цього науковця, ВІЛ вперше потрапив у кров людини в 30-х роках минулого сторіччя від шимпанзе – можливо, через укуси тварини або в процесі розділення людиною туші. У цієї версії є серйозні аргументи. Один із них – у крові шимпанзе знайдено вірус, який, потрапивши в людський організм, може спричинити виникнення захворювання, що схоже на СНІД.

На думку іншого дослідника, професора Р. Гері, СНІД є набагато старшим: його історія налічує від 100 до 1000 років. Один із найсерйозніших аргументів на користь цієї гіпотези – саркома Капоші, описана на початку ХХ сторіччя угорським лікарем Капоші як «рідкісна форма злоякісного новоутворення», свідчила про наявність у хворого вірусу імунодефіциту.

Багато науковців вважають батьківщиною СНІДу Центральну Африку. Ця гіпотеза в свою чергу поділяється на дві версії. Згідно з першою, ВІЛ давно існував в ізольованих від зовнішнього світу районах, наприклад у племінних поселеннях, у джунглях. Із часом, коли міграція населення зросла, вірус вирвався «назовні» і почав швидко поширюватися. Друга версія полягає в тому, що вірус є наслідком впливу на організм людини підвищеного радіоактивного фону, який

zareestrovаний у деяких районах Африки, які багаті на поклади урану.

Порівняно нещодавно виникла ще одна гіпотеза, автором якої є Е. Хупеору: вірус з'явився на початку 50-х років минулого сторіччя, як наслідок помилки науковців, які працювали над створенням вакцини від поліомієліту. Помилка була в тому, що для виробництва вакцини використовувалися клітини печінки шимпанзе, які, ймовірно, містили вірус, аналогічний ВІЛ. Одним із найвагоміших аргументів на користь гіпотези є той факт, що вакцину тестували саме в тих районах Африки, де на сьогодні найвищий рівень інфікування вірусом імунodefіциту.

І, нарешті, остання з відомих версій, не доведених, але й не спростованих, – ВІЛ був створений в результаті генно-інженерних маніпуляцій, у процесі розробки чергового типу зброї.

3) Що таке ВІЛ та СНІД і яка між ними різниця:

Дійсно, багато хто дотепер не знає, що таке СНІД і ВІЛ, і плутають ці поняття.

Слово СНІД утворилося з початкових букв назви захворювання – «синдром набутого імунodefіциту». Що ж означають ці незрозумілі і загадкові слова?

- «Синдром» означає, що мова йде не про окрему хворобу, а про цілий комплекс різних порушень в організмі.
- «Набутий» означає, що це те, що можна «придбати» чи чим можна «заразитися».
- Слово «імунodefіцит» – складне. Перша його частина означає, що мова йде про імунну систему людини, а друга – що ця система порушена і не функціонує нормально.

У хворого на СНІД уражається вся імунна система, у результаті чого організм перестає протистояти інфекції і пухлинним процесам. Відбувається це тому, що в нього проникає дуже небезпечний вірус, що називається «вірус імунодефіциту людини», скорочено – ВІЛ.

Що таке взагалі «вірус»? Вірус – це дрібний мікроорганізм, який можна розглянути тільки під дуже сильним мікроскопом. Віруси живуть усередині живих клітин, з яких складаються всі тканини організму людини. У нашому організмі нараховуються мільярди таких клітин. Вони об'єднані в групи і виконують різні функції. Зовнішня сторона клітини називається мембраною. Це ніби шкіра клітини, що захищає її. Усередині клітини містяться рідина і ядро. Ядро грає дуже важливу роль. Це своєрідний міні-комп'ютер, що програмує і контролює життєдіяльність клітини. Коли вірус потрапляє в організм людини, він знаходить клітину, що впускає його, і змінює в ній програму клітинного «комп'ютера». Тепер, замість того, щоб функціонувати нормально і виконувати свої обов'язки, клітина починає робити віруси. Такі віруси можуть викликати різні хвороби: грип, кір, вітряну віспу. У цьому випадку людина на якийсь час занедужує, але швидко поправляється завдяки імунній системі, що негайно вступає в боротьбу з вірусом. Отже, вірус проникає в організм людини, але йому відразу перепиняють шлях особливі клітини, чиє завдання – боротьба з вірусами. Ці клітини присутні в крові людини. Частина таких клітин називається Т-хелперами (від англійського слова *help* - *допомагати, захищати*). Призначення цих кліток – «запустити» чи «ввімкнути» імунну систему і тим самим допомогти організму відбити атаку вірусів.

У житті це відбувається в такий спосіб. Підхопивши вірус, наприклад грипу, людина на якийсь час занеджує: у неї піднімається температура, болить горло і т.д. Але потім починає діяти його імунна система, яка вступає в боротьбу з вірусами, і людина видужує. Якщо той самий вірус знову спробує проникнути в організм цієї людини, клітини-захисники довідаються і перепинять йому шлях. От чому не можна повторно занеджати вітрянкою чи корем. Грипом же люди можуть хворіти по кілька разів, тому що існують різні віруси грипу, а клітини-захисники можуть розпізнавати тільки той вид, з яким вони вже зустрічалися.

Вірус імунодефіциту людини відрізняється від інших вірусів і становить велику небезпеку саме тим, що атакує клітини, які і повинні боротися з вірусом. Головна небезпека при СНІДі полягає в тому, що ВІЛ «нападає» саме на Т-хелперів – клітини, які відповідають за «включення» імунної системи. Вірус змінює програму життєдіяльності клітин і, замість того, щоб захищати організм, Т-хелпери починають робити точно такі ж віруси ВІЛ. У підсумку Т-хелпери, захоплені ВІЛ, перетворюються в клітини цього вірусу, кількість неушкоджених клітин різко скорочується. Через катастрофічне зменшення Т-хелперів імунна система не спрацьовує й організм перестає боротися з хворобою.

Якщо ВІЛ-інфекцію не лікувати, то через 6-10 (іноді до 20) років імунітет – здатність організму протистояти різним хворобам – поступово знижується і розвивається СНІД – синдром набутого імунодефіциту. Наявні на сьогодні методи лікування (*високоактивна антиретровірусна терапія або ВААРТ*) дозволяють людині з ВІЛ-інфекцією (*ВІЛ-позитивному*) зберігати

нормальний рівень імунного захисту, тобто запобігають виникненню СНІДу протягом багатьох років.

Таким чином, лікування надає ВІЛ-позитивній людині можливість прожити довге та повноцінне життя. Людина залишається ВІЛ-позитивною, але СНІД не розвивається. За умови лікування також знижується ризик передачі вірусу.

Лікування ВІЛ-інфекції розпочинають, коли концентрація вірусу у крові різко збільшується або в одному мілілітрі крові залишається менше двохсот клітин (*T-хелперів*), які протидіють інфекції. До цього моменту імунна система ВІЛ-позитивної людини успішно протистоїть різноманітним захворюванням і немає необхідності у прийомі ліків. ВІЛ не стійкий у зовнішньому середовищі. Він інактивується за температури 56°C протягом 30 хв., за температури 70-80°C гине через 10 хв., під час кип'ятіння – через 1 хв. Вірус через 1 хвилину гине під впливом 70% етилового спирту, 0,5% гіпохлориту натрію, ефіру, швидко інактивується під час обробки звичайними дезінфекційними засобами. Стійкий до висушування й заморожування за температури – 70°C, відносно стійкий до іонізуючої радіації, ультрафіолетового опромінення.

В Україні прийнята класифікація СНІДу, згідно з якою розрізняють 5 стадій:

I. Гостре захворювання.

II. Безсимптомна стадія перебігу хвороби.

III. Персистуюча генералізована лімфаденопатія (ПГЛ).

IV. СНІД - асоційований комплекс (СНІД - АК).

V. СНІД (*термінальна стадія ВІЛ-інфекція*). СНІД характеризується тривалим інкубаційним періодом – від 2-3 тижнів до 5 років

4) Україна на вістрі голки

Якщо у найближчі 10 років не знайдуть ефективний та недорогий засіб лікування СНІДу, половина населення України середнього віку (30-50 років) вимре. Така думка деяких експертів. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Україна за темпами розповсюдження СНІДу випереджає всі країни колишньої Східної Європи.

Кількість ВІЛ-інфікованих в Україні зростає у геометричній прогресії. І міжнародні, і вітчизняні експерти називають, найчастіше, три причини: наркотики, Чорнобиль, зубожіння нації. Головне – наркотики. В Україні СНІД – «шприцевий», тобто поширюється він ін'єкційними наркоманами. Нам страшенно не пощастило – транзитний маршрут, яким переправляли наркотики із країн Золотого Трикутника (*Бірма, Таїланд, Пакистан*) до Європи проходить тепер через Україну. Ми виявилися абсолютно невідповідними до такого повороту подій. Неможливо за два-три роки створити життєздатну систему боротьби з наркомафією. Ми і не створили. У країну вільно прийшов наркобізнес, почалася епідемія наркоманії. А за наркотиками прийшов СНІД. Саме на наркоманів припадає 70% випадків зараження СНІДом. 29% – це зараження під час статевих контактів, і 1% – у процесі проведення медичних маніпуляцій.

Крім наркотиків, у поширенні епідемії СНІДу відіграє серйозну роль Чорнобиль. Постійна радіація дається взнаки. **Імунітет нації катастрофічно падає. Українці стають беззахисними перед хворобами.** Зрозуміло, на цьому фоні СНІД косить значно більше жертв, ніж у розвинених європейських країнах. За

даними ВООЗ в Україні за 1998 рік зареєстровано 110000 ВІЛ-інфікованих.

На 01.01.2009 р. під диспансерним наглядом в Україні перебувало 91 717 ВІЛ-інфікованих осіб, у т.ч. 10 410 хворих на СНІД. Показники поширеності ВІЛ-інфекції та СНІД становили 198,6 та 22,5 на 100 тис. населення, відповідно. Найвищі рівні поширеності ВІЛ-інфекції в Дніпропетровській (455,2 на 100 тис. нас.), Одеській (454,0), Донецькій (442,9), Миколаївській (434,3) областях, м. Севастополі (334,8) та АР Крим (268,6).

Україна, відповідно до доповіді ООН (2005 р.), посідає 6-е місце у світі за рівнем поширення епідемії ВІЛ/СНІДу. За прогнозами деяких експертів, у разі збереження наявної тенденції кількість ВІЛ-інфікованих у 2010 році сягне майже 1,5 млн осіб, а кількість нових випадків СНІДу – 95 тисяч, при цьому від хвороби в цей рік загинуть до 90 тисяч осіб. Питома вага померлих від СНІДу в загальній кількості померлих 2010 року становитиме близько 10%, абсолютна більшість яких віком до 40 років.

За результатами дослідження, до 2014 року загальна кількість ВІЛ-інфікованих за оптимістичним прогнозом може скласти 479 тис. осіб (1,9% населення віком 15-49 років). 2014 року загальна кількість ВІЛ-інфікованих становитиме 479 тис. осіб за оптимістичним сценарієм, який передбачає доступність антиретровірусної терапії для 50% тих, хто її потребує, а також за умови успішного виконання Національної програми протидії ВІЛ/СНІД.

У той же час за песимістичним сценарієм, антиретровірусна терапія буде доступна лише для 5% тих, хто потребує. За прогнозами, 2014 року це дасть 820 тис. ВІЛ-інфікованих, що становитиме 3,5%

дорослого населення. Щорічні витрати на лікування СНІД можуть досягнути в 2014 р. 630 млн грн (за найгіршим сценарієм).

5) Хронологія боротьби зі СНІДом:

1978 – у хворих чоловіків-гомосексуалістів в США, Швеції та на Гаїті було зареєстровано схожі захворювання, які в подальшому назвуть СНІД.

1981 – в США виявлено велику кількість випадків саркоми Капоші у молодих чоловіків-геїв, як і були названі «імунодефіцитом гомосексуалістів». У тому ж році від цього захворювання загинуло 128 молодих людей у США. Американським лікарем Майклом Готтлібом введено термін «СНІД».

1981 – уперше відслідковано зв'язок СНІД із переливанням крові, використано таку назву захворювання, як синдром набутого імунодефіциту (СНІД).

1982 – Люк Монтаньє з інституту Пастера у Франції відкрив та ідентифікував вірус імунодефіциту людини, як вірус, що призводить до СНІД. У США за цей рік померло від СНІД півтори тисячі людей. Вперше в США в Сан-Франциско відзначався День пам'яті померлих від СНІД (*третья неділя травня*).

1982 – Роберт Галло (*США*) незалежно від Люка Монтаньє ідентифікував вірус імунодефіциту людини.

1983 – в США розроблено перший тест на наявність антитіл до ВІЛ, що дало змогу перевіряти донорську кров на наявність ВІЛ. Також були встановлені шляхи інфікування вірусом СНІД: кров, статевий шлях та від матері до дитини. У США цього року зареєстровано 6972 випадки смерті від СНІДу.

1984 – у світі вперше велику увагу приділено просвітницькій діяльності з метою профілактики

ВІЛ/СНІД, вперше створено в Америці недержавну організацію АСТ UP, яка займалась такою діяльністю. Вперше збудник СНІДу названо ВІЛ – вірус імунодефіциту людини.

1985 – на сесії Генеральної Асамблеї ООН Всесвітньою організацією охорони здоров'я

1986 – (ВООЗ) прийнято глобальну стратегію боротьби зі СНІДом

1987 – офіційно зареєстрований перший препарат проти ВІЛ-інфекції – АЗТ (*ретровір*)

1988 – 1 грудня оголошено Всесвітнім днем боротьби зі СНІДом. Зареєстровано першу смерть від СНІДу в Україні.

1989 – в Росії ВІЛ-інфіковано 270 дітей внаслідок непрофесійних дій медперсоналу.

1990 – в Україні створено мережу СНІД-центрів.

1991 – в Україні прийнято перший Закон «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення». Цього року Франком Муром створено символ всесвітнього антиснідівського руху у вигляді червоної стрічки.

1992 – в Україні прийнято першу програму профілактики ВІЛ-інфекції СНІД.

1993 – кілька керівників Центру крові у Франції посаджені за ґрати у зв'язку з попаданням у Центр ВІЛ-інфікованих препаратів крові. В Україні вперше впроваджено до- й післятестові консультавання як обов'язкові при обстеженні на ВІЛ/СНІД.

1995 – в Україні поширення ВІЛ-інфекції/СНІД набуло епідемічного характеру, зареєстровано 1490 випадків інфікування за рік; прийнята друга програма з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІД.

1996 – створено програму ООН – СНІД (*ЮНЭЙДС*).

1998 – прийнято Закон України «Про внесення змін до закону України «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення».

1999 – в Україні прийнято третю програму з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу.

2001 – в Україні прийнято четверту програму з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу. Вперше проведено спеціальну сесію ООН з проблем СНІДу.

– помер від СНІДу Франк Мур, який створив червону стрічку – символ боротьби зі СНІДом.

6) Шляхи передачі ВІЛ:

Запам'ятай!

На сьогодні відомі такі шляхи передачі ВІЛ від однієї людини до іншої:

- При використанні нестерильних голок чи шприців *(тих, які вже були у вживанні і заражені ВІЛ)* для ін'єкцій.
- При переливанні інфікованої крові неінфікованій особі.
- Статевим шляхом.
- Від інфікованої матері до новонародженої дитини під час виношування плоду, при пологах чи годуючи дитину грудьми *(слід зазначити, що зараз існують ефективні препарати, що дозволяють запобігти передачі ВІЛ від матері до дитини. Ці препарати доступні в Україні).*

Знай, ВІЛ не передається:

- Через чхання, кашель, при перебуванні в одному приміщенні з інфікованою людиною *(вірус дуже нестійкий і гине поза організмом людини).*
- Через укуси комах.
- Через домашніх тварин.

- При використанні загального посуду (*чашок, вилок, ложок*), рушників, постільної білизни, телефону, унітазу, ванни, басейну і т.д.
- При обіймах, рукостисканні, поцілунку.

ВІЛ-інфекція на кожного впливає по-різному емоційно та фізично. Деякі почувають фізичний вплив ВІЛ майже відразу ж після інфікування і страждають захворюванням протягом усього життя, що залишилося. Інші відчують слабкий вплив вірусу протягом багатьох років. Багато ВІЛ-інфікованих людей існують у проміжку «між» цими двома екстремальними випадками, періодично хворіючи і маючи проблеми зі здоров'ям та протягом тривалих періодів часу не відчуваючи дискомфорту. Різні люди реагують по-різному, дізнавшись, що він чи вона інфіковані ВІЛ. Деякі намагаються не думати про ВІЛ-інфекцію і живуть, як і раніше. Іншим же важко ігнорувати цю проблему, і вона стає основною частиною їхнього життя. У даний час СНІД не лікується. При відсутності належного лікування в більшості ВІЛ-інфікованих людей ВІЛ переходить у стадію СНІДу через 5-10 років із моменту зараження. Тому СНІД вважається смертельним захворюванням. Незважаючи на це, багато людей із ВІЛ-інфекцією живуть повноцінним життям упродовж багатьох років.

7) Симптоми СНІДу:

Симптоми СНІДу найчастіше виявляються через збільшення лімфатичних вузлів.

- Лихоманка нез'ясованої етіології тривалістю більше 1 місяця.
- Надокучливий сухий кашель.
- Збільшення лімфовузлів 2-х і більше груп (*крім пахових*) понад 1 місяця.

- Різке і безпричинне зниження ваги.
- Тривала діарея (*більше 1-2-х місяців*).
- Частий головний біль.
- Загальна слабкість, зниження пам'яті та працездатності.
- Запалення слизової оболонки порожнини рота, білуватий наліт, виразки.
- Нез'ясоване зниження зору і сліпота.
- Пневмонія, стійка до стандартної терапії.
- Пітливість вночі.
- Бронхіальний і легеневий кандидоз.
- Постійний кашель понад 1 місяць.
- Недоумство у раніше здорових людей.
- Лімфома головного мозку.
- Інші, більш важкі хвороби.

Перші ознаки СНІДу – це хвороби, які у здорових людей проходять самі чи легко виліковуються.

Які можливі інфекції та хвороби супроводжують СНІД?

Їх багато. Можна схопити одну чи кілька хвороб, або майже усі разом. Ось великий, але не повний перелік можливих хвороб:

- Саркома Капоші – це рак шкіри, що розповсюджується і на внутрішні органи людини.

- Пневмонія, що збуджується пневмоцистами Карінії (*форма пневмонії, при якій у легенях з'являються цисти*). Хвороба забрала чимало людей з імунодефіцитом, бо цисти перешкоджають легеням нормально функціонувати.

- Цитомегаловірус – інфекція, яка призводить до сліпоти, може уразити центральну нервову систему, інфікувати печінку та легені.

- Менінгіт – ушкодження зовнішньої оболонки мозку.
- Енцефаліт – ушкодження речовини мозку.
- Кандидоз ротовий – грибкове ураження ротової порожнини, шлунка та стравоходу (*грибок, який має форму цвітної капусти, затруднює ковтання*).

Як людина може дізнатися, чи інфікована вона вірусом СНІДу?

Дослідження крові на ВІЛ проводять у спеціальних лабораторіях, які є в кожному обласному центрі і великих містах. В Україні такі лабораторії організовані на станціях переливання крові, у лікарнях, санепідемстанціях та науково-дослідних інститутах. Щоб кров попала на дослідження, досить звернутися або в поліклініку за місцем проживання, або в кабінет анонімного обстеження на СНІД, де можна без яких-небудь попередніх умов і анонімно здати кров на обстеження і через 1-2 дні отримати результат (*особисто або за телефоном*).

Процес дослідження зразка крові на СНІД займає близько 5 год. У деяких випадках, коли результат потрібно отримати терміново, наприклад, перед трансплантацією органу або екстреною операцією, застосовують спрощені методи експрес-діагности, тоді результат отримують через 1-2 хв.

При виконанні діагностичних досліджень на СНІД інколи спостерігають так звані хибнопозитивні результати. Їх причиною є як недосконалість використуваних тест-систем (*навіть кращих зарубіжних*), так і ряд інших чинників, наприклад, вагітність, супутні захворювання (*туберкульоз, ревматизм та ін.*).

Отримання хибнопозитивної реакції не настільки вже небезпечно, оскільки в таких випадках тут же проводиться повторне дослідження зразка крові за іншою діагностичною тест-системою. Цю додаткову процедуру проводять з метою надання абсолютно достовірного результату. Але і вона не є остаточною. Якщо і в другому випадку результат реакції буде позитивним, матеріал досліджується втретє за допомогою особливо точної реакції, так званого *ІМУНОБЛОТУ*.

8) Видатні особи, що померли від СНІДу:

Офра Хаза (1958-2000). Певица, исполнявшая восточные песни и работавшая с Полой Абдул, Лу Ридом, Игги Попом и другими. Она умерла 23 февраля 2000 года от СПИДа в возрасте 42 лет.

Артур Эш (1943-1993). Олимпийский чемпион по теннису Артур Эш родился в 1943 году в Ричмонде (США). Его мать умерла, когда ему исполнилось лишь 6 лет. Благодаря своим незаурядным физическим данным, он смог впоследствии стать первой ракеткой мира. Эш выиграл открытый чемпионат США по теннису в 1968 году, а в 1975 – Уимблдон. Умер он от СПИДа, инфицированный ВИЧ при переливании крови, не дожив 5 месяцев до своего 50-летия. Когда Нельсон Мандела вышел из заключения, и его спросили, кого бы в Америке он хотел посетить первым, он ответил, что Артура Эша.

Хорхе Донн (1947-1992). Солист балета Мориса Бежара. Танцевать начал рано. В 1963 году специально приехал в Брюссель, чтобы поступить в компанию Мориса Бежара и вскоре стал в ней ведущим танцовщиком. В 1979 году впервые исполнил «Балеро» – балет, изначально поставленный для женщины. В 1989

году был номинантом фонда Копех как один из лучших танцовщиков. Умер от СПИДа 30 ноября 1992 года в Лозанне. Многие хореографы посвятили ему свои работы.

Рудольф Нуриев (1938-1993). Великолепный танцовщик с мировым именем. Он добился, чтобы танцовщика считали не просто партнёром балерины, а участником действия, способным создать самостоятельный сценический образ.

Айзек Азимов (1920-1992). Известный писатель и крупнейший мастер научной фантастики, изобретатель слова «роботика» (*robotics* - *робототехника, роботехника*). В 1983 году, когда о СПИДе было очень мало известно, писателю делали операцию на сердце, и он был заражён ВИЧ через донорскую кровь. Через несколько лет ему потребовалась повторная операция, и случайно при госпитализации обнаружился ВИЧ. От операции пришлось отказаться. Айзек Азимов умер через три года. Спустя десять лет его жена сообщила об истинной причине смерти писателя.

Мишель Фуко (1926-1984). Французский философ и историк культуры. Книги Фуко о безумии, социальных науках, медицине, тюрьмах и сексуальности сделали его одним из самых великих мыслителей в современной французской литературе.

Фредди Меркьюри (1946-1991). Солист группы «Queen» Фредди Меркьюри за сутки до смерти продиктовал признание в своей болезни, которую до той поры скрывал, чтобы отвести общественное осуждение от близких. В 1991 году был снят его прощальный видеоклип с замечательной песней «The Show Must Go» («*Шоу должно продолжаться*»), в сущности, предсмертной исповедью.

Джиа Мария Куранджи (1960-1986). Первая американская супермодель. Она была одной из первых женщин в Америке, причиной смерти которой официально был признан СПИД. За эти 10 лет героиня двигалась по нисходящей спирали увлечения наркотиками и неудачных романов. Она умерла в 26, за несколько лет успев подняться из низов к вершинам модельного бизнеса, заработать кучу денег, обрести любовь, славу и спалить всё это в наркотическом угаре.

Энтони Перкинс (1932-1992). Актёр Энтони Перкинс родился в Лос-Анджелесе (*штат Калифорния, США*). Дебют его состоялся в 1953 году в фильме «Актриса». К началу 60-х годов Энтони Перкинс стал одним из популярных американских актёров. Особо стоит отметить значительные и психологически интересные работы актёра у Альфреда Хичкока в «Психозе», у Орсона Уэллса в «Процессе». Знаменитыми стали его роли в фильмах «Уловка-22», «Скандал», «Убийство в Восточном экспрессе».

Вікторина «Що ми знаємо про СНІД?»

1. Людина може «пройти» аналіз на ВІЛ, який дасть негативний результат, але все ж бути інфікованою ВІЛ?
(Так)
2. Ви можете заразитися ВІЛ, сидячи на туалетному сидінні, яким користувалася людина, хвора на СНІД?
(Ні)
3. Ви можете заразитися ВІЛ, якщо будете пити з тієї ж склянки чи водяного фонтанчика, з якого пив хворий на СНІД?
(Ні)
4. ВІЛ виявляли в спермі, вагінальних рідинах і крові?
(Так)
5. Людина може заразитися ВІЛ в разі спільного використання шприцами при прийомі наркотиків?
(Так)

6. Деякі люди були інфіковані ВІЛ, плаваючи в тій же воді, що й хворий на СНІД? *(Hi)*
7. Ви можете заразитися ВІЛ через укуси комара? *(Hi)*
8. Хворий на СНІД може поширювати ВІЛ, кашляючи або плюючись? *(Hi)*
9. Чи небезпечно обіймати хворого на СНІД? *(Hi)*
10. Можна вилікуватися від СНІДу, якщо ретельно приймати ліки, які дає лікар? *(Hi)*
11. Можна заразитися ВІЛ, спільно використовуючи голки для татуювання або для проколювання вух або носа для сережок? *(Так)*
12. ВІЛ може передаватися від матері до її новонародженої або ненародженої дитини? *(Так)*
13. ВІЛ може передаватися через одяг хворого на СНІД? *(Hi)*
14. Заняття сексом під час менструального циклу підвищують ризик заразитися ВІЛ? *(Так)*
15. Можна заразитися ВІЛ, поранивши шкіру ножем або бритвеним лезом, що використовується ВІЛ-інфікованою людиною? *(Так)*
16. Час, який минає з моменту зараження ВІЛ до того, як людина захворіє на СНІД, може становити від 6 місяців до 10 років і більше? *(Так)*
17. Є вакцина, щоб захистити людей від ВІЛ-інфекції? *(Hi)*
18. Відмова від сексу та наркотиків є для підлітків дуже гарними способами уникнути інфікування ВІЛ? *(Так)*
19. Не можна заразитися СНІДом, якщо займатися сексом без презерватива лише один раз або двічі? *(Hi)*
20. Презервативи, що використовуються правильно при статевому акті, захищають від ВІЛ, а також запобігають вагітності? *(Так)*

21. Презерватив можна безпечно використати повторно? *(Ні)*
22. Можна заразитися ВІЛ, якщо їсти страви, приготовані ВІЛ-інфікованою людиною? *(Ні)*
23. Не було випадків передачі ВІЛ під час проживання в одній квартирі з людиною, в якій є ВІЛ або СНІД? *(Так)*
24. Є дані, що деякі комахи все-таки можуть передавати СНІД? *(Ні)*
25. Підлітки, інфіковані ВІЛ у віці 14 років, можуть не виявити ніяких симптомів СНІДу до досягнення віку порядку 25 років? *(Так)*
26. ВІЛ може поширюватися через такі контакти, як обійми, поцілунки та потискання рук? *(Ні)*
27. Людина може передавати ВІЛ, навіть незважаючи на те, що в неї немає ніяких ознак чи симптомів СНІДУ? *(Так)*
28. Чим більше в людини сексуальних партнерів, тим більші її шанси бути інфікованою ВІЛ? *(Так)*
29. Особа, інфікована ВІЛ, має він симптоми СНІДу чи ні, може передавати ВІЛ іншим? *(Так)*

Тематична бесіда:

«Ні шкідливим звичкам!»

Мета бесіди: пропагувати здоровий спосіб життя, довести наслідки вживання тютюну та плюси відмови від куріння.

Вступне слово куратора. Нікотин є одним із найсильніших із відомих нам отрути, які впливають на нервову систему. При згорянні сигарети він руйнується тільки частково, приблизно на 25%. У недокурку залишається біля 5%, а інші 50% потрапляють у повітря в приміщенні, де курять. Фізична та психологічна

залежність від нікотину розвивається набагато швидше, ніж від алкоголю.

Довідковий матеріал для куратора:

1) Історія розвитку куріння

12 жовтня 1492 року іспанська флотилія, яку очолював Христофор Колумб, приплила до невідомого острова, який вони вважали східним берегом Індії. Коли матроси висадилися на сушу, їх зустріли місцеві жителі.

Європейців вразив вигляд аборигенів, які випускали з рота дим, після того як втягували його з рулонів скрученого тютюнового листа. Ці рулони іспанці називали «сигаро». Куріння було невід'ємною частиною релігійних церемоній аборигенів. Вони вдихали дим і випускали його через ніздрі до тих пір, поки з ними не починав спілкуватися «Великий Дух». Коли експедиція повернулась додому, то серед багатьох дивовижних подарунків, привезених із Нової Землі, було і листя тютюну.

Європа в різний час по-різному ставилася до тютюну і куріння. Спочатку цій рослині приписували дивовижні цілющі властивості. Наприклад, французький посол Жан Ніко (*від його імені походить слово «нікотин»*) приписав нюханню тютюну французькій королеві, як засіб від головного болю. В Англії, під час епідемії чуми, тютюн заставляли курити для профілактики. У 1571 році іспанський лікар Ніколас Мондарес написав книгу про цілющі властивості тютюну, в якій описав 36 хвороб, від яких лікує тютюн. Через 17 років, житель Вірджинії Томас Харріет почав пропагувати щоденне паління тютюну як шлях до

загального оздоровлення організму. Проте він сам помер від раку.

Йшов час, і люди стали помічати негативну дію тютюну, особливо те, що він викликає залежність. У різних країнах почалися заборони на куріння. Наприклад, в 1680 році король Франції Людовік XIV видав наказ, згідно з яким торгівля тютюном дозволялася виключно аптекарям. У цьому ж році в Туреччині вийшов закон султана Мурада IV про смертну кару за куріння. Там за цей злочин саджали на кілок. В Англії в XVI столітті курцям відрубували голови і виставляли їх на площі з люльками в роті. У Персії – виривали ніздрі. В Італії вживання тютюну вважалося диявольською звичкою і курців відлучали від церкви. А одного разу був випадок, коли п'ятьох монахів, яких звинуватили у курінні, замурували живцем у стіну, як урок для нащадків.

У Царській Росії до тютюнопаління ставилися також негативно. Особливо після того як у 1634 році, внаслідок куріння, згоріла дерев'яна Москва. Цар Олексій Романов наказав катувати тих, у кого буде знайдений тютюн, бити батогами на «кози» до тих пір, поки не скажуть, де взяли бісівське зілля. В інший період історії курцям відрізали носи і відсилали на каторгу до Сибіру. Амністію для тютюну ввів цар Петро I, після поїздки до Голландії. Від тоді справа вирощування тютюну стала державною і оскарженню не підлягала.

В Україні до тютюну ставлення було також лояльне. Лише згадайте слова з пісні: «А тютюн та люлька козаку в дорозі знадобиться». Навряд чи користь від тютюну в поході або на війні була великою, але життя не одного козака він загубив.

«Тютюн заважає розумовому розвитку та одурює народ», – писав Оноре де Бальзак. Через 100 років після Бальзака в ХХ столітті фашист Адольф Гітлер, пояснював своїм підлеглим принципи окупаційної діяльності на Сході: «Для них, для слов'ян, жодних щеплень, жодної гігієни. Лише горілка і тютюн».

2) Шкідливість куріння

Біохімія тютюнового диму і дія його на організм

При курінні відбувається суха дистиляція і неповне згоряння висушених тютюнових листків залежно від того, використовуються вони в натуральному вигляді (*скручена в трубочку*), в сигареті чи в сигареті і в трубці. При повільному згорянні виділяється дим, що являє собою неоднорідну (*гетерогенну*) суміш, яка складається в середньому з 60% різних газів і 40% мікроскопічних дьогтевих крапель (*аерозолі*).

Відповідно до основної дії, шкідливі речовини, які містяться в тютюновому димі і впливають на організм, об'єднані в 4 групи:

- 1) канцерогенні речовини;
- 2) подразнюючі речовини;
- 3) отруйні гази;
- 4) отруйні алкалоїди: всього 12 (*нікотин, норнікотин, нікотирин, нікотейн, нікотимін та ін.*).

Що, окрім нікотину, містить тютюновий дим?

Тютюновий дим – це суміш газів, пари і найдрібніших частинок твердих речовин. Всього їх близько 4000. Гази і пари – це 90 відсотків. Основний газ – чадний (*монооксид вуглецю*). «Тверда» складова – приблизно 10% диму. Що ж до неї належить?

Ацетон – головний компонент рідини для зняття лаку з нігтів.

Бензпирен – один із сильних канцерогенів, також міститься у вугільній смолі.

Бутан – легкозаймиста рідина, додають у паливні продукти.

Кадмій – хімічний елемент, що пошкоджує печінку, нирки і мозок.

Миш'як – отруйна речовина, що використовується для вбивання нервів у стоматології, канцероген.

Полоній-210 – радіоактивний елемент, канцероген.

Гліколь – речовина, яку додають в антикорозійну рідину.

Фенол – отрутохімікат, який використовують при виготовленні пластмаси і дезінфекції приміщень.

Свинець – хімічний елемент, при отруєнні яким ушкоджуються клітини головного мозку.

Формальдегід – токсичний хімікат, що використовується для бальзамування померлих.

Толуол – токсичний компонент соснової смоли і нафти, входить до складу багатьох лаків і фарб.

Ціаністий водень – вбиває імунну систему легенів, призводить до бронхіту.

Чому курці кашляють?

Головною причиною виникнення і розвитку «тютюнового» кашлю стають краплі дьогтю, які осіли в легенях. Речовини, які містяться в тютюновому димі викликають запалення епітелію, що покривають дихальні шляхи, це призводить до підвищеного виділення секретії та слизу, що пов'язаний із виділенням мокроти при кашлі.

Чи здорове серце в курця?

Масове розповсюдження куріння є однією з головних причин широкого розповсюдження серцево-судинних захворювань. Доведено, що у курців, на відміну від тих, хто не курить, в 2-3 рази частіше

розвивається інфаркт та передінфарктний стан, стенокардія та інші захворювання серця. Доведено, що більше 50% всіх захворювань, що є причиною смерті курців, приходить на долю серцево-судинних захворювань. Життя курців на 4,6-8,3 роки менше, ніж у тих, хто не курить.

Чому виразка віддає перевагу курцям?

Більше 80% хворих, що страждають хронічним захворюванням шлунка та дванадцятипалої кишки, є курцями. Доведено, що куріння негативно впливає і на процес лікування виразки.

3) Куріння, стаття та покоління

Велика організована боротьба з курінням у багатьох країнах призвела до зменшення курців. Але незалежно від цього велика кількість курців серед молоді та серед жінок продовжує збільшуватись. Разом із цим підвищується ризик виникнення хвороби не тільки у самих курців, але й в майбутнього покоління. Куріння наносить велику шкоду всім, але особливо молодому поколінню, організм яких знаходиться в процесі статевого дозрівання, тому куріння може негативно вплинути на їх потомство. Куріння є не лише особистою проблемою кожної людини окремо, але й гострою соціальною проблемою, з якою пов'язане майбутнє всього людства.

Куріння підвищує рівень ризику:

- Раку легень – в 20-30 разів (у членів сімей курців – на 20-70%).
- Раптової смерті – у 3-5 разів.
- Скорочує тривалість життя – на 5 років.
- Інфаркту міокарда – у 3 рази.

- Ускладнень вагітності, передчасних пологів, мертвонароджень, народження дитини з гіпотрофією ~ на 30-50%.
- Захворювань органів травлення – до 2-9 разів.
- Спричиняє 1/3 всіх захворювань органів дихання; хронічні ларингіти, фарингіти, стоматити.
- Сприяє імпотенції в чоловіків після 40 років тощо.
- Паління вагітної жінки в кілька разів підвищує ризик розвитку цукрового діабету II типу в її дітей. Захоплення сигаретами в цей період також збільшує ймовірність того, що в майбутньому в дитини виникнуть проблеми із зайвою вагою.

4) «Тютюнова» статистика

На нашій планеті палять приблизно 1,3 мільярди людей. За 1 секунду на Землі викурюється 300 000 цигарок. Щорічно від паління вмирає 3 мільйони людей, або ж 10 000 щоденно. Один мільйон із цих смертей настає в країнах, що розвиваються. Наприклад, у Китаї, згідно з прогнозами, з 300 мільйонів осіб чоловічої статі, яким зараз до 29 років, близько 200 мільйонів стануть курцями. Із цих 200 млн курців приблизно 100 млн. згодом будуть згублені хворобами, викликаними тютюнокурінням, причому половина цих смертей станеться у середньому віці.

Дослідження показали, що припинення куріння значно знижує ризик захворювань, викликаних тютюном, і тому більшість із цих 100 млн смертей є потенційно попереджувальними за допомогою інтенсивних дій, спрямованих на припинення куріння.

В Україні курить кожен другий чоловік і кожна п'ята жінка. Всього в країні нараховується близько 9 мільйонів активних курців, що складають третину всього працездатного населення країни. Щорічно до

числа курців долучаються не менше 100 000 українців. Кожен четвертий підліток в Україні викурює першу сигарету у віці 10 років. **Україна є другою країною у світі (після Чилі), де у віці 13-15 років курять більш 30% юнаків і дівчат.**

За даними ВООЗ Україна в абсолютних цифрах знаходиться на 17 місці серед усіх країн зі споживання сигарет, що складає 1,5% всіх сигарет у світі. В той же час населення України складає не більше 0,85% населення Землі. Якщо в усьому світі на кожну людину припадає в середньому 870 випалюваних за рік сигарет, то в Україні – 1500-1800 або біля 4,5 сигарети в день, тобто приблизно в 2 рази більше, ніж в середньому на земній кулі. За офіційною статистикою в Україні щороку від хвороб, пов'язаних із курінням, помирає 120 тисяч чоловік.

5) Визначення ступеня ніотинової залежності

Рекомендуємо провести в групах ТЕСТ ФАГЕРСТРЕМА

Ступінь залежності оцінюється в балах від 0 до 10:

0-3 бала ~ низький рівень залежності. При відмові від паління основну увагу треба зосередити на психологічних факторах.

4-5 балів – середній рівень залежності. Рекомендується застосування медикаментозної терапії.

6-10 балів – високий рівень залежності. Необхідно використовувати медикаментозну терапію.

1. Через який проміжок часу після пробудження Ви запалюєте сигарету?

- протягом 5 хвилин - 3 бали;
- від 6 до 30 хвилин - 2 бали;

- від 31 до 60 хвилин - 1 бал;
- більше ніж через 60 хвилин - 0 балів.

2. Чи важко Вам утриматися від паління у заборонених місцях?

- так - 1 бал;
- ні - 0 балів.

3. Від якої сигарети найважче утриматися?

- вранішньої - 1 бал;
- наступної - 0 балів.

4. Скільки сигарет щодня ви випалюєте?

- понад 30 - 3 бали;
- від 21 до 30 - 2 бали;
- від 11 до 20 - 1 бал;
- 10 або менше - 0 балів.

5. Коли найбільше палите?

- вранці - 1 бал;
- протягом дня - 0 балів.

6. Чи палите ви під час хвороби, коли повинні дотримуватись постільного режиму?

- так - 1 бал;
- ні - 0 балів.

б) Десять способів кинути курити

Перед тим як кидати курити, передусім треба усвідомити: куріння не пристрасть, а фізіологічна і психологічна залежність людини від сигарети. Причому фізіологічна залежність є не такою вже й серйозною, як декому здається. Подолати її цілком реально. Найскладніше позбутися саме психологічної залежності. Для цього потрібна серйозна мотивація. А тому людина ніколи не кине курити, якщо сама цього не захоче.

1-й спосіб. «Взяти бика за роги». Якщо у вас неймовірна сила волі, можна спробувати кинути курити

«в лоба». Просто докурити останню цигарку і забути про шкідливу звичку. Проте, якщо ви здатні на такий подвиг, курити ви вже, мабуть, давно кинули. І ця стаття зовсім не для вас.

2-й спосіб. Один із найпоширеніших, проте не надто ефективний, – проміняти сигарету на коробку цукерок або пакетик соняшникового насіння. Тобто пробувати **надурити свій власний організм** – зайняти чимось руки і рота в той час, коли ви зазвичай затягувалися гірким димом у коридорі.

3-й спосіб. Для любителів заощаджувати. Їм рекомендують встановити собі на комп'ютер калькулятор, який підрахує, **скільки людина заощаджує, відмовившись від цигарок**. А сума ця аж ніяк не мала. Запевняємо, активному курцеві потрібно небагато часу, аби «заробити», наприклад, на хороший DVD-плеєр.

4-й спосіб. Так, званий наркоманський. Це, швидше, компроміс, аніж повна відмова. Ідея полягає в тому, аби **щодня менше викурювати сигарет**. І ось, коли дійдете до однієї сигарети, можна спробувати який-небудь із радикальніших способів. Адже відмовитися від однієї сигарети значно простіше, ніж від цілої пачки.

5-й спосіб. Можна кидати курити за компанію з ким-небудь – приятелем, колегою. Умова одна – це обов'язково має бути людина, з якою ви проводите багато часу. Для більшої ефективності обов'язково запровадьте у вашому договорі серйозні санкції, ліпше економічні. І ніяких потурань.

6-й спосіб. Розпитайте друзів, сусідів, знайомих, як вони кинули курити. Серед цих порад, безсумнівно, знайдуться ті, до яких варто прислухатися.

7-й спосіб. **Налякати себе.** Взяти клаптик паперу розміром із пачку сигарет, написати на ньому все, чим

куріння шкодить саме вам, не забувши про найстрашніше. І приклеїти до пачки із цигарками. Таким чином, щоразу, коли рука тягнутиметься до цигарок, розум із жахом відсмикуватиме.

8-й спосіб. Якщо «народні» методи вам не допомагають, можна спробувати **звернутися до лікарів**. Досить ефективними способами наразі визнають голкотерапію і кодування.

9-й спосіб. Менш ефективними, проте більше розрекламованими, є медикаменти для лікування тютюнової залежності. Найпоширеніший серед них - **антинікотиновий пластир**, який поставляє через шкіру в організм нікотин, знімаючи тим самим фізичну залежність, але не психологічну.

10-й спосіб. Придбати книгу Алена Карра «Легкий спосіб кинути курити». Хоча й дивно, та книжка справді допомагає. Коштує вона не так уже й дорого, і прочитати її варто навіть тим, хто не любить дослухатися порад закордонних гуру. Врешті-решт текст можна просто скачати з Інтернету.

7) П'ять міфів про куріння

«1-й міф: Сигарети знімають стрес»

Ні, підсилюють. Нікотин, що міститься в тютюнових виробах, викликає викид адреналіну, внаслідок чого у людини підвищується тиск, прискорюється серцебиття, підвищується рівень цукру в крові, через що тютюн підвищує чутливість до стресу. Але разом із цим нікотин ще й отруйний, оскільки токсично діє на мозок. Окрім нього, з тютюновим димом в організм потрапляє безліч інших шкідливих речовин, які поступово призводять до погіршення здоров'я. І чим воно стає слабкіше, тим більше схильною до стресів стає людина.

«2-й міф: Кинувши палити, можна набрати вагу»

Тільки на короткий час. Через декілька місяців, прожитих без сигарет, вага стає нормальною тому, що організм оздоровлюється і саморегулюється.

«3-й міф: Пасивне куріння не може серйозно нашкодити»

Може. Люди, що регулярно знаходяться в зоні дії тютюнового диму, частіше за інших страждають на ті ж захворювання, що і курці, аж до раку.

«4-й міф: Кальян менш шкідливий, ніж сигарети»

Ні. Вода, через яку проходить дим, очищує тільки від крупних твердих частинок. Завдяки тому, що такий дим вдихається легше, дрібні фракції, що залишилися, потрапляють у легені глибше, через що шкода, яка заподіюється одним курінням кальяну, рівна шкоді від 40 викурених сигарет.

«5-й міф: Повністю очиститися від смол у легенях не можливо»

Можливо. Але для цього потрібно близько 5 років.

8) Плюси відмови від куріння

- Покращиться стан здоров'я.
- Покращиться смак їжі.
- Поліпшиться нюх.
- Будуть зекономлені гроші.
- Покращиться ставлення до себе.
- Одяг, подих будуть свіжішими.
- Можна буде перестати турбуватися щодо припинення куріння.
- Можна буде не турбуватися з приводу того, що через тебе інші зазнають впливу тютюнового диму.

- Можна буде не турбуватися про те, що залишиш десь запалену сигарету.
- Поліпшиться фізичний стан.
- Буде простіше справлятися з фізичною роботою.
- Зменшиться кількість зморшок, старіння шкіри.

Тематична бесіда: «З горілкою дружити — життя своє занапастити»

Мета заходу: пропагувати здоровий спосіб життя; довести несумісність повноцінного життя із вживанням алкоголю; виховувати вимогливість до себе, уміння керувати своєю поведінкою, думати, самому приймати рішення; збагнути сенс людського життя, визначити своє місце в ньому.

Вступне слово куратора.

Як це сталося? Нема ні війни, ні біди,

Та осмута лягає на серці.

Помирають не тільки від віку баби та діди –

Помирають, на жаль, молоді українці.

Молодь тратить дорогоцінне життя на вино. Сумна статистика: більше половини (62%) молодших підлітків, у віці 12-14 років, і понад 72% старших, у віці 15-18 років, уживають алкоголь. Алкоголь – підступний ворог молоді. І як свідчить життя, все починається з малого: сто грамів горілки або 200-250 г міцного вина чи склянка пива щоденно – все це згодом переросте у звичку. *«Посієш учинок - пожнеш звичку, посієш звичку - пожнеш характер, посієш характер - пожнеш долю»*. Ось до чого призводить згубна звичка. А лихо приходиться тихо.

Кожен із народження геніальний, кожен може стати великою людиною, відчути свою значущість, цінність. Та для цього треба бути завжди людиною, **уміти керувати своїми бажаннями, уміти казати «ні»!** Що спонукає молодих людей до певних вчинків, а саме – вживання алкоголю? Знов сумна статистика, насамперед, ставлення до горілки у сім'ї. *«Який тато, таке й його дитячко»*, – говорить народна мудрість. Приклад батьків – велика сила. У родинах, де п'ють, завжди «для банкету є причина».

Серед частини молоді побутує уявлення про пияцтво, як про давню традицію українського народу. Якщо згадати «Енеїду» І.П. Котляревського. Еней – козак, гультай, який не може прожити без горілки: п'є багато і всюди. А в образі троянців – українське козацтво XVIII століття і постійне застілля, де горілка ллється річкою. Так, якщо згадати твори Григорія Квітки-Основ'яненки, Марка Кропивницького, Миколи Гоголя та інших літераторів. Описані у них народні гуляння, сватання і весілля, обов'язково супроводжуються вживанням «міцної». Але читаючи ці твори, треба відчути гумористичне чи навіть сатиричне забарвлення всіх цих картин. Почитайте усну народну творчість. Вона дасть дійсно правильну відповідь на питання: ставлення українського народу до п'яничок, горілки, шинкаря тощо.

Дійсно, українські казки, прислів'я, приказки, пісні зовсім не мають характеру відвертого схвалення вживання алкоголю. Навпаки, осуд пияцтва виражений широко, багатогранно, категорично: *«Пиття не доводить до пуття»*, *«Чарка горілки – лиха ковиш»*, *«Хто корчму обминає, той щастя має»* – орієнтує народна мудрість молодь на тверезий спосіб життя, послідовно засуджуючи пияцтво.

Одним із поширених у народній практиці засобів вироблення тверезого способу життя є змалювання огидного образу п'яниці. Народ добирає п'яницям характеристики, які викликають неприязнь: «*П'яниця і свиня – то однакові звання*», «*Вино і горілку полюбив – честь загубив*», – підкреслюючи, що алкоголіки – люди безвольні, котрі втратили честь і совість, і є загрозою для оточуючих. «*Від пияцтва до злочину рукою подати*», «*Коло горілки не обійдеться без бійки*».

Найвищої оцінки в народі людина заслуговувала своєю працьовитістю, майстерністю. Пияцтво зводить ці прекрасні риси нанівець. Тому так однозначно висловлюється фольклор: «*Пияцтво роботі не товариш*», «*Пиволюб до роботи не люб*». **Величезного зла, стверджує народна мудрість, завдає пияцтво щастю і добробуту сім'ї.** «*У пияцтві нема нічого на полиці*», «*Сьогодні – загульно, завтра – цибульно*». За дружбу із зеленим змієм людина розплачується не лише своїм благополуччям, а й здоров'ям. «*Горілка – здоров'я злодійка*».

Ще одна причина вживання алкоголю – це «за компанію». Ми надто швидко погоджуємося зробити те, про що нас просять, боячись несхвалення чи гніву з боку людей, які вважають нас «хорошими» тільки за те, що ми їм поступились. Ми спішимо зробити приємне людині, яка нас не любить, не поважає, якій байдуже наше майбутнє. Самоповага, сила волі, вміння протистояти напору інших – це так важливо в спілкуванні з людьми, які люблять випити.

«Кожен таким стає, яким хоче бути», – кажуть у народі. Людина, яка п'є горілку, втрачає людську сутність, зовнішність, стає схожим на тварину, навіть гірше. Якщо у вас є здоров'я, не варто його марнувати.

Усім я раджу: «До звичок поганих не варто, друзі, звикати».

У житті, буває, не все залежить від людини. Іноді всім керує випадок – і людина тут безсила. Вона не може реалізувати свої задуми, плани і лишається розчарованою, зникає ентузіазм, запал. І чарка горілки заспокоює душу... Не повинно бути так. Чарка лише на мить заспокоює душу. А потім знову реальність. І що, знову пити? А так із багатьма і коїться, на жаль. Повільно людина згасає і перетворюється в безсилу, слабку істоту.

Не слід забувати, що будь-які **труднощі в житті – це теж досвід, гіркий життєвий досвід**, який чомусь та вчить. І не треба розчаровуватися, коли тебе обступили труднощі і неприємності. У житті без цього не обійтись. Пасивність та безпорадність в цьому випадку не помічники. Тому треба не здаватися, не зупинятися, а боротися і йти далі. **Боротьба і праця, а не байдужість і слабкість роблять нас людьми.**

Люди не досконалі. І це природно, нормально. **Від помилок ніхто не застрахований.** Слабкий тільки скаржиться, жде, щоб його пожаліли, а сильний намагається помилки виправити і йти далі.

Краще взагалі не починати вживати алкоголь. На жаль, дуже важко вам, молодим, утриматись від згуби. Реклами різних напоїв так заповнили наше телебачення... Та я вас прошу дуже критично ставитися до цих реклам. Давайте разом спробуємо проаналізувати ці реклами. Перша: «Звечора весело, зранку знову повна сил» – торгова марка «Олімп». Друга: «Чого душа бажає? Душа бажає свята. Відкрий свою пляшку «Рогань»». А ще: «Перша крапля – для розгону, друга крапля – вся моя, третя крапля – для приколу, а четверта – для коня, п'ята крапля – остання - за наші бажання.

П'ять крапель – переворот твого світу». Таких реклам можна ще нарахувати з десяток.

Вдумайтеся і з'ясуйте, що виробники алкогольної продукції рекламують свої товари заради свого фінансового успіху. І процвітатимуть вони доти, доки кожен не зрозуміє, що **за рахунок його здоров'я збагачуються і досягають успіху інші**, а не ті, хто цю продукцію вживає. Вживання горілки робить неконтрольованою поведінку людей. Виробники цієї продукції і не приховують всього «комічного», показуючи стан людей із гумором і усмішкою. А ми й сміємося... Вживаємо горілку і стаємо такими ж смішними. Аби тільки смішними... Ми втрачаємо людське. Тож збережіть в собі людське!

Літературний матеріал на допомогу куратору:

Людський досвід засобами фольклору доводить несумісність здорового повноцінного життя із вживанням алкоголю. І народна мудрість всебічно викриває молоді згубну дію спиртного, переконує її в тому, що на шлях пияцтва стають люди слабкі, безвольні.

Пропонуємо зачитати такі частівки.

«Вузлики на пам'ять»

Пам'ятаймо ввечері і вранці,
В радощі і в горі:
Більше люду топиться у склянці,
Ніж у синім морі..

Коли чарочка в руках,
Пам'ятай про дозу:
Головне для козака –
Не пропити розум.

Горілка – втішниця, але ж
Підступниця, нівроку:
Коли горілочку ти п'єш,
Вона твої п'є соки!

Знають добрі християни
У містах і селах
До чеснот нема пошани,
Де в пошані келих.

За злостивість, зокрема –
Хамство, хуліганство,
На вині вини нема:
Винувате п'янство..

Пий, та знай: того чекає
У пекло дорога.

Хто Всевишнього міняє
На скляного бога..

Забудь про перепілочку,
Тамуй своє зітхання:
Раз полюбив горілочку
Кажі: «Прощай, кохання!»

Якщо трапиться чарка,
Не спіши, позаяк –
Чим багатіша шинкарка,
Тим бідніший козак.

Іще закон для козака:
Умій сказати: «Досить!»

Не держить шаблю та рука,
Що келих раз у раз підносить..

Не минуть того напасті
Й злидні навесні,
Хто шукає своє щастя
В чарочці на дні.

Шанує той ім'я своє,
Хто вчасно зупиняється:
П'яниця, це не той, хто п'є,
А той, хто упивається!

Хазяїн та віслюк

Привів хазяїн віслюка до річки напоїть.
Віслюк напивсь, постояв мить
І став поволеньки виходить із води.
Але хазяїн знову заверта його туди
І голову ослячу пригина:
– Та пий же, твар дурна, Вода ж смачна!
Віслюк на воду більш уваги не зверта,
І морду набік одверта.
Подумавши, хазяїн виніс рішенець:
– Їй-право, ти, віслюче, молодець!
Напивсь у міру – і кінець.
А я на вмови друзів піддаюсь
І так надудлюся, аж з ніг валюсь.

(С. Воскрекасенко)

Уривки з віршів

Він і не рохкає, й не хрюка...
Чому ж валяється в багні?
Він же, признаться, не звірюка

Та уподобився свині.
Лежить і спить...
Нечиста сила...
Та де ж твій сором?
Ти ж – людина!
Йому не совісно й не соромно
Ані людей, ані себе.
Подивишся – в людському образі
Свиня лежить, і все.

П'ємо, п'ємо – де треба і не треба.
І, насмоктавшись тих зміїних чар,
Нащадкам залишаєм після себе
Свого похмілля згірклий перегар.

Пити горілку тому, що в житті щось не так...
Це малодушність, слабкість.
Не клянись, що життя є вином тому,
Що ти малодушний,
Слабкий, Лінивий.
Бо не тільки тобі одному
Доводиться мати з життям отим справи...

На світі є гідність,
І совість є.
А ти за вино їх вирішив збути...
Кожен таким стає,
Яким хоче бути.

Треба жити, а не просто існувати.
Це істина категорична.
І неспростовна, хоча пройшли віки:
Пияцтво – хвороба не фізична,
А душевна глухота.

Шануймося, люди, бо ми того варті,
Щоб душі зігріла повага незла,
Щоб совість незрадно стояла на варті,
І щемна надія розраду несла.

РОЗДІЛ 3

ДОВІДКОВО-ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ КУРАТОРІВ

3.1. Це варто прочитати!

І. А. Гетьман

МІСЦЕ І РОЛЬ КУРАТОРА В НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Активні інноваційні процеси, що відбуваються в соціально-політичній і економічній сферах суспільства, викликали необхідність здійснення освітніх реформ. Стан, тенденції і перспективи розвитку вищої школи, аналіз практики у сфері виховання переконують в тому, що зміни в системі вищої освіти вимагають перегляду традиційних підходів у використанні технологій виховної взаємодії педагогів і студентів.

Освітня установа є основним соціальним інститутом, що забезпечує виховний процес. У зв'язку з цим, завдання виховання людини бачиться в тому, щоб сприяти її розвитку як особі, здатній до постійного самовдосконалення, яка володіє високим культурним рівнем, розвиненим фізичним, інтелектуальним і